

ETNO

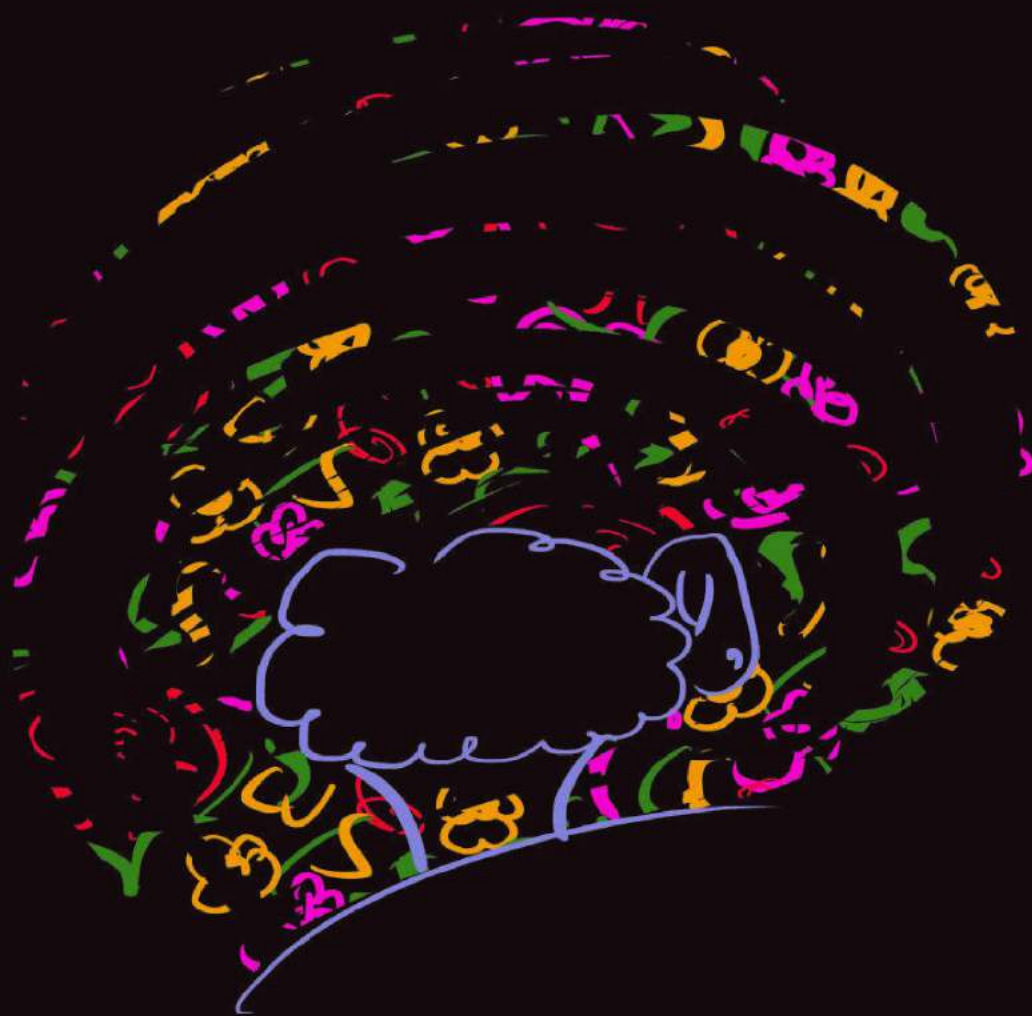

DIWY CUD^A

Elementarz folkloru polsko-słowackiego pogranicza

Šlabikár folklóru poľsko-slovenského pohraničia

ETNO DŮV CUDĀ

Elementarz folkloru polsko-słowackiego pogranicza
Šlabikár folklóru poľsko-slovenského pohraničia

Regionalny Ośrodek Kultury w Bielsku-Białej
Bielsko-Biała 2020

Redakcja, korekta/Redakcia, korektúry

Dorota Siwor

Redakcja wersji słowackiej, korekta/Redakcia slovenskej verzie, korektúry

Miroslav Žabenský

Opracowanie metodyczne/Metodická štúdia

Jolanta Biernat, Ewa Klima, Katarzyna Ziola-Zemczak

Konsultacje etnograficzne/Etnografické konzultácie

Małgorzata Kiereś, Barbara Rosiek, Monika Teśluk, Oravské kultúrne stredisko w Dolným Kubínie

Tłumaczenie/Preklad

Agata Jędrzejczyk

Ilustracje, DTP/Illustrácie, príprava do tlače

Sebastian Klimczok

Zdjęcia/Fotografie

Aleksander Dyl, Daniel Franek, Kazimierz Gajewski, Agnieszka Kobiątka, Waldemar Kompała, Alicja Młyniuk, Marian Koim, Longin Malicki

Wydawca/Vydavateľ

Regionalny Ośrodek Kultury w Bielsku-Białej

Instytucja Kultury Samorządu Województwa Śląskiego

ul. 1 Maja 8, 43-300 Bielsko-Biała

tel. 33 822 05 93, rok@rok.bielsko.pl

www.rok.bielsko.pl

Druk/Tlač

Augustana, Bielsko-Biała

Nakład/Vydanie

800 egz.

ISBN 978-83-63291-83-9

Publikacja wydana w ramach projektu pn. „TransEtno – spotkania z tradycją polsko-słowackiego pogranicza” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A Polska – Słowacja 2014–2020 oraz z budżetu państwa.

Publikácia vydaná v rámci projektu „TransEtno – stretnutia s poľsko-slovenskou pohraničnou tradíciou” spolufinancovaného z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce INTERREG V-A Poľsko – Slovensko 2014–2020 ako aj zo štátneho rozpočtu.

Realizator projektu/Žiadateľ projektu

Regionalny Ośrodek Kultury w Bielsku-Białej (Polska/Poľsko)

Partner projektu

Oravské kultúrne stredisko w Dolným Kubínie (Słowacja/Slovensko)

Autor i koordynator projektu/Autorka a koordinátorka projektu

Agnieszka Kobiątka

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej oraz Euroregionu Beskidy.

Zodpovednosť za obsah tejto publikácie spočíva výhradne na autoroch a nemôže byť stotožňovaná s oficiálnym stanoviskom Európskej únie a Euroregionu Beskydy.

Zaproszenie

Pozvánka

Oddajemy w Wasze ręce książkę poświęconą folklorowi polsko-słowackiego pogranicza, w kontekście kultury ludowej. Nie jest to typowe kompendium wiedzy o tej dziedzinie, a zbiór ilustrowanych zadań polegających na uzupełnianiu, rysowaniu, kolorowaniu, wyszukiwaniu, kopiowaniu etc. Te ćwiczące koncentrację, spostrzegawczość czy umiejętność logicznego myślenia zadania stanowią wciąż aktualną opowieść o zwyczajnym, a jednocześnie tak niezwykłym życiu: porach roku i świętach, narodzinach i śmierci, pracy i odpoczynku, radości i smutku. Ot garść beskidzkich etnocudów. Nie ma znaczenie, czy zaczniecie od początku, środka, czy końca. Ważne, aby książka zainspirowała Was do aktywnej i twórczej zabawy, zachęciła do zadawania pytań i własnych poszukiwań. Bo na tym właśnie polega główne zadanie naszego elementarza: poznać przez zabawę dziedzictwo kulturowe pogranicza Polski i Słowacji, czyli wytwory kultury materialnej i duchowej ludu: architekturę, sztukę, stroje oraz wierzenia, przesady, zwyczaje, obrzędy, pieśni, legendy, gwarę, muzykę, tańce, zabawy.

Czas na Was: drzwi góralskiej chaty zostały otwarte, wchodźcie śmiało, krok po kroku, słowo po słowie niespiesznie odkrywajcie bogactwo i różnorodność obrzędowości dorocznej beskidzkich górali – wszystko to, co od wieków szczerze płynie z serca, z dala od zgiełku świata, cywilizacji. Wcielajcie się w różne role: poszukiwaczy, detektywów, obserwatorów, odkrywców, rekonstruktorów... Bądźcie uważni, staranni i cierpliwi – liczy się każdy szczegół lokalnej odmienności. Wierzimy, że czas spędzony na poznawaniu folkloru polsko-słowackiego pogranicza przyniesie Wam wiele radości i satysfakcji, dostarczy odpowiedzi na pytania: kim jestem?, skąd pochodzę? (wzmacniając poczucie tożsamości kulturowej i społecznej), pozwoli lepiej zrozumieć dzień dzisiejszy; i że elementarz będzie z Wami rósł, a Wy często będziecie do niego wracać. Pamiętajcie: wiedza o przeszłości, szacunek dla tradycji ziemi rodzinnej i naszych przodków mają potężną siłę! Pielęgnujcie stare tradycje, wartości i obyczaje! „Každy przecież początek/ to ciąg dalszy,/ a księga zdarzeń/ zawsze otwarta w połowie” (Wisława Szymborska).

Odovzdávame do vašich rúk knihu venovanú folklóru poľsko-slovenského pohraničia, v kontexte ľudovej kultúry. Nie je to typický sumár poznatkov... z tejto oblasti, ale zbierka ilustrovaných úloh spočívajúcich v dopĺňaní, kreslení, vyfarbovaní, vyhľadávaní, kopírovaní a pod. Tieto úlohy cvičiace sústredenie, vnímavosť či schopnosť logického premýšľania tvoria aktuálny príbeh o obyčajnom, a súčasne veľmi neobyčajnom živote: ročných obdobiach a sviatkoch, narodení a smrti, práci a oddychu, radosti a smútku. Sotva len hárka beskydských etnodivov. Nezáleží na tom, či začnete od začiatku, stredu, či konca. Dôležité je, aby vás kniha inšpirovala k aktívnej a tvorivej hre, povzbudila ku kladeniu otázok a vlastnému hľadaniu. Práve v tom spočíva základná úloha nášho šlabikára: spoznať hrou kultúrne dedičstvo pohraničia Poľska a Slovenska, čiže artefakty materiálnej a duchovej kultúry ľudu: architektúru, umenie, kroje, povery, predsudky, zvyky, obrady, piesne, legendy, nárečie, hudbu, tance, hry.

Čas pre vás: dvere goralskej drevenice sa otvorili, vstúpte smelo, krok za krokom, slovo po slove bez náhlenia odhaľujte bohatstvo a rôznorodosť výročného zvykoslovía beskydských goralov – všetko to, čo cez stáročia vychádza z úprimného srdca, ďaleko od zhonu sveta, civilizácie. Vstúpte do rôznych úloh: pátračov, detektívov, pozorovateľov, priekopníkov, reštaurátorov... Buďte pozorní, starostliví a trpezliví – počíta sa každý detail miestnej odlišnosti. Sme presvedčení, že čas strávený pri poznávaní folklóru poľsko-slovenského pohraničia vám poskytne veľa radosti a spokojnosti, prinesie odpovede na otázky: kým som?, odkiaľ pochádzam? (posilňujúc pocit kultúrnej i spoločenskej identity), umožní lepšie pochopiť súčasnosť, šlabikár bude spolu s vami rásť a Vy sa budete často k nemu vracieť. Pamätajte: poznatky o minulosti, úcta k tradícii rodnej zeme a našim predkom majú obrovskú silu! Udržujete staré tradície, hodnoty a zvyky! „Každý začiatok predsa/ to ďalší sled,/ a kniha udalostí/ vždy otvorená do polovice” (Wisława Szymborska).

Agnieszka Kobiątka

*autor i koordynator projektu
autorka a koordynátorka projektu*

Elementarz folkloru polsko-słowackiego pogranicza przeznaczony jest dla dzieci w wieku szkolnym (6–10 lat). Posiada dwie wersje językowe: polską i słowacką. Składa się z czterech części – każda kolejno opowiada o poszczególnych porach roku obrzędowego: zimie, wiosnie, lecie i jesieni. Opowieściom (czarny kolor czcionki) towarzyszą zadania do wykonania (niebieski kolor czcionki) i słowniczek pojęć gwarowych (zielony kolor czcionki). Wyrazy gwarowe podane są z zachowaniem oryginalnej pisowni. Przewodnikiem po całości jest owca, strażniczka natury i kultury ludowej.

Šlabikár folklóru poľsko-slovenského pohraničia je určený pre deti školského veku (6–10 rokov). Má dve jazykové mutácie: poľskú i slovenskú. Pozostáva zo štyroch častí – každá rozpráva postupne o jednotlivých ročných obdobiach obradového roku: zime, jari, lete a jeseni. Príbehy (čierna farba písma) sú sprevádzané úlohami na riešenie (modrá farba písma) a slovníkom nárečových termínov (zelená farba písma). Nárečové slová sú uvedené so zachovaním originálneho pravopisu. Sprievodcom po celku je ovca, strážkyňa prírody a ľudovej kultúry.

Zima

Wiosna
Jar

Lato
Leto

Jesień
Jeseň

folklor / folklór – przekazany przez poprzednie pokolenia dorobek tradycyjnej twórczości ludowej w zakresie duchowym i społecznym, osadzony w szerokim kontekście kultury materialnej; wiedza ludu, jego zwyczaje, sposób życia, obrzędy rodzinne i doroczne, gusta, wierzenia, wróżby, mowa, podania, przysłowia, ustna twórczość, zabawy, gry, muzyka, pieśni, tańce; synonim tradycyjnej kultury ludowej i wiejskości / odovzdané predchádzajúcimi generáciami dedičstvo tradičnej ľudovej slovesnosti v duchovnom a spoločenskom rozmere, zakorenené v kontexte materiálnej kultúry; poznatky ľudu, jeho zvyky, spôsob života, rodinné a výročné obrady, povery, veštby, reč, podania, príslovia, ústna ľudová slovesnosť, hry, hudba, piesne, tance, synonymum tradičnej ľudovej kultúry a vidieckeho rázu

gwara / nárečie – odmiana języka narodowego charakterystyczna dla danego terytorium / územný variant národného jazyka

polsko-słowackie pogranicze / poľsko-slovenské pohraničie – terytorium obejmujące Beskid Żywiecki, Beskid Mały, Beskid Śląski i słowacką Orawę (obszar Euroregionu Beskidy); terytorium górali żywieckich, śląskich i orawskich z uwzględnieniem osobliwości kulturowych miast Żywca i Cieszyna / územie obsahujúce Živiecke a Sliezske Beskydy, Malý Beskýd a Oravu (oblasť Euroregiónu Beskydy); územie živeckých, sliezskejších a oravských goralov s prihliadnutím na kultúrne špecifiká miest Živiec a Tešín

Góralaska wioska

Goralská dedina

Góralskie wioski najczęściej powstawały u podnóża gór, w dolinach potoków. Przez wieś prowadziła droga. Niektóre gospodarstwa były oddalone od wsi i znajdowały się na stokach gór. Domy budowano z drewna, na kamiennej podmurówce. Dwuspadowe dachy były strome, aby łatwo zsuwał się z nich śnieg. Pokrywano je gontem, a w ścianach szczytowych miały półdaszki. Niewielkie okna i drzwi chałup – aby nie uciekało z nich ciepło – wychodziły na południe. Obok domu były budynki gospodarcze dla zwierząt i piwniczki do przechowywania zapasów. We wsi często znajdowała się też dzwonnica, kościół i karczma.

Goralské dediny vznikali najčastejšie na upätí hôr, v dolinách potokov. Cez dedinu viedla cesta. Niektoré gazdovstvá boli vzdialené od dediny a boli na svahoch hôr. Domy boli stavané z dreva, na kamenom základe. Sedlové strechy boli strmé, aby sa po nich ľahko zosúval sneh. Prikryté boli šindľom, a v štítových stenách mali polovičné striešky. Neveľké obloky a dvere dreveníc – aby

neutekalo z nich teplo – boli umiestnené na južnej strane. Popri dome boli gazdovské stavby pre zvieratá a piwničky na uchovávanie zásob. V obci sa najčastejšie nachádzala aj zvonica, kostol a krčma.

gonty / šindle – krótkie drewniane, wchodzące w siebie deseczki używane do pokrycia dachu / krátke drevené, prekrywajúce sa doštičky používané na prikrytie strechy

piwniczka / pivnička – pomieszczenie wykopane w ziemi (stoku pagórka), wzmocnione kamieniami, z drewnianym dachem, służyło do przechowywania zapasów żywności / priestor vyhlbený do zeme (svahu kopca), zosilnený kameňmi, s drevenou strechou, používal sa na uchovávanie zásob potravín

dzwonnica / zvonica – drewniana budowla z dzwonem, którego używano, aby ostrzec przed pożarem, odstraszyć płanetników (złe duchy sprowadzające burze i pioruny) / drevená stavba so zvonom, ktorý bol používaný ako výstraha pred požiarom, mal vystrašiť planetníkov (zlých duchov privádzajúcich búrky a hromy)

przysiółek / kopanica – kilka domów znajdujących się w pewnym oddaleniu od wsi, ale należących do niej / pár domov nachádzajúcich sa vo väčšej vzdialenosti od dediny, ale patriacich k nej

chałupa / drevenica – góralski dom / goralský dom

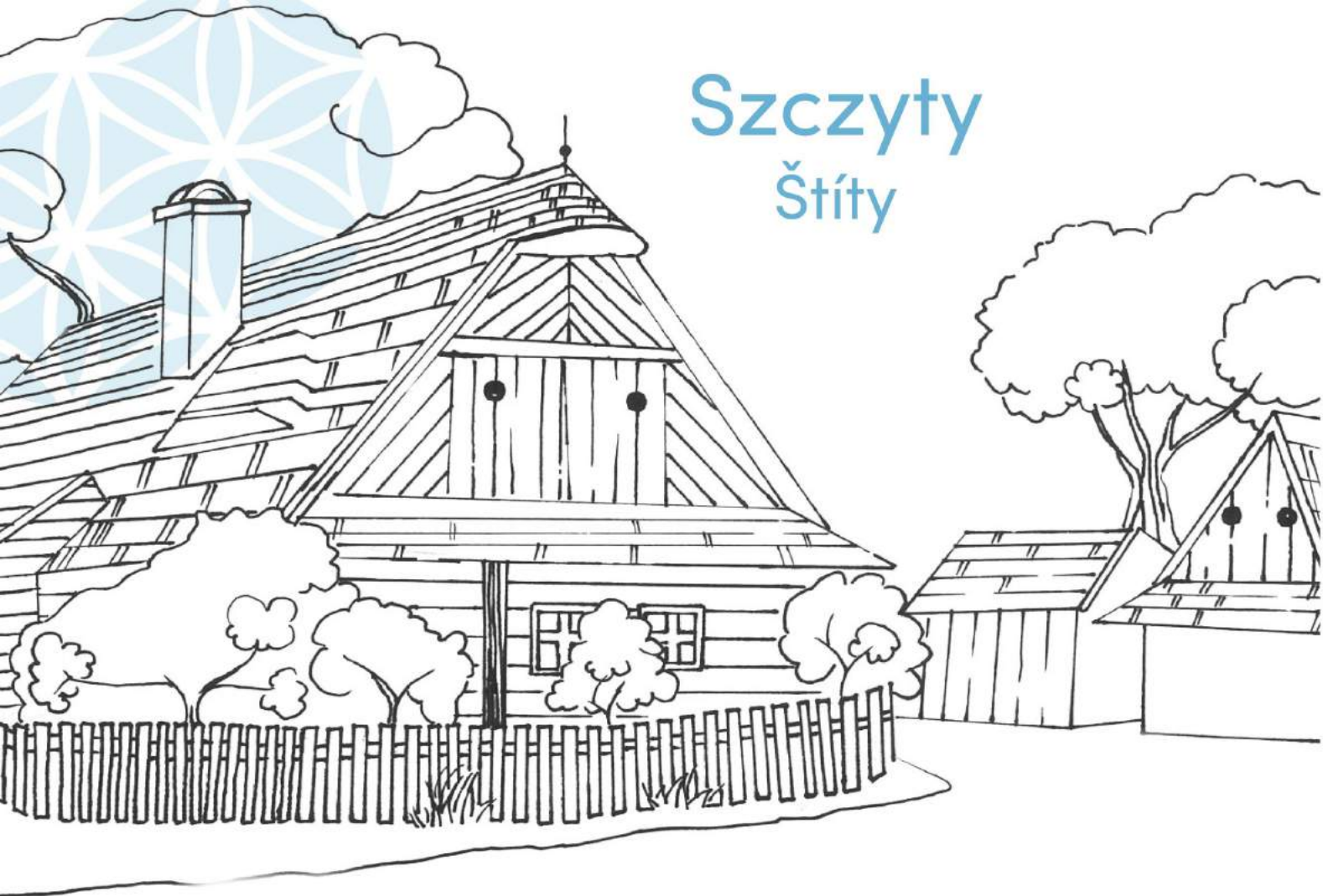

-
-
1. gonty / šindle
  2. podmurówka
z kamienia / kamenný
základ
  3. drewniane ściany /
drevené steny
  4. spadzisty dach /
sedlová strecha
  5. półdaszki / polovičné
striešky
  6. piwniczka / pivnička
  7. dzwonnica / zvonica
  8. chałupa / drevenica
  9. przysiółek / kopanica

W wielu wioskach na Żywiecczyźnie można do dziś oglądać starą zabudowę góralskich domów. Wytnij umieszczone na końcu książki puzzle, poukładaj je, przyklej w pustym miejscu i podpisz zgodnie z przeczytanym tekstem i objaśnieniami w słowniczku.

Vo viacerých obciach v oblasti Živca je možné ešte aj dnes pozerat – vidieť starú historickú zástavbu goralských domov. Vystrihnite puzzle umiestnené na konci knihy, popíšte uložte ich, nalepte na prázdnom mieste a podpíšte v súlade s prečítaním textom a vysvetlivkami v slovníčku.

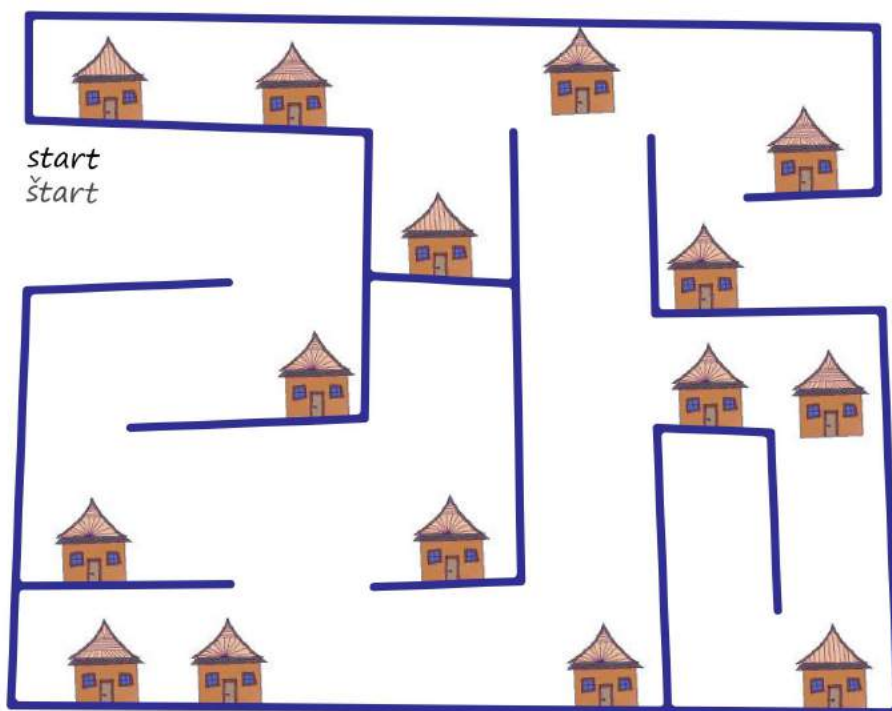
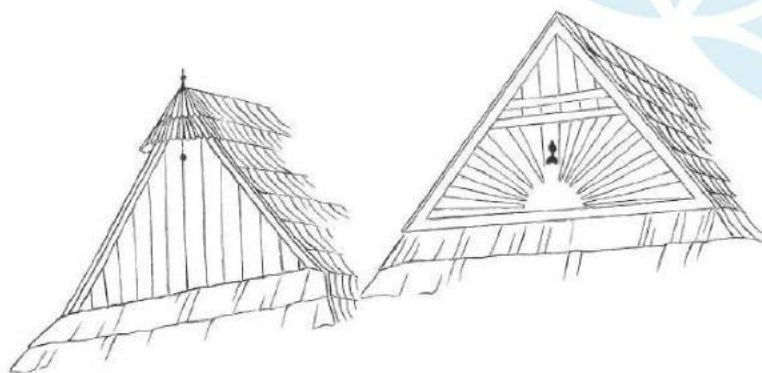
Szczyty Štíty

Szczyt stanowi jeden z elementów góralskiej chatupy. To trójkątna ściana między połaciami dwuspadowego dachu obita deskami. Charakterystyczną cechą szczytu orawskiego, obitego pionowo lub ukośnie ułożonymi deskami, jest półokrągły daszek-kozubek i pazdur (pionowa drewniana ozdoba, rodzaj szpica) w zwieńczeniu. Taki szczyt często zdobiony był motywem słońca z listew ułożonych w formie wachlarza. Pośrodku szczytu znajdował się rzeźbiony otwór-światlik służący do wietrzenia poddasza. Formy tego otworu były zróżnicowane: koła, rozety, gwiazdy, krzyże, serca, kielichy, owoce, butelki, gęśle.

Štít je jedným z prvkov goralskej drevenice. Je to trojuholníková stena, pomedzi časťami sedlovej strechy, vyhotovená z dosák. Charakteristickým prvkom oravského štítu, čalúnené zvislo alebo šikmo uloženými doskami, je podlomenica a kukla (vertikálny drevený ornament, druh špice)

vo vrchole strechy. Takýto štít bol často ozdobený motívom slnka z dosák uložených vejárovito. Uprostred štítu sa nachádzal vyrezávaný otvor výzorník, ktorý zaisťoval vetranie priestoru podkrovia. Tvary týchto otvorov mali často podobu: kruhu, ružice, hviezdy, kríža, srdca, kalicha, ovocia, fľaše, huslí.

Przejdź przez labirynt. Właściwą drogę wskażą Ci szczyty z układem promienistym.

Prejdite cez bludisko. Správnu cestu vám ukážu štíty vejárovitého tvaru.

Góralaska izba

Goralská izba

Góralaska izba wyglądała inaczej niż Twoje mieszkanie dzisiaj. Wypełniały ją jednak sprzęty, które pełniły podobne funkcje jak dziś meble w Twoim domu. Sprzęty były nie tylko praktyczne, ale i ładne – miały swoim widokiem sprawiać przyjemność mieszkańcom.

Goralská izba vyzerala inak ako tvoja dnešná izba. Bolo v nej náradie, ktoré spĺňalo podobné funkcie ako dnešný nábytok v tvojom dome. Náradie bolo nielen praktické, ale aj pekné – malo svojím výzorom lahodiť oku obyvateľov.

Góralaska izba jest pusta, trzeba zapełnić ją sprzętami. Znajdziesz je na końcu książki. Wytnij każdy i wklej w miejsca, które Twoim zdaniem są dla nich odpowiednie.

Goralská izba je prázdna, je potrebné naplniť ju náradím. Nájdete ho na konci knihy. Vystrihnite , a nalepte na vhodné prázdne miesta.

W domach górali śląskich środkowy **tragarz** w izbie, czyli jedną z belek podtrzymujących strop, ozdobiła **rozeta**. Miała ona symbolizować zgodę i dostatek. Górale **ryzowali** ją też na **obońkach** i **czerpokach**, aby zapewnić sobie dużą liczbę owiec, a od nich wiele mleka, które przerabiano m.in. na oscypki.

V domoch sliezskych goralov prostredný **tragarz** – jeden z trámov, ktorý podopierał povalu – ozdobený bol **rozetą** (ružicou). Mala byť symbolom svornosti a zámožnosti. Górali ju **ryzowali** (vyrezávali) tiež na **oboňkach** a **czepokach**, aby si zaistili veľký počet oviec a od nich veľké množstvo mlieka, ktoré sa spracúvalo o. i. na oštiepky.

ryzować – wyrzywać ostrym narzędziem motywy zdobnicze / vyrezávať ozdobné motívy ostrým nástrojom

obońka – płaska beczułka do przenoszenia lub przewożenia mleka / plochý sud na prepravu mlieka

czerpok – naczynie służące do nabierania i picia żentycy (serwatki z mleka owczego) / nádoba určená na čerpanie a pitie žinčice (sŕvátky z ovčieho mlieka)

Otocz pętlą tragarz, obońkę i czerpok, na którym znajduje się taka sama rozeta.

Urobte slučku okolo tragarz, obońkę a czerpok, na ktorých sa nachádza taká istá rozeta.

Strój ludowy

Kroj

Każdy region w kraju ma swój strój – damski i męski. To właśnie po nim można było kiedyś rozpoznać, kto skąd pochodzi. Góralski strój ludowy to ubiór, który w przeszłości noszony był przez kobiety i mężczyzn mieszkających w górach. Jego wygląd zależał od pogody i przeznaczenia. Inaczej ludzie ubierali się na co dzień, a inaczej z okazji świąt.

Górale żywieccy / Živiecki gorali

Každá oblasť v krajine má svoj kroj – ženský a mužský. Práve vďaka nemu bolo možné voľakedy spoznať, kto odkiaľ pochádza. Goralský kroj je odevom, ktorý bol v minulosti obliekaný ženami i mužmi bývajúcimi v horských oblastiach. Jeho vzhľad závisel od počasia a určenia. Ľudia sa inak obliekali bežný deň a inak pri príležitosti sviatkov.

Górale śląscy / Sliezske gorale

Przeczytaj uważnie nazwy części ubioru górali z Beskidu Żywieckiego i Beskidu Śląskiego. Zapamiętaj je. Następnie wykreśl kolejno, zgodnie ze strzałkami niektóre z nich z diagramu. Pokoloruj na zielono pola, w których zostały nieskreślane literki. Odczytaj hasło, a dowiesz się gdzie w dniu św. Szczepana wczesnym rankiem wybierają się dzieci górali śląskich.

Prečítajte si pozorne názvy časti oblečenia goralov z oblasti Živca a Sliezska. Zapamätajte si ich. Následne postupne vyškrtajte, v súlade so šípkami niektoré z nich z náčrtu. Vymaľujte zelenou okienka, v ktorých ostali nevyškrtnuté písmenká. Prečítajte si tajničku a dozviete sa, kam sa chystajú skoro ráno na sv. Štefana deti sliezskeho goralov.

kabotek, modrzyniec, bruclik, nogawice, gunia, kierpce, trzos, kryza, czepiec

→	K	A	B	O	T	E	K	M	O	
	I	I	N	D	Y	Z	R	Ą	D	↘
↘	E	C	B	R	U	C	L	I	K	↘
	C	I	W	N	A	G	A	O	N	↘
↘	E	G	U	N	I	A	K	I	E	↘
	T	P	E	O	C	Ł	P	A	R	↘
↘	Z	R	Z	O	S	K	Y	R	Y	↘
	C	E	I	P	E	Z	C	A	Z	↘

ić na połazy – wcześniej rano w dniu św. Szczepana dzieci górali śląskich obchodziły krewnych i sąsiadów, aby złożyć życzenia i podarować połaźniczkę, czyli gałązkę jodłową przystrojoną bibułkowymi kwiatami / skoro ráno na sviatok sv. Štefana deti sliezskeho goralov navštevovali príbuzných a susedov, aby im zavinšovali a venovali podlažník, čiže vetvičku z jedličky ozdobenú kvetmi z krepového papiera

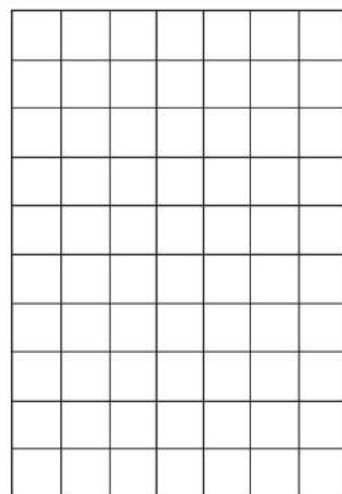
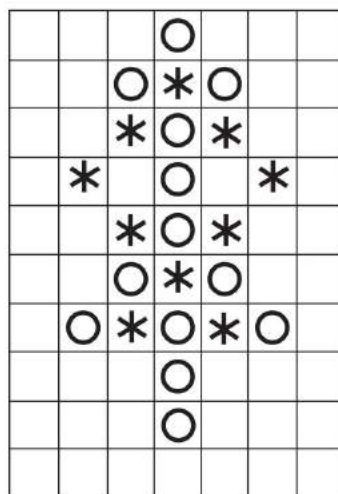
Strój górali orawskich na Słowacji był podobny do ubioru górali w Polsce, ale różnił się szczegółami. Zobacz, jak wyglądał. Jedną z części stroju ludowego noszonego przez dziewczęta i kobiety są charakterystyczne kamizelki, które nazywają się **lajblíky** albo **brusliaky**. Zakrywają górną część ciała, ale nie mają rękawów. Powstają z różnych tkanin. Na Orawie najbardziej popularne są aksamitne, brokatowe, kaszmirowe, podszywane płótnem. Kamizelki zapinane są za pomocą guzików, klamer, sznurówek; zdobione różnymi haftami, cekinami, koralikami. We wsiach Dolnej Orawy na kamizelkę zakładano dużą chustę (šáfolka albo kosička).

Kroj oravských goralov na Slovensku sa trochu ponášal na odev goralov v Poľsku, ale sa líšil detailami. Pozrite sa, ako vyzeral. Jednou zo súčastí ľudového kroja dievčat a žien sú typické vesty, ktoré sa

volajú **lajblíky** alebo **brusliaky**. Nemajú rukávy a zakryjú len hornú časť tela. Vznikajú – Sú ušité z rozličných látiek. Na Orave k najviac frekventovaným patria zamatové, brokátové, kašmírové podšité plátnom. Vesty boli zapínané pomocou gombíkov, spôn, šnúrok, vyzdobené rozličnými výšivkami, lesklými ozdobami, korálkami. V obciach dolnej Oravy nosili na lajblíkoch veľkú šatku okolo pliec (šáfolka alebo kosička).

Czy potrafisz odtworzyć wzór z motywami kwiatowymi, przeznaczony na damskie brusliaky? Spróbuj narysować w pustych kratkach taki sam wzór, jaki widzisz obok.

Vedeli by ste vytvoriť reprodukciu šablón s kvetinovými motívmi určenými na ženské vesty – brusliaky? Pokúste sa nakresliť v prázdnych okienkach taký istý vzor, ako vidíte vedľa.

Strój cieszyński i biżuteria

Tešínský kroj a šperky

Obejrzyj strój cieszyński kobiety i mężczyzny przedstawiony na zdjęciu.

Pozrite si tešínský ženský a mužský kroj uvedený na fotografii.

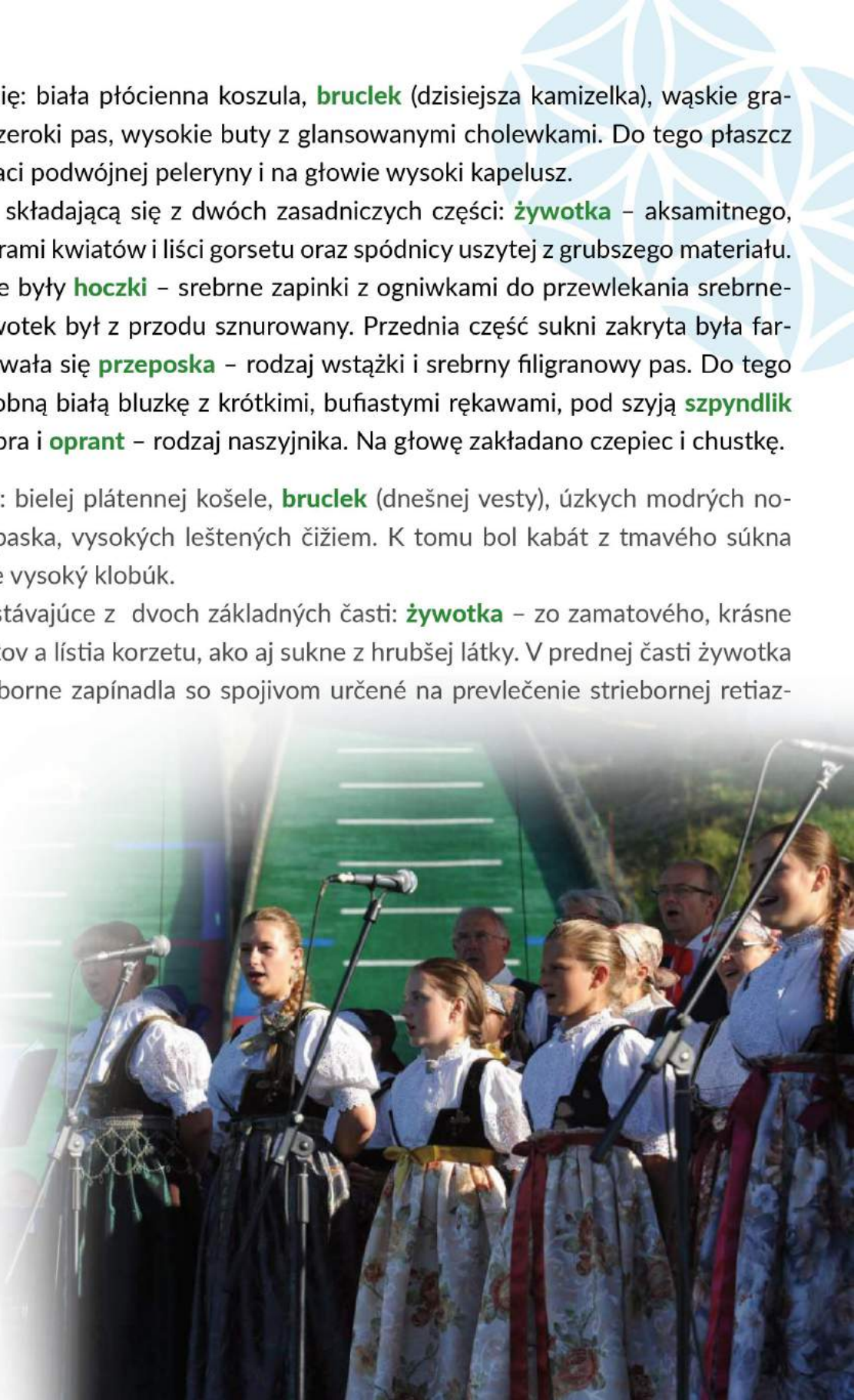

Na strój męski składały się: biała płócienna koszula, **bruclek** (dzisiejsza kamizelka), wąskie granatowe spodnie, długi i szeroki pas, wysokie buty z glansowanymi cholewkami. Do tego płaszcz z ciemnego sukna w postaci podwójnej peleryny i na głowie wysoki kapelusz.

Kobieta zakładała suknię składającą się z dwóch zasadniczych części: **żywotka** – aksamitnego, pięknie haftowanego wzorami kwiatów i liści gorsetu oraz spódnicy uszytej z grubszego materiału. Z przodu żywotka naszyte były **hoczki** – srebrne zapinki z ogniwkami do przewlekania srebrnego łańcuszka, którym żywotek był z przodu sznurowany. Przednia część sukni zakryta była fartuszkiem. W pasie znajdowała się **przeposka** – rodzaj wstążki i srebrny filigranowy pas. Do tego ubierano **koszułkę** – ozdobną białą bluzkę z krótkimi, bufiastymi rękawami, pod szyją **szpyndlik** – ozdobną zapinkę ze srebra i **oprant** – rodzaj naszyjnika. Na głowę zakładano czepiec i chustkę.

Mužský kroj pozostával z: bielej plátennej košele, **bruclek** (dnešnej vesty), úzkych modrých nohavíc, dlhého širokého opaska, vysokých leštených čížiem. K tomu bol kabát z tmavého súkna v tvare peleríny a na hlave vysoký klobúk.

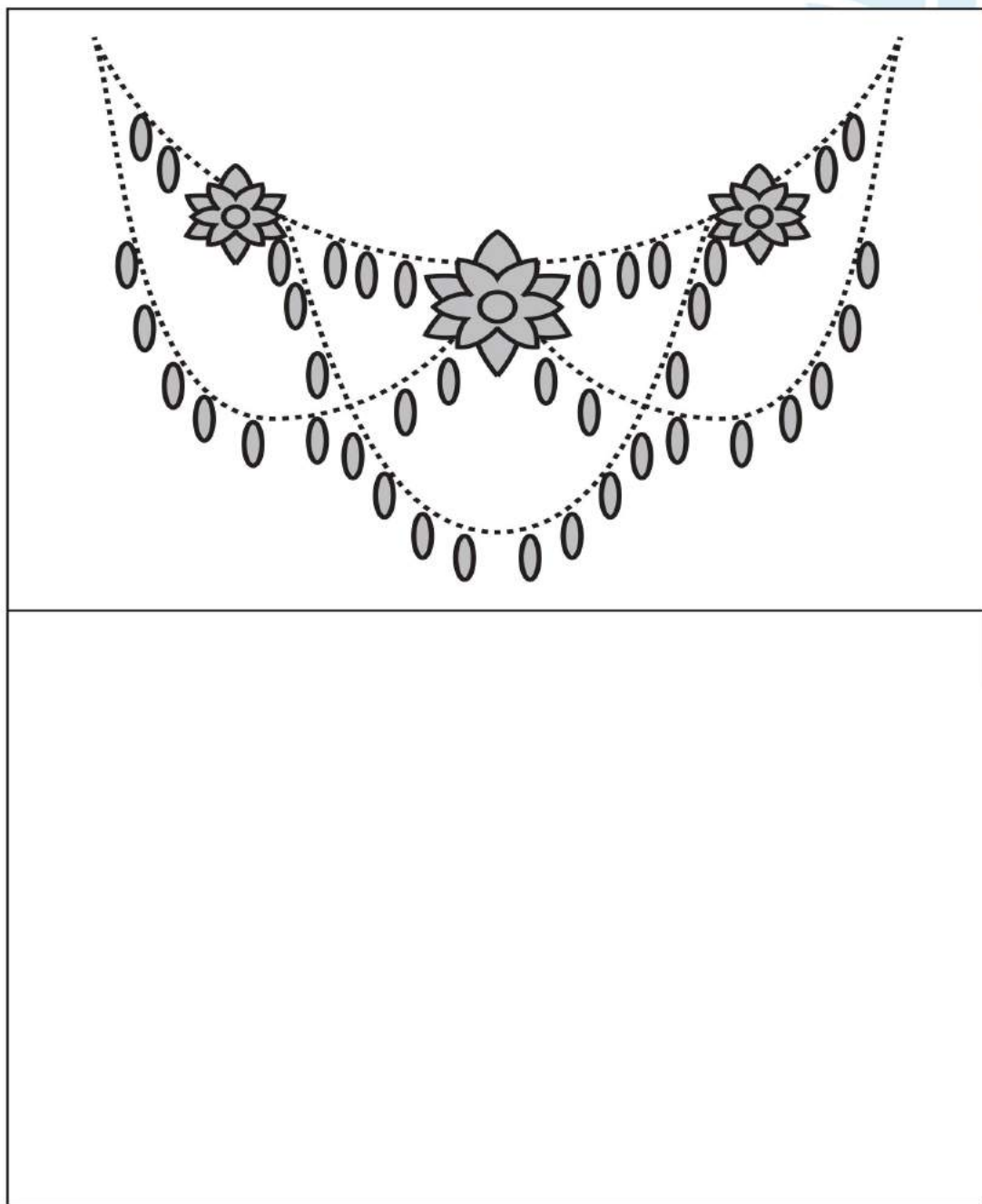
Žena obliekala šaty pozostávajúce z dvoch základných častí: **żywotka** – zo zamatového, krásne vyšívaneho vzorkami kvetov a listia korzetu, ako aj sukne z hrubšej látky. V prednej časti żywotka boli našité **hoczki** – strieborne zapínadla so spojivom určené na prevlečenie striebornej retiazky, ktorou sa šnuroval živôťik spredu. Sukňu prikrývala spredu zástera. V pase sa nachádzala **przeposka** (opasok) – druh stuhy a strieborný filigránsky pas. K tomu obliekali **koszułkę** – bohato zdobenú bielu blúzku s krátkymi nafúknutými rukávami, na krku mali **szpyndlik** – ozdobné strieborne zapínadlo a **oprant** (blanciar) – druh náhrdelníka. Na hlavu obliekali čepce a šatky.

Zaprojektuj własną ozdobę odświętnego stroju – broszkę, spinkę lub ozdobny haczyk do zapinania.

Navrhňte vlastnú ozdobu sviatočného odevu – brošňu, sponu alebo ozdobný háčik na zapínanie.

Zabaw się w cieszyńskiego złotnika i precyzyjnie przerysuj wzór orpantu. W tym celu wykorzystaj papier śniadaniowy albo kalkę, przykryj rysunek i skopiuj go.

Zahrajte sa na tešínskeho zlatníka a precízne odkreslite vzorku orpantu. Za tým účelom použite papier na pečenie alebo pauzovací papier, prekryte kresbu a skopírujete ju.

Zdobienia męskich spodni

Výzdoba mužských nohavíc

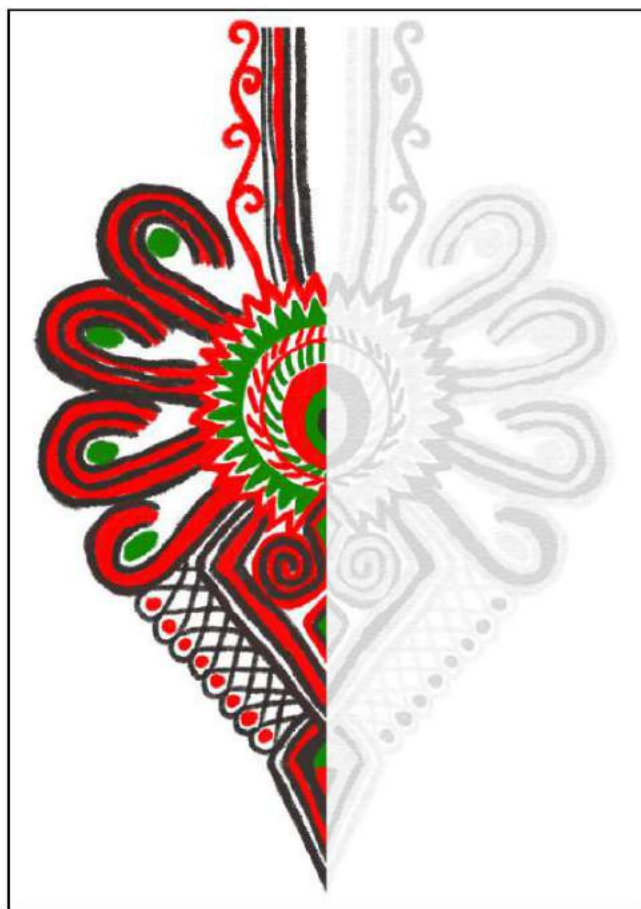
Na Oravie występowały dwa rodzaje spodni (nazywanych portkami): sukienne i płócienne. Sukienne portki, robione z owczej wełny, były noszone w chłodniejsze pory roku. W cieplejsze miesiące mężczyźni zakładali portki płócienne. Spodnie posiadały ozdobne ornamenty – różne, w zależności od regionu. Wzory te powstawały poprzez naszywanie kolorowych wełnianych sznurków (**harásov**) poniżej tzw. **przyporów** (rozcięć); część wzorów była haftowana. Na Oravie sznurki były w kolorach czerwonym, zielonym, czarnym. Tworzyły rozmaite kształty: faliste linie, pętle, łuki, ósemki.

Na Orave sa vyskytovali dva druhy mužských nohavíc (nazývaných aj portky): súkenné a plátenné. Súkenné nohavice, vyrobené z ovčej vlny, ktoré si obliekali v chladnejších ročných obdobiach.

V teplejších mesiacoch si muži obliekali plátenné nohavice. Všeobecne mali nohavice ozdobné ornamenty – rozličné v závislosti od regiónu. Tieto vzory vznikali prišitím farebného vlneného šnurovania (**harásov**) poniže tzv. rúzporkov (rozstrihnutia); časť vzoru bola vyšívaná. Na Orave malo šnurovanie červenú, zelenú, čiernu farbu. Mali rozličné tvary: vlnovky, slučky, oblúky, osmičky.

Trzeba dokończyć naszywanie kolorowych sznurków na męskich spodniach. Spróbuj odtworzyć cały wzór, którego połowę widzisz na wzorniku.

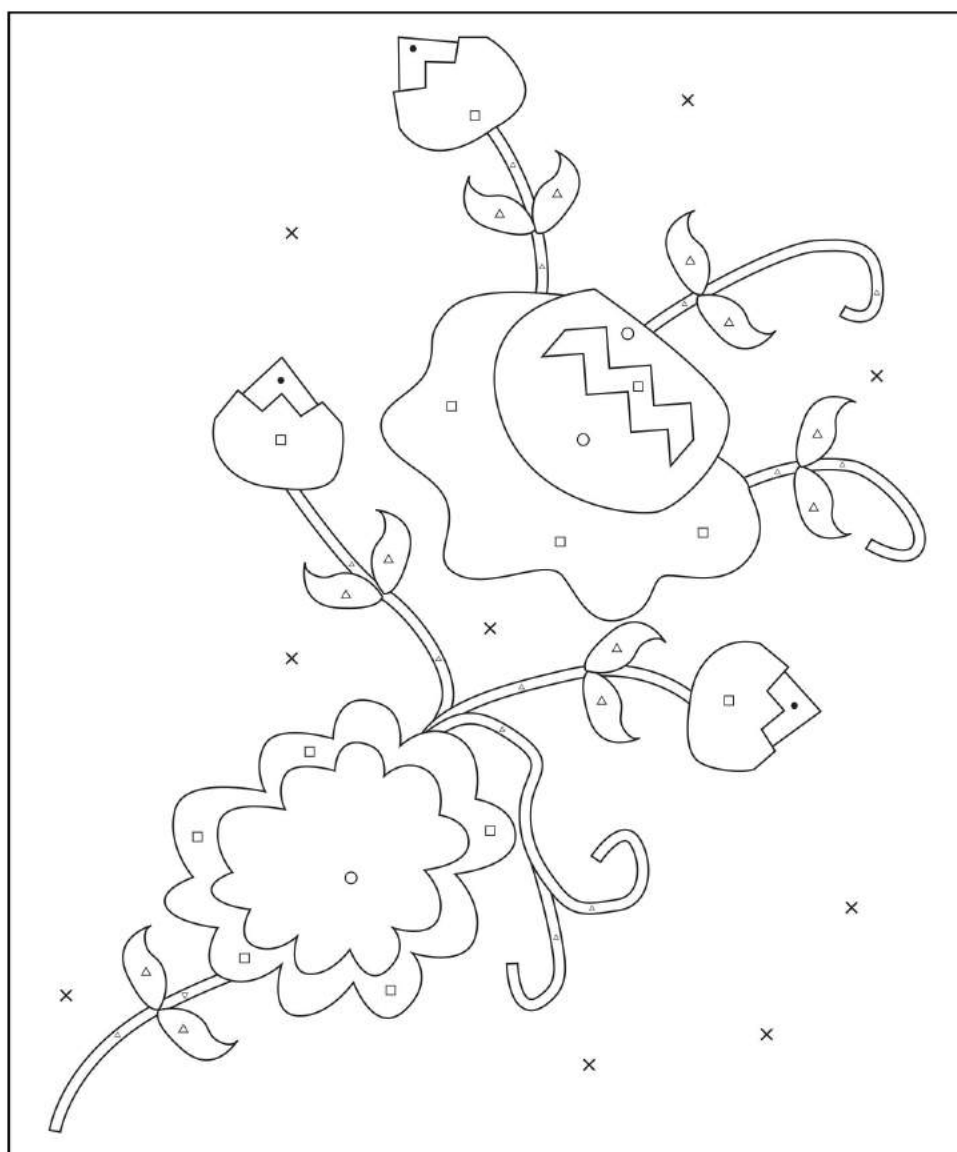
Je potrebné ukončiť prišívanie farebného šnurovania na mužských nohaviciach. Pokúste sa zrekonštruovať celú vzorku, ktorej polovicu vidíte na šablóne.

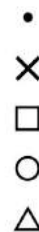
Żywotek

Żywotek to część ludowego stroju kobiecego, który jest bogato zdobiony – haftowany srebrną lub złotą nicią, metalową albo jedwabną oraz ozdabiany cekinami, perłami, koralikami. Żywotek przypomina gorset na szelkach.

Žywotek je to súčasť ľudového ženského kroja, ktorý je bohato zdobený – vyšívany striebornou alebo zlatou niťou, kovovou alebo hodvábnou a zdobený lesklými ozdobami, perličkami, korálikmi. Žywotek pripomína korzet.

biały / biely
czarny / čierny
fioletowy / fialový
niebieski / modrý
zielony / zelený

Zabaw się w hafciarkę, wybierz kolory nici, a potem pokoloruj motywy kwiatowe.

Zahrajte sa na vyšívačku, vyberte si farbu nite a potom vyfarbite kvetinové motívy.

Mikołaje Mikuláše

Dzień Świętego Mikołaja kojarzy się dzisiaj dzieciom ze słodkimi podarunkami i odwiedzinami dobrotliwego staruszka z białą brodą. Dawniej w ten dzień w domach górali śląskich pojawiali się przebierańcy Mikołaje. Jedni nazywali się „czorni”, a drudzy „bioli”.

Deň Svätého Mikuláša sa dnes deťom spája so sladkými darčekom a návštevou láskavého starčeka s bielou bradou. Voľakedy sa v ten deň v domácnostiach sliezskych goralov objavovali maskary Mikulášov. Jedni sa volali „czorni”, a druhí „bioli”.

Przyjrzyj się ilustracji. Czy domyślasz się, skąd nazwy: „czorni” i „bioli”? Używając gwarowych słów „czorni” i „bioli” podpisz grupy przebierańców.

Pozrite si ilustráciu. Viete, odkiaľ pochádzajú názvy: „czorni” i „bioli”? Používajúc nárečové slová „czorni”, „bioli” podpíšte skupiny maskár.

czorni – czarni / čierni
bioli – biali / bieli

Pierniki

Medovníky

Mieszczńska rodzina państwa Bielewiczów od wielu pokoleń wypieka w Żywcu pierniki. Początkowo były one twarde, z wyrzeźbionymi wzorami. Potem zmieniono recepturę (przepis) i pierniki stały się mięciutkie, delikatne w smaku. Po upieczeniu zdobiono je różowym lub białym lukrem, a następnie kolorową masą cukrową. Czasami naklejało się drukowane główki postaci i tak powstawały lukrowane mikołaje, aniołki czy diabły pokryte na całej powierzchni makiem. Z masy cukrowej formowano także patentki. Chłopcy obdarowywali wybrane panny piernikami w kształcie serca z różnymi napisami np. „Dla Kasi”, „Serce za serce”.

Istú dobu pred Vianocami boli pripravované medovníky. V Živci ich pečú viaceré generácie rodiny Bielewiczov. Na začiatku boli tvrdé a mali vyrezané vzorky. Potom nastala zmena receptu a medovníky sa stali mäkučké, jemné v chuti. Po upečení boli vyzdobené ružovou alebo bielou cukrovou polevou a neskôr farebnou cukrovou hmotou. Občas sa lepili vytlačené hlavičky postáv a vtedy vznikali cukrové Mikuláše, Anjeliky, alebo Diablici. Mohli byť po celej ploche posypané makom. Z cukrovej hmoty sa formovali tiež malé keksíky volané patentkami. Chlapci vyvoleným dievčatám venovali medovníky v tvare srdca s nápismi napr. „Pre Katku”, „Srdce za srdce”.

Obejrzyj świąteczne pierniczki i patentki. Połącz je w identyczne pary.

Pozrite si vianočné medovníky a patentki. Vedeli by ste ich spojiť do takých istých párov?

Połaźnica

świat z opłatków / svet z oblátok – wykonany z kolorowych oraz białych opłatków, kształtem przypominał kulę, symbolizował Ziemię-świat, na który przyszło Dzieciątko Jezus / vyhotovený z farebných a bielych oblátok, v tvare gule, symbol zemegule, na ktorej sa narodilo Dieťaťko Ježiš

bibułkowa kula / guľa z krepového papiera – bombka z poskładanych w stosik i połączonych nicią okrągłych kawałków gładkiej bibuły, którą na brzegach fantazyjnie wyginano / guľa z okrúhlych, na kopu uložených a niťou spojených kúskov krepového papiera, po okrajoch poprehýbaná

pająk / pavúk – wykonany z pociętych równo kawałków słomy, połączonych nicią w ażurowe kształty w formie „daszków”, czasami dodatkowo miał bibułkowe ozdoby, symbolizował urodzaj i szczęście / vyrobený z rovnakej dĺžky narezaných kúskov slamy, spojených niťou do tvarov striešok, občas mal dodatočné ozdoby z krepového papiera, bol symbolom úrody a šťastia

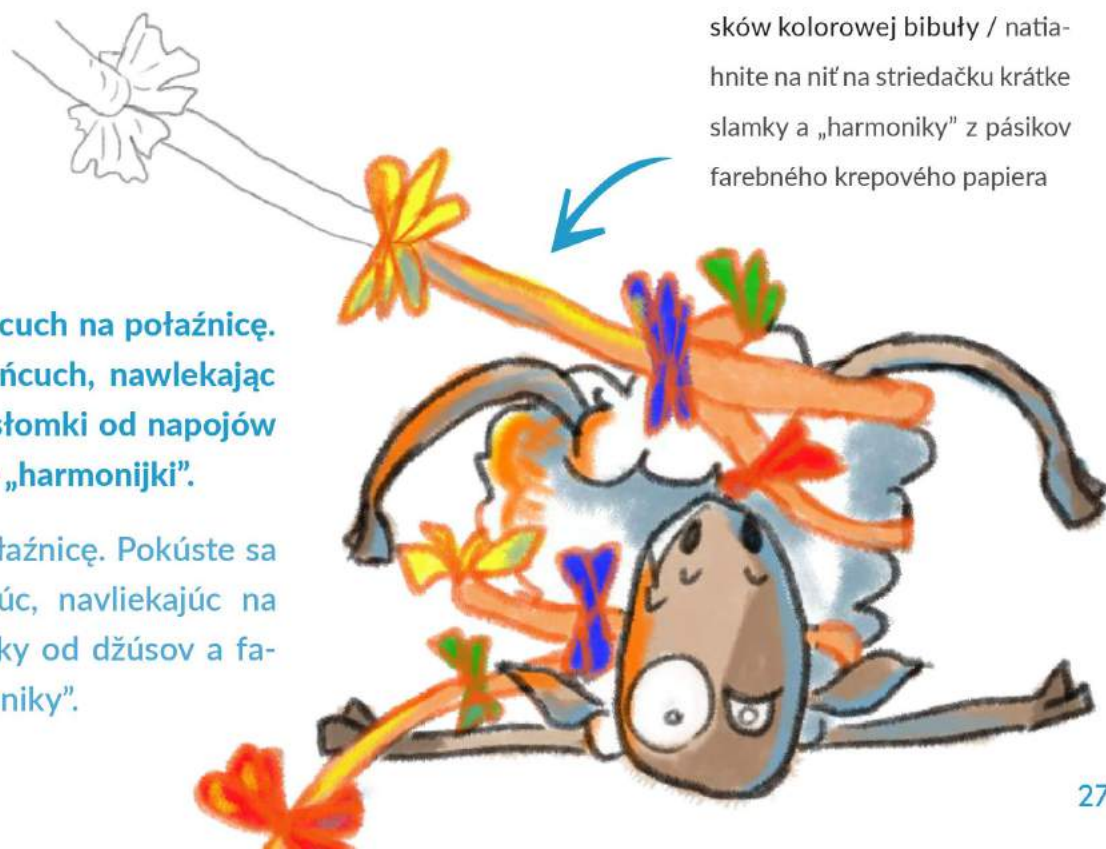
Połažnica to świąteczne drzewko – wierzchołek jodełki przyniesiony w wigilię do domu przez tatę, przystrojony i zawieszony pod sufitem na cały okres świąt.

Połažnica je to sviatočný stromček – vrcholec z jedličky, ktorý doniesol na štedrý deň domov otec, ozdobený a zavesený pod povalou v období Vianoc.

łańcuch / reťaz – naciągnięte na nitkę na przemian krótkie słomki i „harmonijki” z paszków kolorowej bibuły / natiahnite na niť na striedačku krátke slamky a „harmoniky” z pásikov farebného krepového papiera

Dokończ rysować łańcuch na połażnicę. Spróbuj zrobić taki łańcuch, nawlekając na przemian kawałki słomki od napojów i kolorowe, bibułkowe „harmonijki”.

Dokreslite reťaz na połažnicę. Pokúste sa urobiť reťaz navliekajúc, navliekajúc na striedačku kúsky slamky od džúsov a farebné, krepové „harmoniky”.

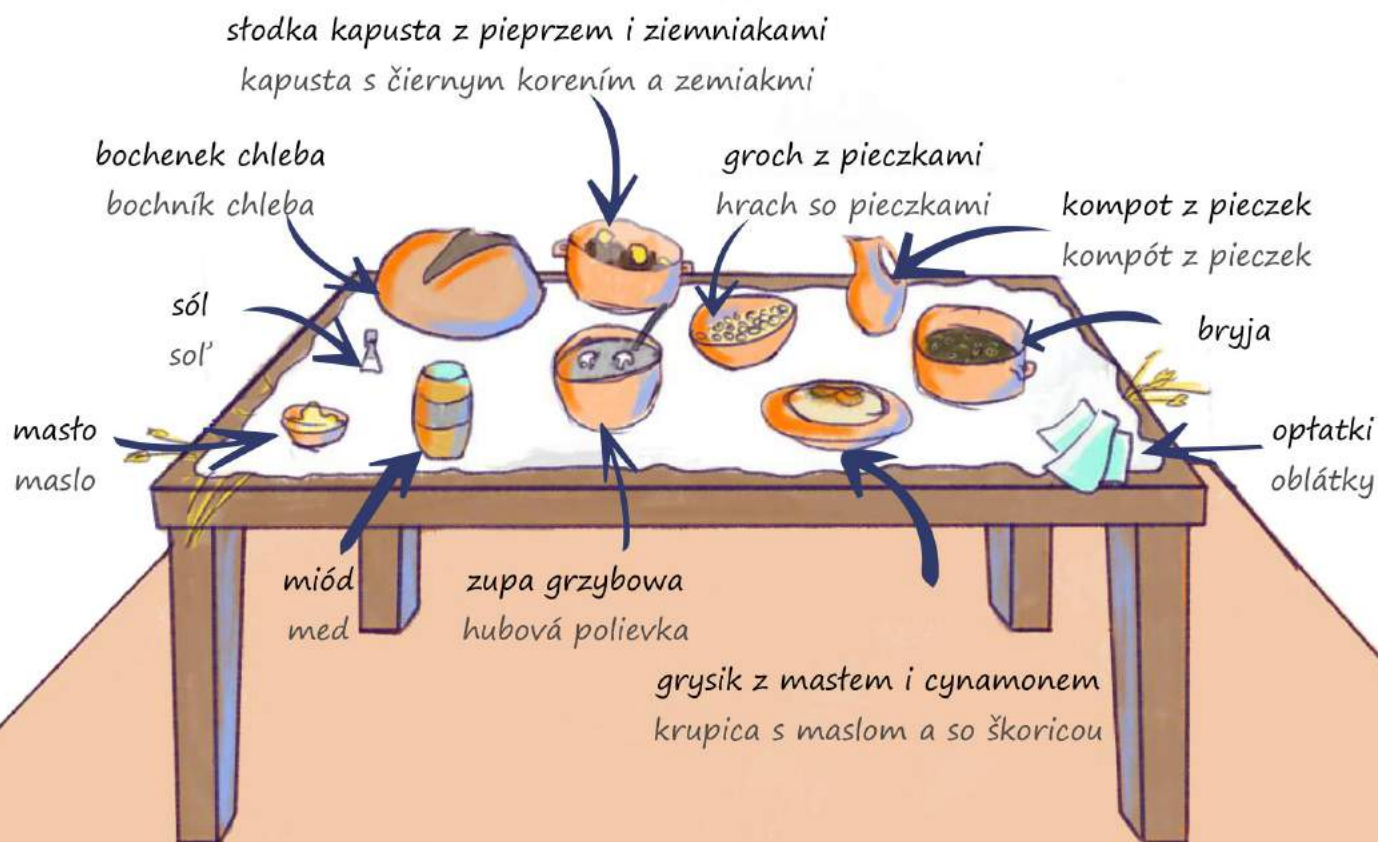

Wigilia

Štedrovečerný obed

Wspólnie jedzona kolacja wigilijna – na Orawie zwana obiadem – była ważnym wydarzeniem poprzedzającym święta Bożego Narodzenia i przygotowywano się do niej na długo przed 24 grudnia. Potrawy były proste do przyrządzenia i postne, czyli gotowane bez użycia tłuszczu.

Spoločne konzumovaný štedrovečerný pokrm – na Orave nazývaný obedom – bol dôležitou udalosťou predchádzajúcou Vianociam a prípravy naň boli robené dlho pred 24. decembrom. Jedlá boli jednoduché na prípravu a pôstne, čiže varené bez používania tuku.

Stół przygotowany do wieczery wigilijnej u górali śląskich.
Stôl pripravený na štedrovečerný obed u sliezskych goralov.

Zaproś do wspólnego gotowania kogoś dorosłego i przygotujcie bryję. Ciekawe, czy będzie Ci smakowała ta tradycyjna wigilijna potrawa górali śląskich?

Pozvite k spoločnému vareniu niekoho dospelého a pripravte bryję. Je zaujímavé či vám bude chutiť toto tradičné štedrovečerné jedlo sliezskich goralov?

Przepis na bryję / Recept na bryję

Co przygotować ? / Čo pripraviť?

- świeże jabłka, gruszki, śliwki węgierki w równych ilościach np. po pół kilograma / čerstvé jablká, hrušky, slivky v rovnakom množstve, napr. po pol kila
- całe, średniej wielkości ziemniaki, po 2-3 dla jednej osoby / celé, priemerne veľké zemiaky, cca 2-3 pre jednu osobu

Jak zrobić ? / Ako to urobiť?

- owoce ugotuj i przetrzyj przez sito (zmiksuj) / ovocie uvarte a utrite cez sitko (zmixujte)
- dodaj sól i cukier do smaku oraz trochę śmietany / pridajte soľ a cukor podľa chuti a trochu smotany
- osobno ugotuj obrane ziemniaki / zvlášť uvarte olúpané zemiaky
- wyłóż na talerz po 2-3 ziemniaki i polej „owocowym sosem” / položte na tanier cca 2-3 zemiaky a polejte „ovocnou omáčkou”

Smacznego! / Dobrú chuť!

pieczki – suszone kawałki jabłek, gruszek i śliwek / sušené časti jabĺk, hrušiek a slivák
bryja – gęsta zupa ze świeżych owoców / hustá polievka z čerstvého ovocia

Na scynści, na zdrowi, na to Boże Narodzynie – idziemy po kolędzie!

– ideme koledovať!

Chodzenie po kolędzie to zwyczaj polegający na odwiedzaniu domów w sąsiedztwie z życzeniami pomyślności w Nowym Roku. Odwiedzinom tym towarzyszą śpiewy, a kolędnicy noszą sześcioramienną gwiazdę oklejoną kolorowym papierem i wycinankami. W centrum gwiazdy umieszczona jest stajenka betlejemska ze Świętą Rodziną. Podczas kolędowania trzeba gwiazdą obracać. Słychać wtedy szum umieszczonych na końcach bibułkowych pomponów i dźwięk dzwoneczka, który jest do niej przypięty. W zamian za powinszowania kolędnicy otrzymują od gospodarzy poczęstunek i drobne pieniądze.

Kolednická obchôdzka je zvykom spojeným s návštevou susedných domácností so želaniami šťastia v novom roku. Spája sa so spevom, koledníci nosia so sebou šesťcípú hviezdú vylepenú farebným papierom a vystrihovanými papierovými ozdobami. V strede hviezdy sú umiestnené jasličky so Svätou rodinou. Pri koledovaní je potrebné točiť hviezdou. Počuť vtedy šuchotanie krepových brmbolcov, umiestnených na cípoch hviezdy a zvonenie zvončeka, ktorý je k nej pripojený. Za vinšovanie koledníci dostali od gazdov jedlo a drobné peniaze.

Pokoloruj zgodnie ze wzorem pozostałe ramiona kolędniczej gwiazdy.

Vyfarbite v súlade so vzorom ostatné časti cípov koledníckej hviezdy.

Kolędnicy wędrując z gwiazdą, śpiewali taką kolędę.

Koledníci putujúc s hviezdou spievali takúto koledu.

Świynty Scepon po kolyndzie rod chodził,
rod chodził, rod chodził, rod chodził.

A świynty Jon się ku niemu przygodził,
przygodził, przygodził, przygodził, przygodził.

Matka Bosko kolyndników witała,
witała, witała, witała, witała.

Śrybło, złoto za kolynde im dała,
im dała im dała im dała im dała.

A kupcie se kolyndnicy co kcecie,
co kcecie, co kcecie, co kcecie, co kcecie.

A łucieście tom Kolendom to Dziecie,
to Dziecie, to Dziecie, to Dziecie to Dziecie.

*Svätý Štefan po kolede rád chodieval,
rád chodieval, rád chodieval, rád chodieval, rád chodieval.*

*Sv. Ján sa k nemu pripojil,
pripojil, pripojil, pripojil, pripojil.*

*Panna Mária koledníkov víta,
víta, víta, víta, víta.*

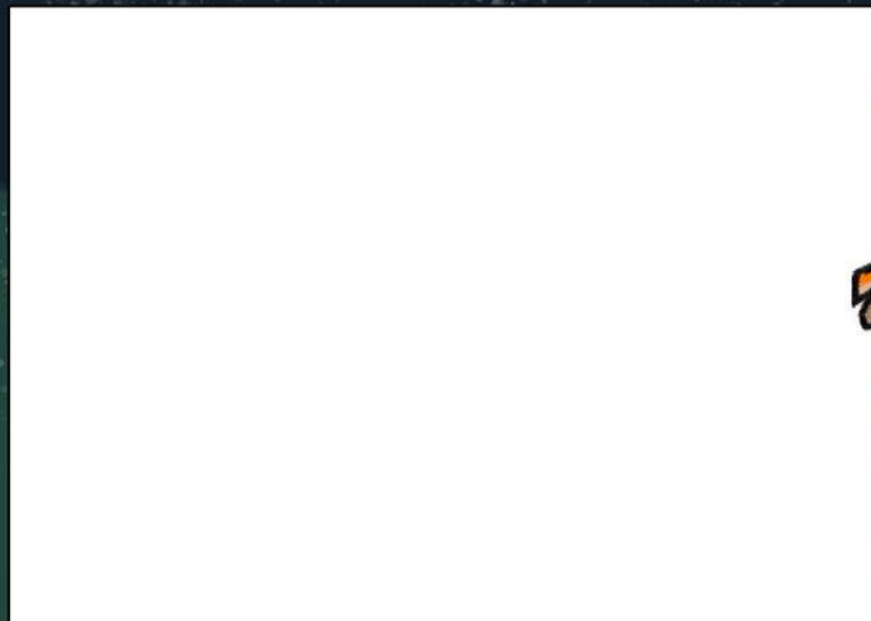
*Striebro, zlato za koledy im dala,
im dala, im dala, im dala, im dala.*

*A kúpte si koledníci čo chcete,
čo chcete, čo chcete, čo chcete, čo chcete.*

*Radosť spravte touto koledou Dieťaťu,
Dieťaťu, Dieťaťu, Dieťaťu, Dieťaťu.*

Ta kolęda śpiewana jest w gwarze górali żywieckich. Dodatkowe wyjaśnienia pomogą Ci zrozumieć gwarowe słowa. Przeczytaj tekst kolędy i narysuj to, o czym opowiada.

Táto koleda je spievaná v nárečí goralov žívieckych. Dodatočné vysvetlivky vám pomôžu pochopiť nárečové slová. Prečítajte si text koledy a nakreslite, o čom rozpráva.

Świynty Scepon – Święty Szczepan /
svätý Štefan
Świynty Jon – Święty Jan / svätý Ján
kolynda – kolęda / koleda
przygodził – przytoczył się do niego /
pripojil sa k nemu
śrybro – srebro / striebro
kcecie – chcecie / chcete

Kolędy i pastorałki

Koledy a vianočné piesne

Dorośli i dzieci bardzo lubią zwyczaj kolędowania i chętnie podtrzymują tę tradycję do dzisiaj. Odwiedzają domy krewnych i sąsiadów w przebraniach i z różnymi rekwizytami. Śpiewają przy tym kolędy i pastorałki opowiadające o narodzinach Dzieciątka Jezus. Tak kolęduje się wśród górali żywieckich.

Dospelí a deti majú veľmi radi zvyk koledovania a s ochotou udržiavajú túto tradíciu do dnešného dňa. Navštevujú domácnosti príbuzných zaujímavo prezlečení a s rozličnými rekvizitami. Spievajú pri tom koledy a vianočné piesne rozprávajúce o narodení Ježiša. Takto sa koleduje medzi živieckymi goralmi.

Józef Hulka z Łękawicy
rzeźbiarz, twórca szopek, gwiazd koledniczych, masek obrzędowych i obrazów na szkło / rezbár, tvorca betlehemov, koledníckych hviezd, obradových plastík a maľieb na skle

Wytnij umieszczone z na końcu książki kukiełki, przyklej je na tekturkę lub grubszy karton. Teraz ozdób postacie. Możesz je pokolorować, przykleić kawałki futerek, błyszczące skrawki tkanin, tak by wyglądały jak żywe. Z tyłu taśmą klejącą przymocuj drewniany patyczek np. od lodów czy do szaszłyków. Wykorzystując poniższą ilustrację szopki (którą możesz odrysować na tekturkę) i wykonane kukiełki, zabaw się w kolędników. Zaproś do zabawy inne dzieci. Kto będzie publicznością?

Vystrihnite bábkы nakreslené na konci knihy, nalepte ich na lepenku alebo hrubší kartón. Teraz vyzdobte postavy. Môžete ich vyfarbiť, nalepiť im kúsky kožušinky, lesklé textilné zvyšky, tak aby vyzerali ako živé. Odzadu lepiacou páskou nalepte drevenú paličku, špilku. Použite obrázok jasličiek nakreslený nižšie, alebo si ho nakreslite na kartón a s vyrobenými bábkami sa zahrajte na koledníkov. Pozvite k hre aj iné deti. Kto všetko bude divákom?

Dziady Noworoczne

Novoročné Dziady

Skończyło się Boże Narodzenie i górale szykują się, aby powitać Nowy Rok. Znowu będą przebie-
rańcy, śmiechy i zabawa.

Skončili sa Vianoce. Goralí sa chystajú privítať nový rok. Zase budú maškary, smiech a zábava.

W dzielnicy Żywca – Zabłociu przebierańcy nazywali się Jukace i różnili się strojami od innych Noworocznych Dziadów na Żywiecczyźnie.

V mestskej časti Živca – Zabłociu sa maskary volali Jukace a líšili sa od iných novoročných maskár v regióne Živca.

Obejrzyj ilustracje noworocznych przebierańców. Niektóre fragmenty postaci trzeba uzupełnić. Czy wiesz, które do siebie pasują? Połącz je.

Pozrite si ilustrácie novoročných maskár. Niektoré časti postáv je potrebné doplniť. Viete, ktoré sa k sebe hodia? Spojte ich.

Tańce górali – obyrtka

Tance goralov – obyrtka

Obyrtka to bardzo energiczny, wesoły taniec, powszechnie znany wśród górali żywieckich. Dziewczynki i chłopcy tańczą w parze obracając się – **obyrtając** – wokół własnej osi, a dodatkowo tańczące pary krążą po linii koła. Taniec przeplatany jest przyśpiewkami. Przyśpiewkę rozpoczyna tancerz, kiedy kapela na moment przestaje grać. Wszyscy się zatrzymują, a partnerka odśpiewuje swojemu tancerzowi i dalej wszyscy tańczą.

Obracaná je to veľmi energický, veselý tanec, všeobecne známy medzi živeckými goralmi. Dievčatá a chlapci tancujú v pároch a otáčajú sa – obyrtajúc (obracajúc) – okolo svojej osi, a dodatočne tancujúce pary sa pohybujú po obvode kola. Tanec je preplietaný spevom prekáravých piesní. Prekáravú pieseň začína tanečník vo chvíli, keď kapela prestáva hrať, všetci zastanú a partnerka odspieva svojmu tanečníkovi. Potom ďalej všetci tancujú.

Te zamalowane na czarno krateszki to QR kody. Poproś kogoś starszego, aby za pomocą aplikacji w telefonie komórkowym pomógł Ci sprawdzić, co się pod nimi ukrywa w tym i dwóch następnych rozdziałach.

Tieto čierno-biele štvorce sú QR kódy. Poproste niekoho staršieho, aby vám pomohol prostredníctvom aplikácie v mobile overiť, čo sa skrýva za týmito kódmi v tejto a nasledujúcich dvoch kapitolách.

Kiedy oglądamy jak tańczy się obyrtkę, też nam się chce zatańczyć, czyli nogi same rwą się do tańca.

Keď pozeráme ako sa tancuje obyrtkę, aj nám sa chce tancovať a nohy sa samé hrnú do tanca.

Przyjrzyj się tańczącym parom. Dopasuj, a następnie przerysuj brakujące elementy stroju dziewczynek i chłopców (znajdziesz je pod ilustracją).

Pozrite sa na tancujúce páry. Zlādte a potom prekreslite chýbajúce prvky krojov dievčat a chlapcov (nájdete ich pod ilustráciou).

obyrtať się – obracać się w koło, np. wokół własnej osi, sali / otáčať sa dookola napr. dookola svojej osi, okolo sály

Tańce górali – hajduk

Tance goralov – hajduk

Wiosną dzieci spędzały czas na polach, pasąc zwierzęta. Chłopcy umilali sobie te chwile, gwizdząc na gwizdkach zrobionych z drewna czarnego bzu. Naśladowały one głosy ptaków. Starsi natomiast ćwiczyli tańczenie **hajduka**. To bardzo szybki taniec tańczony wyłącznie przez mężczyzn. Wykonują oni różne podskoki, skoki, przeskakują przez kapelusz, laskę, własną nogę, petzają w przysiadzie lub tańcząc, wysoko podnoszą na przemian raz lewą, raz prawą prostą nogę i uderzają o nią ręką. W ten sposób tancerze popisują się przed partnerkami, czyli **hajdukują**. Hajduk jest tańcem popisowym górali żywieckich – wymaga siły i zręczności.

Na jar deti trávili čas na poliach, pásli zvieratá. Chlapci si spríjemňovali tieto chvíle, pískajúc na píšťalkách vyrobených zo stromu bazy čiernej. Napodobňujúc zvuky vtákov. Starší zasa cvičili tančovanie **hajduka**. Je to veľmi rýchly mužský tanec, pri ktorom muži i chlapci robia rozličné poskoky, skoky, skáču cez klobúk, palicu, svoju nohu, plazia sa v drepe alebo tancujú, vysoko zdvíhajú rovno raz potom zas ľavú nohu a udierajú o nich rukou. Takto sa tanečníci predvádzajú svojím tancom pred tanečnicami, čiže **hajdukujú**. Hajduk je je okázalým tancom goralov žívieckych – vyžaduje silu a zručnosti.

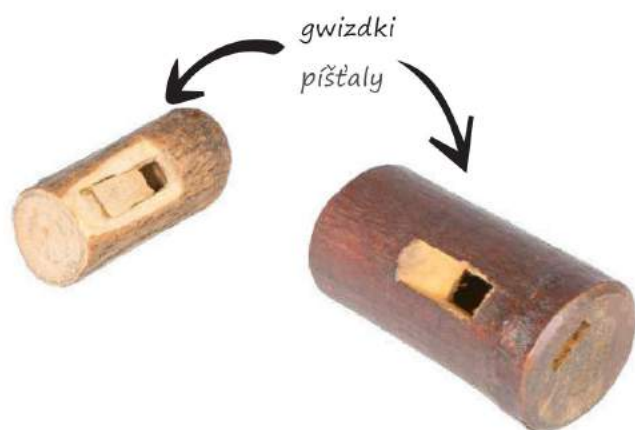
Który z chłopców przeskoczył wyżej przez laskę? Zaznacz właściwy obrazek.

Ktorý z chlapcov skočil vyššie cez palicu? Vyberte správny obrázok.

Poplątane linie prowadzą od tancerza do tancerki. Sprawdź, kto przed kim popisuje się swoim tańcem.

Prepletené čiary vás zavedú od tanečníka k tanečnice. Overte, kto pred kým hajdukuje svojim tancom.

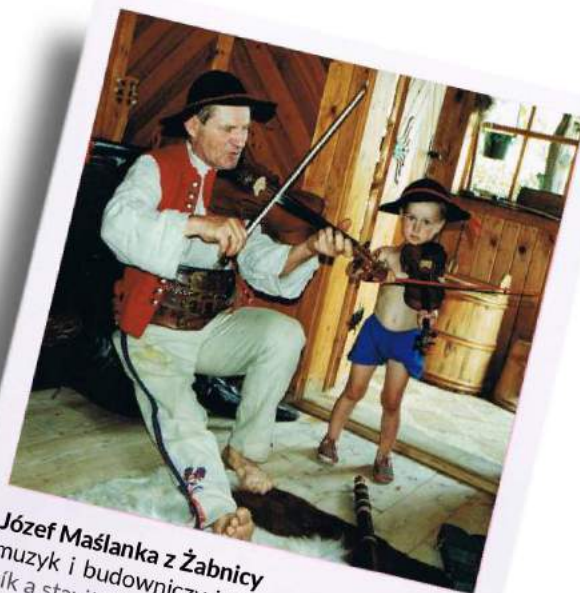

Instrumenty góralskich muzykantów

Hudobné nástroje goralských muzikantov

Zuzanna Kawulok z Istebnej
muzyk, gawędziarka, tancerka, popularyzátorka kultury ludowej / hudobníčka, ľudová rozprávačka, tanečnica, propagátorka ľudovej kultúry

Józef Maślanka z Żabnicy
muzyk i budowniczy instrumentów / hudobník a staviteľ hudobných nástrojov

Skrzypce, dudy i gajdy to typowe instrumenty dla góralskich muzykantów. Dudy i gajdy górale robili sami ze skór zwierząt, np. kóz, owiec. Oba instrumenty posiadały dwie drewniane piszczały: długą i krótką. Długa nazywała się hukiem i „burczała” podczas gry, a na krótką mówiło się gajdzica. Wygrywało się na niej melodie. Instrumenty te różniły się sposobem wdmuchiwania powietrza do piszczatek. W dudach robiło się to przez drewniany ustnik, a w gajdach za pomocą małych, drewnianych miechów.

Husle, dudy a gajdy sú typické hudobné nástroje goralských hudobníkov. Dudy a gajdy si górali vyrábali samostatne zo zvieracej kože napr. kôz, oviec. Obidva nástroje majú dve drevené píšťalky: dlhú a krátku. Dlhá sa volala huk a „hučí” počas hry, a krátkej sa hovorilo gajdica. Hrali sa na nej melódie. Obidva nástroje sa líšili spôsobom vŕhania vzduchu do píšťaliek. V dudách sa to robilo cez drevený náustok, a v gajdách pomocou malých, drevených mechov.

Przeczytaj opisy, a potem obejrzyj dokładnie instrumenty. Czy już wiesz, który to dudy, a który gajdy? Podpisz je.

Prečítajte popis hudobných nástrojov, pozorne si prezrite obidva nástroje. Viete už, ktoré sú to dudy, a ktoré gajdy? Podpíšte ich.

Teraz już wiesz jak brzmią dudy i gajdy.

Teraz už viete ako znejú dudy a gajdy.

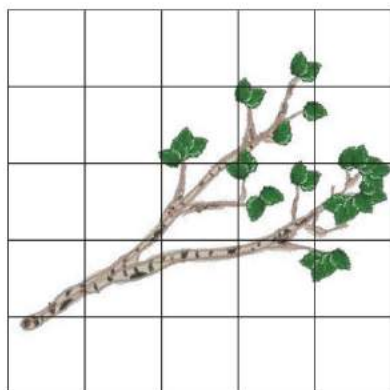

Grzegorz

Pod koniec zimy wszyscy z utęsknieniem wypatrują wiosny. : Dawniej na wsiach zamieszkałych przez górali śląskich 12 marca w dniu św. Grzegorza można było spotkać dwóch chłopców ubranych na biało. Nazywano ich Grzegorzami. Jeden z nich trzymał w ręce kosz, drugi – przystrojoną wstążkami brzozową gałązkę z młodziutkimi listkami i świeżymi pączkami. Zwiastowała ona nadejście wiosny. Grzegorze odwiedzali domy z tą radosną nowiną, a gospodarze i gospodynie w podziękę wkładali im do kosza różne dary.

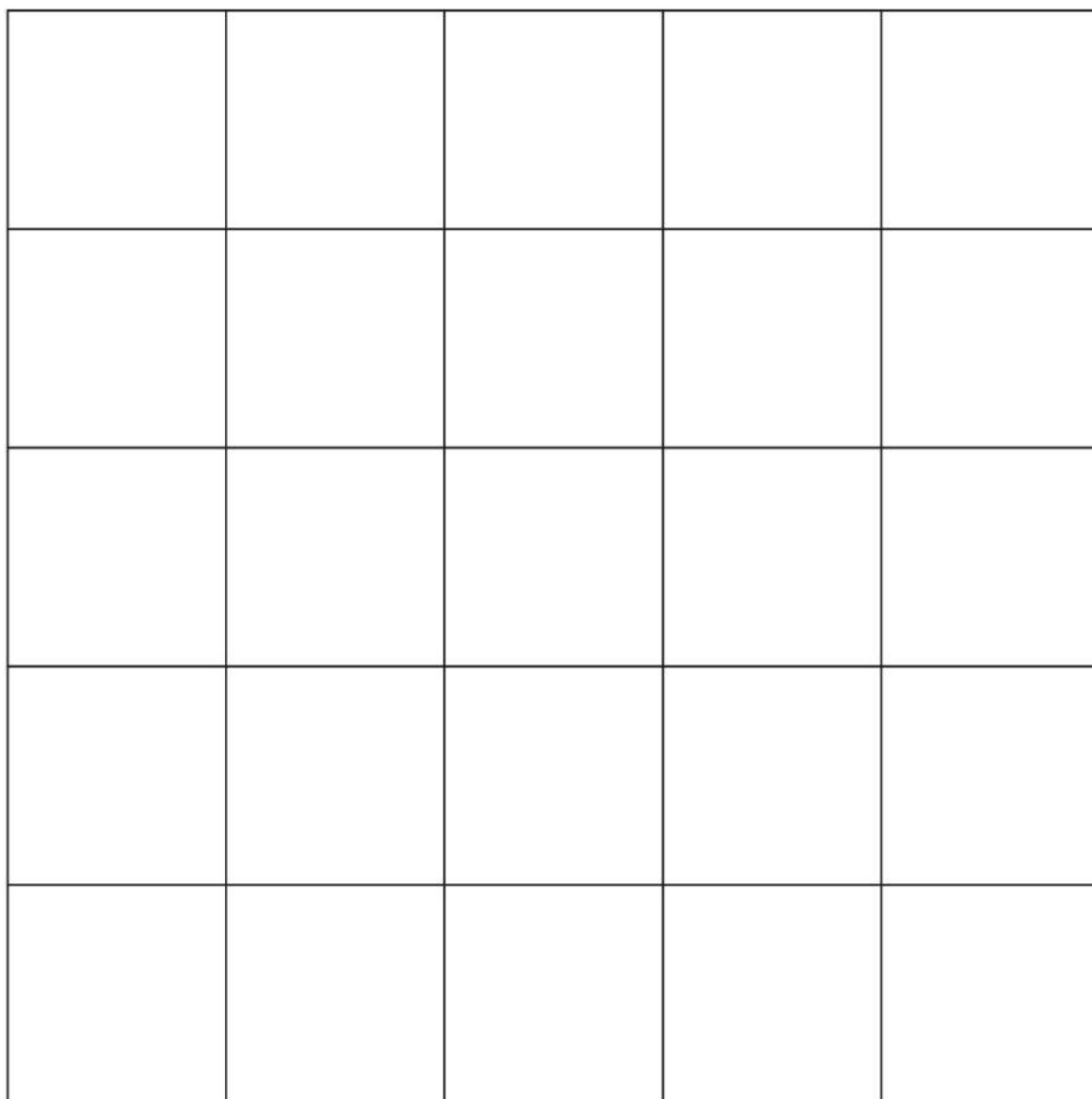
Koncom zimy už všetci túžobne čakajú jar. Voľakedy na dedinách obývaných sliezskymi goralmi 12. marca, na sv. Gregora, bolo možné stretnúť dvoch chlapcov na bielo oblečených. Volali ich Gregormi. Jeden z nich držal v ruke košík, druhý stuhami vyzdobenú stuhami brezovú haluz s mladým listím a sotva pučiacimi pukmi. Ohlasovala príchod jari. Gregorovia navštevovali domy s touto radosnou zvesťou, gazdovia a gazdiné im ako poďakovanie vkladali do košíka rozličné dary.

Narysuj trzykrotnie większą gałązkę brzozy według wzoru. Pokoloruj ją.

Nakreslite trikrát väčšiu brezovú halúzku podľa vzorky. Vyfarbite ju.

Początek wiosny

Začiatok jari

Na Słowacji 25 marca w święto Zwiastowania Pańskiego, nazywane przez Orawiaków dniem Matki Bożej Roztwornej lub Ożywionej, przypadał początek wiosny, kiedy wszystkie pąki otwierają się i zamieniają na kwiaty. Był to dzień przepowiadania pogody: mgły zapowiadały wiosenną powódź, liczba pogodnych dni przed Zwiastowaniem wróżyła tyle samo dni deszczowych i zimnych, wierzono, że jaka pogoda na Zwiastowanie, taka i na Wielkanoc. Gospodynie wiedziały, że jest to najbardziej odpowiedni dzień, na sadzenie kapusty. Pojawienie się w tym dniu pszczoł i żab, zapowiadało mokrą wiosnę.

Na Slovensku na 25. marec, na sviatok Zvestovania Pána, nazývaný Oravcami dňom Panny Márie Siatnej alebo Štepnej, pripadá začiatok jari, keď všetky puky pučia, otvárajú sa a menia sa na kvety. Bol to deň predpovedania počasia: hmly predpovedali jarne záplavy, počet pekných dní pred Zvestovaním veštil taký istý počet daždivých a studených dní. Verilo sa, že aké bolo počasie na Zvestovanie, také bude i na Veľkú noc. Gazdiné vedeli, že je to najvhodnejší deň na sadenie kapusty. Výskyt včiel a žiab v tento deň predpovedal mokrú jar.

pogodny dzień

pekný deň

deszczowy dzień

deň so zrážkami

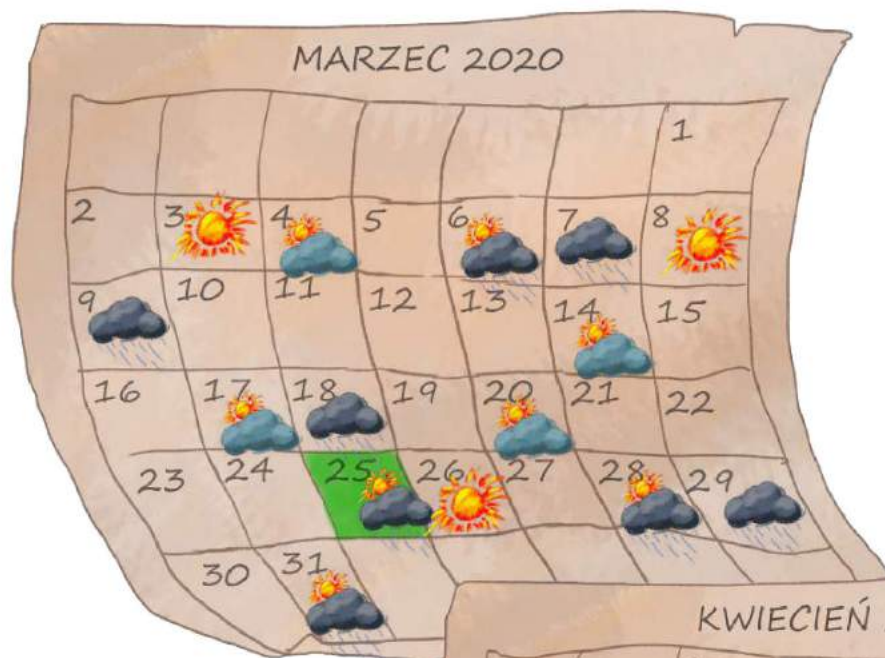
zachmurzenie

oblačno

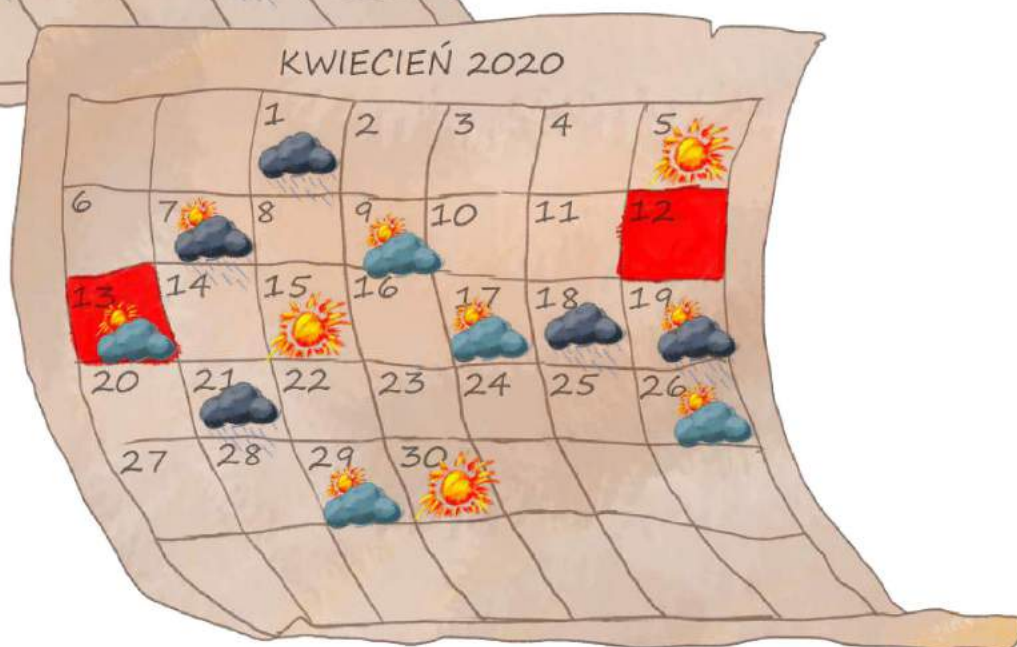

przelotne opady

prehánky

25 marca – Zwiastowanie / Zvestovanie
 12 kwietnia / apríla – Niedziela Wielkanocna / Veľkonočná nedeľa (data ruchoma / pohyblivý dátum)
 13 kwietnia / apríla – Poniedziałek Wielkanocny / Veľkonočný pondelok (data ruchoma / pohyblivý dátum)

Przysłowia mówią: W marcu jak w garncu, Kwiecień-plecień, bo przeplata - trochę zimy, trochę lata. W kratce z datą Niedzieli Wielkanocnej narysuj znaczek oznaczający tę samą pogodę, jaka była w święto Zwiastowania Pańskiego. Dorysuj w pustych kratkach symbole pogody – tak by w obu miesiącach dni deszczowych było tyle samo co pogodnych.

Pranostiky hovoria: V marci aj ovce v tanci, Búrky a mrazy sa v apríli striedajú. V políčku s dátumom Veľkonočnej nedele nakreslite symbol, ktorý bude zobrazovať také isté počasie, aké bolo na sviatok Zvestovania Pána. Dokreslite v prázdnych políčkach symboly počasia – aby v oboch mesiacoch bol taký istý počet dní so zrážkami, ako aj slnečných.

Niedziela Palmowa

Kvetná nedeľa

Na wiosnę przypada Wielkanoc. Poprzedza ją Niedziela Palmowa, na którą górale żywieccy przygotowywali okazałe palmy nazywane **bagniątkami**. Wplatali w nie rozkwitłe baze, gałązki brzozy z młodymi listeczkami i witki leszczyny o wiszących kwiatostanach. Nie mogło zabraknąć także jałowca i cisa, jodły, świerka, tui i bukszpanu. Palmy były zdobione kwiatkami z bibuły, a uchwyt owijano wstążką. Czasami wśród gałązek zawieszano jabłko. Górale śląscy nazywali palmy wielkanocne **kociankami**, a to dlatego, że robili je wyłącznie z bazi.

Na jar je Veľká noc. Predchádza jej Kvetná nedeľa, na ktorú živecki goral pripravovali majestätne palmové ratolesti pomenované **bagniątkami**. Zaplietali do nich rozkvitnuté konáriky vŕby – bahniatka, brezové halúzky s mladým lístím a prútie liesky s visiacim kvetenstvom. Nemohol chýbať tiež jalovec a tis, jedľa, smrek, tuja a buxus. Palmové ratolesti boli zdobené krepovými kvetinami a držadlo bolo obviazané stuhou. Niekedy uprostred halúzok bolo zavesené aj jablko. Sliezski goral nazývali veľkonočné ratolesti **kociankami**, a to preto, lebo ich pripravovali len z bahniatok.

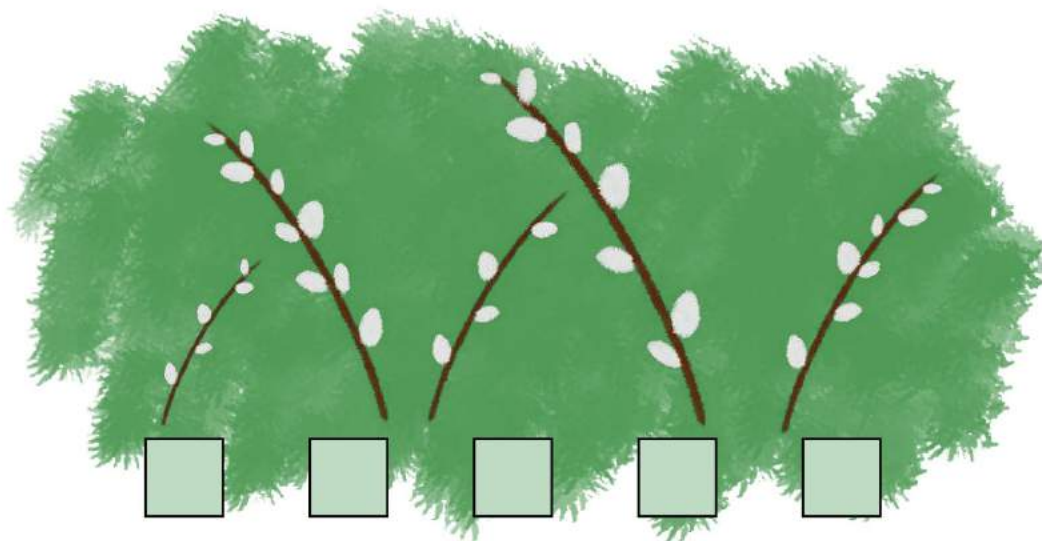
Jeśli chcesz się dowiedzieć, która gałązka pochodzi z której rośliny, rozplącz łączące je nitki.

Keď chcete vedieť, ktorá halúzka pochádza od ktorej rastliny, rozmotajte nite, ktoré ich spájajú.

Na Słowacji palmy przygotowywane na Niedzielę Palmową, zwaną tu Kwietną, nazywano **kycickami**. Były to niewielkie wiązanki wierzbowych gałązek z bazią i gałązką jałowca oplecione biczem do wyganiania bydła, robionym przez chłopców, posiadającym dobrą moc podczas pasienia. Zaraz po poświęceniu i wyjściu z kościoła ludzie pościskali po kilka bazi, by przez cały rok nie chorować na gardło. Poświęconą **kycickę** umieszczali w różnych miejscach: za **tragarzem**, nad drzwiami, za świętymi obrazami w izbie, pod okapem dachu, w budynkach gospodarczych – by strzegły przed czarami i piorunami oraz uderzali nią bydło przed pierwszym wypędzeniem na pastwisko. Dokładali też kawałki **kycicki** do święconych ziół, którymi okadzali ludzi i zwierzęta domowe, jeśli ich choroba – jak sądzili – była wynikiem uroków i czarów.

Na Slovensku sa palmové ratolesti pripravované na Kvetnú nedeľu nazývali **kycickami**. Boli to nevel'ké kytice z konárikov vrby s bahniatkami a halúzkou z jalovca, prepletené bičom na vyhánanie dobytku, ktorý pripravili chlapci pri pasení. Hneď po posvätení a po príchode z kostola ľudia prehľadali pár bahniatok, aby po celý rok nechorľaveli na hrdlo. Posvätené **kycicki** dávali na rôzne miesta: za **tragarzem**, nad dvere, za sväté obrázky v izbe, pod odkvap strechy, do hospodárskych stavieb – aby chránili pred počarovaním a bleskami. Udierali ňou aj pred prvým vyhánaním na pasienky. Pridávali tiež kúsky kycicki k posväteným bylinkám, ktorými okiadať ľudí a domáce zvieratá, keď ich choroba – ako si mysleli – bola výsledkom urieknutia a čarovania.

Otocz czerwoną pętlą gałązkę, na której jest najwięcej bazi, a niebieską pętlą tę gałązkę, na której jest ich najmniej. Pod spodem wpisz liczbę wierzbowych kotek.

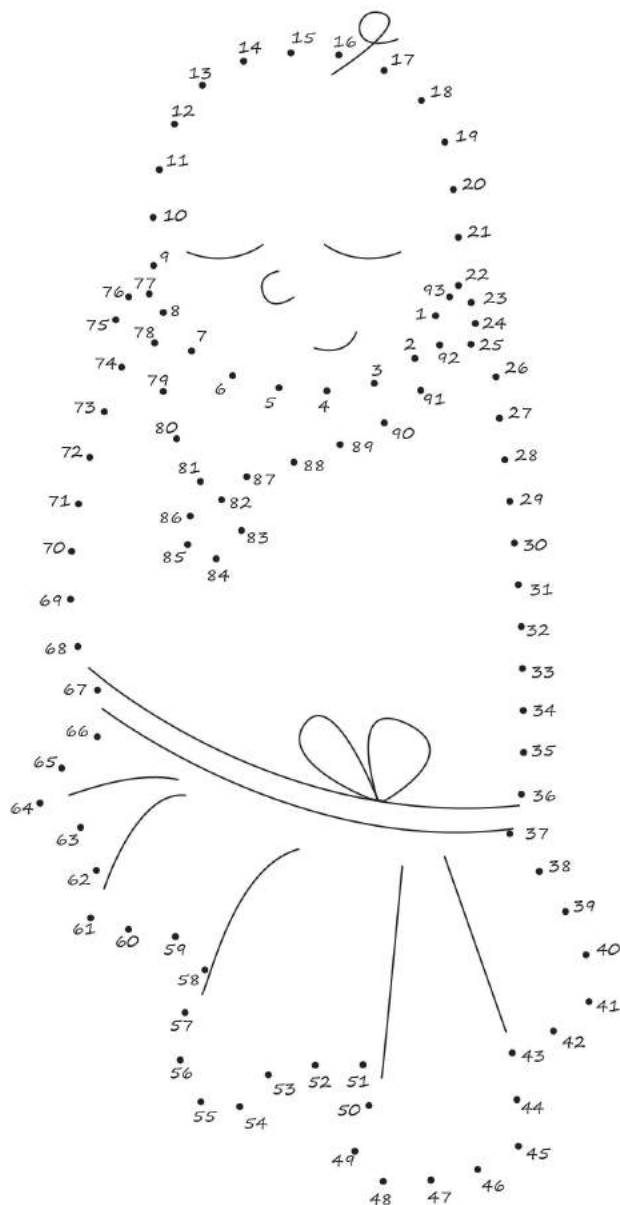
Obkreslite červenou slučkou haluz, na ktorej sa nachádza najviac bahniatok a modrou slučkou tú haluz, na ktorej je ich najmenej. Dolu napíšte počet bahniatok.

Morzanny

Na wiosnę dziewczęta odwiedzały domy nie tylko z okazji Wielkanocy. Innym zwyczajem górali śląskich było chodzenie „po morzanie” w Wielkim Tygodniu z lalką zawiniętą jak niemowlę. Także towarzyszyły mu śpiewy, w zamian za co panny otrzymywały **wajca**.

Na jar dievčatá navštevovali domácnosti nielen pri príležitosti Veľkonočných sviatkov. Ďalším zvykom sliezskych goralov bolo chodenie „po morzanie” vo Veľkom týždni bábikou zabalenou ako novorodenec. Spájalo sa to so spevom, za odmenu dievčence dostávali **wajca**.

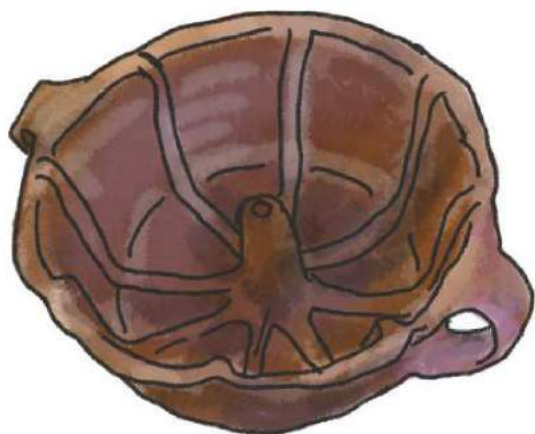
Połącz kropki od 1 do 93, a zobaczysz jak wyglądała lalka, z którą chodziły dziewczęta.

Spojte bodky od 1 do 93, a uvidíte, ako vyzerala bábika, s ktorou dievčatá chodili.

wajca – gwarowe określenie jajek przez górali śląskich / je to nářečové pomenovanie pre vajcia podľa sliezskych goralov

Wielkanocne baby

Veľkonočné pečivo

Na wielkanocnym stole górali śląskich obowiązkowo musiała pojawić się baba, do której przygotowania używano różnych rodzajów mąki. Według zwyczaju miało to zagwarantować dobre plony na jesieni. Do wypiekania ciasta używano foremek – **babówek**.

Na veľkonočnom stole sliezskych goralov nesmelo chýbať obradové pačivo – „baba”, na prípravu ktorej sa používali viaceré druhy múky. Podľa zvyku to malo zabezpečiť dobrú jesennú úrodu. Na pečenie koláčov sa používali formičky – **babówki**.

Co roku Wielkanoc obchodzona jest innego dnia. Uporządkuj daty od najwcześniejszej do najpóźniejszej, a dowiesz się, jak nazywały się te świąteczne wypieki. Odszukane litery zapisz w wyznaczonych miejscach.

Każdý rok sa Veľkonočné sviatky slávia na iný deň. Zoradíte dátumy o; vzostupne podľa kalendára, dozviete sa pritom, ako sa volali tieto sviatočné pečivá. Nájdene písmená napíšete na označených miestach.

I Ó 9 IV 2023	I C 4 IV 2021	K I 31 III 2024
K R 21 IV 2019	U P 12 IV 2020	
	Z N 17 IV 2022	

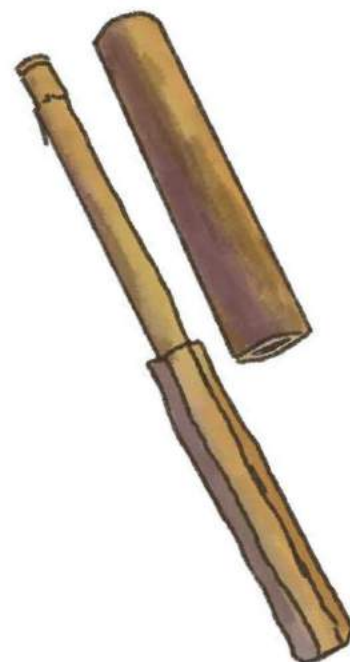

Poniedziałek Wielkanocny

Veľkonočný pondelok

Z Poniedziałkiem Wielkanocnym łączył się zwyczaj uderzania dziewcząt po nogach biczem **karwaczem** wyplatany z witek słodkiego drzewka – lukrecji. Ale najbardziej popularne tego dnia było polewanie dziewcząt wodą z drewnianych sikawek. Dlatego właśnie drugi dzień świąt nazywany był **śmiergustami**.

S Veľkonočným pondelkom sa spája zvyk šibania dievčat po nohách **karwaczem** upleteným z prútia sladkého drevka – Glycyrrhiza glabra. Avšak najviac populárna tento deň bola oblievačka dievčat vodou z drevených striekačiek. Preto práve druhý veľkonočný deň bol nazývaný **śmiergustami**.

Znajdź 10 szczegółów, którymi różnią się oba rysunki.

Nájdite 10 rozdielov, ktorými sa obidva obrázky od seba líšia.

W Poniedziałek Wielkanocny młodzi Orawiacy chodzili o świcie po domach z bardzo dużymi kijami, mocno nimi stukając. Recytowali przy tym dowcipne wierszyki, przymawiając się w ten sposób o obfite podarunki. Jeden kij darowali gospodarzowi, którym ten później pierwszy raz wypędzał bydło na pastwisko. Podobnie jak miało to miejsce u górali śląskich czy żywieckich, obficie polewano się w ten dzień wodą. Nie szczędzono zwłaszcza dziewcząt.

Na Veľkonočný pondelok mladí Oravci chodili na svitaní po domoch s veľkými palicami a búchali nimi silno o zem. Recitovali pritom žartovné básničky, aby dostali hojnú odmenu. Jednu palicu venovali gazdovi, ktorý ju neskôr používal pri prvom vyhánaní na pastu. Rovnako to bolo aj u sliezskych či žovieckych goralov, kde sa v ten deň štedro polievalo vodou. Nešetrili sa najmä dievčatá.

A	Ś	M	E	D
I	G	B	B	A
E	C	U	A	R
C	Z	D	E	E
D	B	A	T	D

Wykreśl z diagramu wszystkie litery A, B, C, D i E, a dowiesz się, jak nazywał się na Słowacji zwyczaj oblewania dziewcząt wodą w Poniedziałek Wielkanocny.

Vyškrtnite z tabuľky všetky písmená A, B, C, D a E a dozviete sa, ako sa na Slovensku volal zvyk oblievania dievčat vodou na Veľkonočný pondelok.

Moiczek

U górali śląskich w lany poniedziałek nie oblewało się wodą dziewcząt chodzących po domach z **moiczkiem** (nazywanym też **goiczkiem**). Odwiedzały one gospodarzy, by zaśpiewać im piękną starą pieśń:

U sliezskych goralov na Veľkonočný pondelok sa neoblievali dievčatá, ktoré chodili po domoch s **moiczkiem** (nazývaným tiež **goiczkiem**). Ony navštevovali gazdov, aby im zaspievali krásnu starú pieseň:

*Przyszliśmy tu pod wasze okienko,
Coby was pocieszyć rozmiła gaździnko.
Moiczek zielony, pięknie przystrojony.
A w tym to tu domie piękne krowy mająm,
Sóm tez tu dziewczeczki, co ich odbywajóm.
A w tym to tu domie piękne kónie mająm,
Sóm teśz tu pacholcy, co ich odbywajóm
Idóm do masztami, to ich pociapkujóm,
A jak do karczmiczki te se podskakujóm.
A w tym to tu domie piękne owce mająm,
Sóm teśz tu owczorze co ich odbywajóm.
Idzie do karczmiczki jako fiołeczka,
Pogląda po kątach, ka piękno dziewczeczka.*

W zamian za to otrzymywały jajka i ciastka.
Za odmenu dostawali vajcia a koláčky.

Ozdób moiczek, dorysowując kolorowe wstążki i wydmuszki.

Vyzdobte moiczek, dokreslite pritom stuhy a kraslice.

moiczek(goiczek) – mała choinka przystrojona kolorowymi wstążkami i wydmuszkami z jajek / mały stromček ozdobený farebnými stuhami a kraslicami

*Prišli sme pod vaše okienko,
Aby sme vás pozdravili milá gazdinka.
Zelený máj, pekne vyzdobený.
V tomto dome pekné kravy máte,
Sú tu tiež dievčatá, ktoré sa o nich starajú.
V tomto dome pekné kone máte,
Sú tiež parobkovia, ktorí sa o nich starajú.
Idú do maštale, tam ich potľapkajú,
A keď do krčmy, tak podskakujú.
A v tomto dome pekné ovce máte.
Sú tam tiež valasi, čo sa o nich starajú.
Idú do krčmy ako fialôčky,
A pozerajú po kútoch, kde sú pekné devy.*

Prace w polu

Práce na poli

Na wiosnę rozpoczynała się praca w polu. Najpierw należało zaorać pługiem ziemię, a potem odbywał się pierwszy siew. Przygotowując się do niego, gospodarz zawiązywał sobie na szyi prześcieradło, do którego oprócz zboża wkładał piętękę z chleba (od Wigilii), skorupki świeconych jajek i bazie z palmy wielkanocnej. Wszystko to miało zapewnić dobre plony.

Na jar sa začínali poľnohospodárske práce na poli. Najskôr bolo potrebné zaorať pluhom zem, až potom nasledovala prvá siatba. Pripravujúc sa na ňu, gazda si uviazal okolo krku plachtu, do ktorej okrem obilia vložil kôrku z chleba (zo Štedrej večere), škrupiny z posvätených vajec a bahniatka z veľkonočnej ratolesti. To všetko malo zaistiť dobrú úrodu.

Odwzoruj poniższy rysunek przedstawiający orkę w krowy na załączonej kalce (możesz wykorzystać też koszulkę do segregatora lub szkiełko z antyramy) i pokoloruj go, używając farb lub trwałych mazaków.

Cez pripojený pazovací papier odkersite obrázok, ktorý zobrazuje orbu s kravami (môžete k tomu použiť aj euroobal alebo sklo či plexisklo) a vyfarbite ho, používajúc pritom farbičky alebo fixky.

Zabawy na powietrzu

Hry vonku

Wiosną, gdy dni stawały się coraz dłuższe, dzieci dużo czasu spędzały **na polu**, wspólnie się bawiąc np. w „Koło młyńskie”, „Mosty” lub „Ulijankę”. Czy znasz te zabawy? Poznaj lub przypomnij sobie ich zasady.

Na jar, keď sú dni dlhšie, deti viac času trávili **von**, spoločne sa hrali napr. „Kolo mlynské”, „Mosty” alebo „Ulijanka”. Poznáte tieto hry? Spoznajte ich alebo si pripomeňte ich pravidlá.

„Koło młyńskie”

1. Dzieci, trzymając się za ręce, tworzą koło. Chodząc w kółko, śpiewają:

Koło, koło młyńskie za śtyry ryńskie.

Koło się nom połómało, a my wszyscy benc.

lub

Koło młyńskie za śtyry ryńskie.

Koło się nom połómało, śtyry ryńskie kosztowało,

a my wszyscy benc, do wody.

2. Na słowo benc wszyscy upadają na ziemię, puszcżając ręce.

3. Po wstaniu z ziemi powtarzamy zabawę.

1. Deti sa držia v kruhu za ruky. Chodia dookola a spievajú:

Koło, koło młyńskie za śtyry ryńskie.

Koło się nom połómało, a my wszyscy benc.

alebo

Koło młyńskie za śtyry ryńskie.

Koło się nom połómało, śtyry ryńskie kosztowało,

a my wszyscy benc, do vody.

2. Na slovo benc sa všetci prevalia na zem, púšťajú ruky.

3. Potom sa zdvihnú zo zeme a hra sa opakuje.

„Mosty”

1. Dwoje dzieci staje naprzeciw siebie, podaje sobie ręce i unosi je nad głowy, tworząc w ten sposób „bramę”.

2. Pozostali uczestnicy zabawy gęsiego, trzymając się za ręce, przechodzą pod bramą i śpiewają:

Jawor, jawor, jaworowi ludzie,

Co wy tu robicie?

Budujemy mosty lo pona starosty!

Syćkie dzieci przepuscomy,

ino jedno łostawiomy!

3. Na na słowo łostawiomy dzieci wybrane do zrobienia „bramy” opuszczają ręce, zamykając w ten sposób jedno z dzieci. Pytają je: *Za kogo kces is?* Dziecko na moście odpowiada: *Za ciebie!*

4. Potem zatrzymany staje za wybranym z dwóch tworzących most.

5. Zabawa trwa dotąd, aż ostatnie dziecko zostanie zatrzymane.

1. Oproti sebe sa postaví dvojica deti, chytia sa navzájom za obe ruky a zdvihnú ich nad hlavu, tvoria takto „bránu”.

2. Další účastníci hry sa držia za ruky a prechádzajú popod bránou a spievajú:

Jawor, jawor, jaworowi ludzie,

Co wy tu robicie?

Budujemy mosty lo pona starosty!

Syćkie dzieci przepuscomy, ino jedno łostawiomy!

3. Na slovo łostawiomy deti určené na vytvorenie „brány” spustia ruky nadol a „uväzňa” toho, kto práve prechádzal bránou. Pýtajú sa ho: *Za kogo kces is?*

Dieťa na moste odpovedá: *Za ciebie!*

4. Potom sa „uväznený” postaví za jedno z dvoch deti, ktoré vytvárajú most.

5. Hra trvá dovtedy, kým posledné dieťa nie je „uväznené”.

„Ulijanka”

1. Dzieci chodzą w koło, trzymają się za ręce.
2. Wybrane dziecko wchodzi do środka i pokazuje to, co śpiewają pozostali:
*Moja ulijanko, klynknij na kolanko,
podeprzi se bocki, chyć się za warkocki.
Umyj się, uces się i wybiyroj, kogo kces.*
3. Dziecko będące w środku koła wybiera następną Ulijankę.
4. Zabawa zaczyna się od początku.

1. Deti sa držia v kruhu za ruky.
2. Vybrané dieťa vstupuje do stredu kruhu a ukazuje to, čo spievajú ostatní:
*Moja ulijanko, klynknij na kolanko,
podeprzi se bocki, chyć się za warkocki.
Umyj się, uces się i wybiyroj, kogo kces.*
3. Dieťa, ktoré je v strede kruhu vyberie ďalšiu „Ulijanku”.
4. Hra sa začína od začiatku.

„Mostach” lub „Ulijance”. Wpleć
oszczególnych zadaniach.

„Mostach” alebo „Ulijance”.
jednotlivých úlohách.

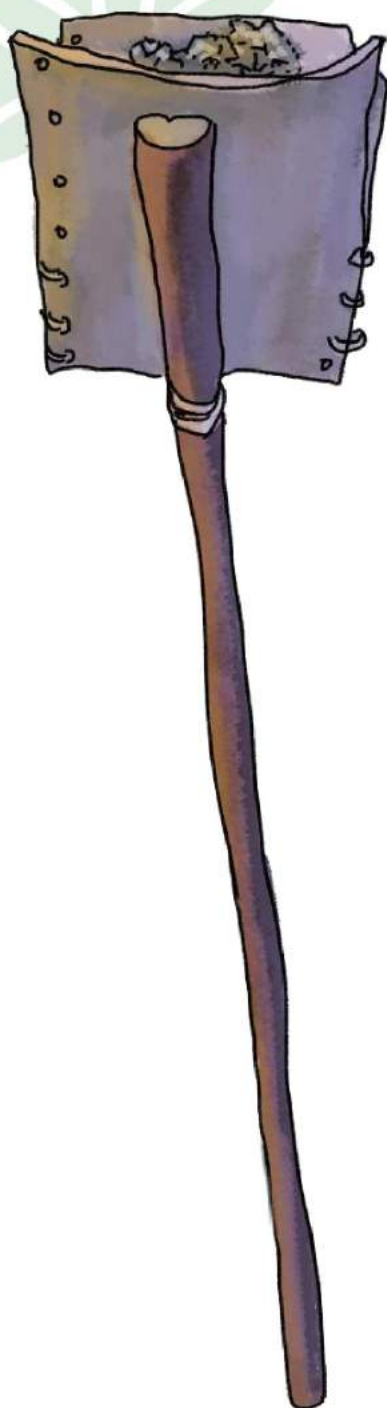

57

Zielone świętki

Turíce

Na Zielone Świętki (święto Zesłania Ducha Świętego) zapalano duże ogniska, a wyznaczeni chłopcy dokładając gałęzie pilnowali, żeby nie przygasły i paliły się cały czas równo. Drugiego dnia Zielonych Świąt młodzieńcy „opalali zboża”, a służyły im do tego **fakle**. Z **faklami** zapalonymi od ogniska trzykrotnie obiegali pole zasiane zbożem, żeby każda uprawa mogła mieć kontakt z życiodajnym płomieniem. Biegając między **niwkami** ze zbożem, wołali głośno:

Žrej zytko na nowe latko! Žreej!

Žrej pszenicka dla pasterzycka! Žreej!

A owiesek dla konicka! Žreej!

Na Turíce (sviatok zoslania Ducha Svätého) boli zapáľované veľké vatry, vybraní chlapci prikladali na oheň halúzky, strážili, aby nezasahol a celý čas rovnako horel. Na druhý deň Turíc mládenci „opaľovali obilie”, a používali na to **fakle**. So zapálenými od vatry **faklami** trikrát obchádzali chotár, kde bolo zasiate obilie, aby každá pestovaná úroda mohla mať kontakt so životodarným plameňom. Obchádzajúc pomedzi **niwkami** s obilím hlasito volali:

Žrej zytko na nove latko! Žreej!

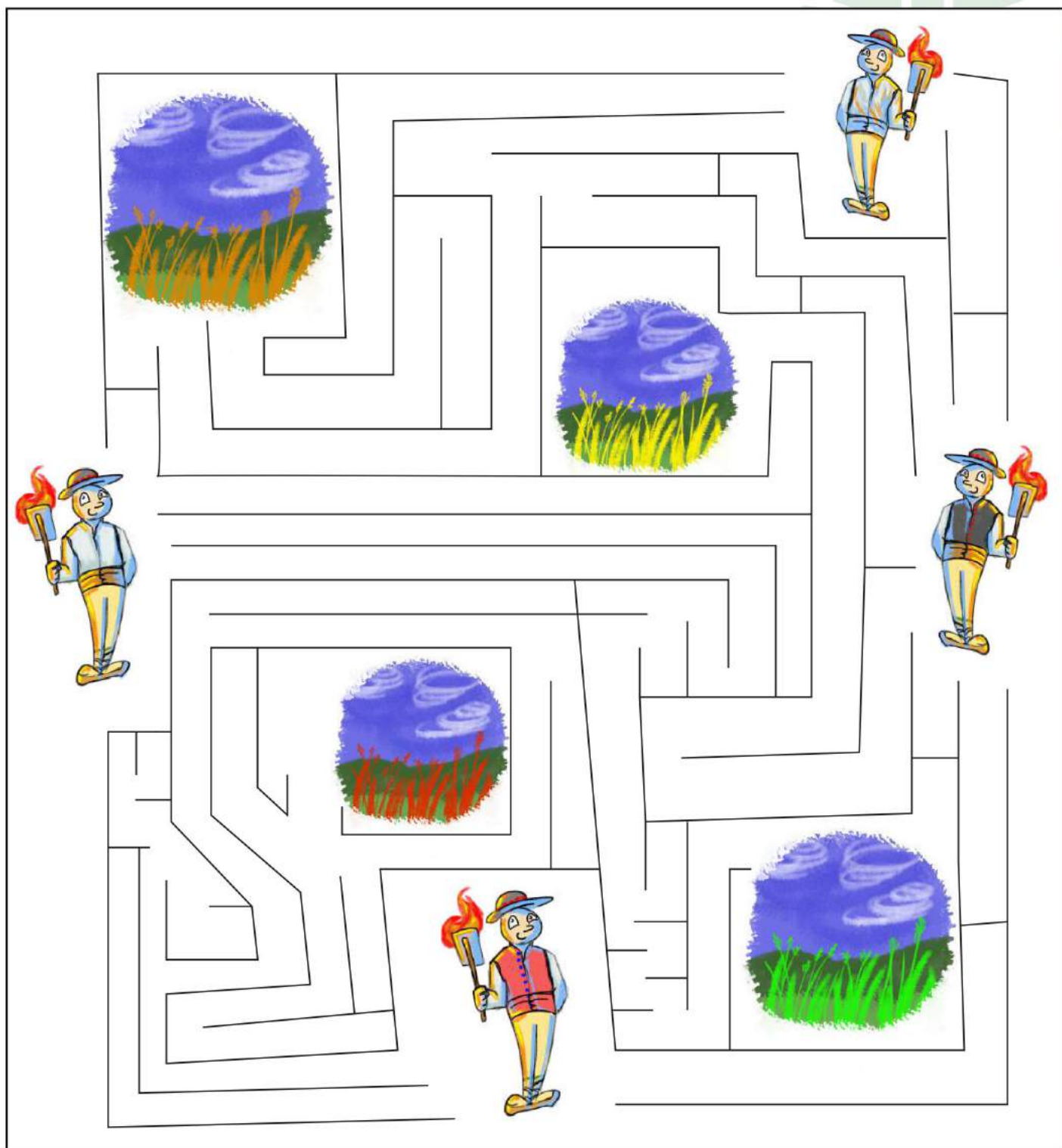
Žrej pszenicka dla pasterzecka! Žreej!

A owiesek dla konicka! Žreej!

niwka – pole / roľa

žrej – dojrzewaj / zrej

fakla – rodzaj pochodni, torebka z kory wypełniona żywicą, umocowana na wysokim kijku / druh pochodne, vrecúško z kôry naplnené živitou, umiestnené na vysokej tyči

Chłopcy chcą obiec pola ze zbożem. Pomóż im znaleźć drogę do ich pól.

Chlapci chcú obísť chotár s obilím. Pomôžte im nájsť cestu k ich roliam.

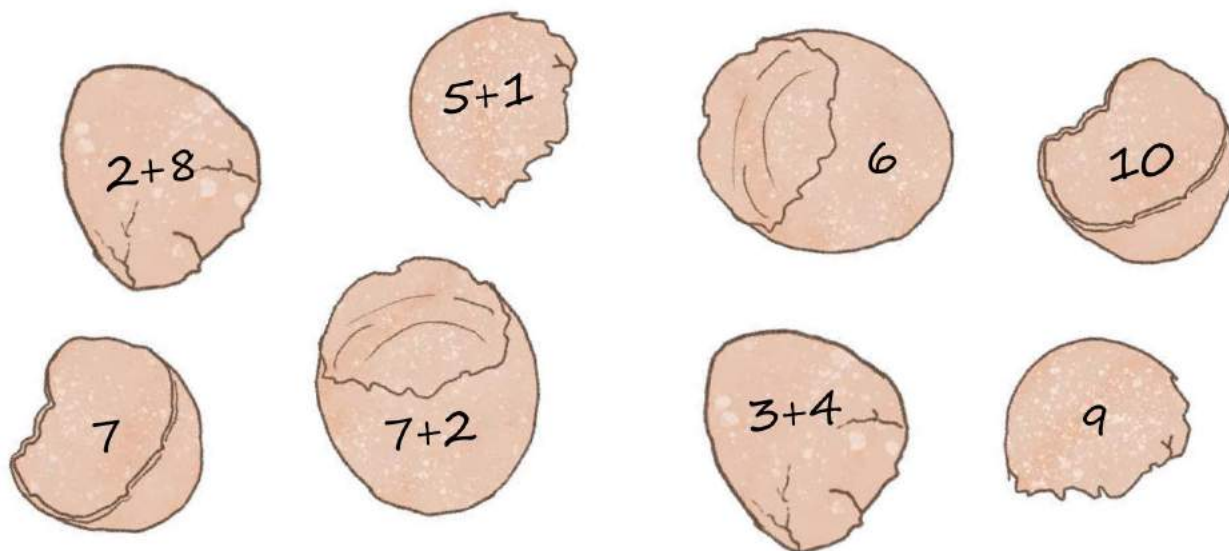

Jajecznicza

Praženica

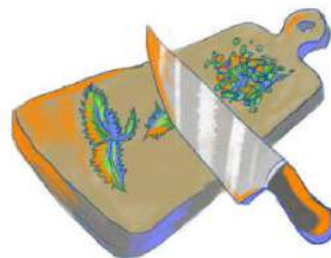
Górale Beskidu Śląskiego w dzień po uroczystości Zesłania Ducha Świętego smażyli świąteczną jajecznicę. Przygotowywano ją na ognisku na polu, często z liśćmi pokrzywy, i wspólnie zjadano. Tradycja ta jest wciąż żywa na tym terenie. Jajecznicę smaży się w gronie rodzinnym, ale też z przyjaciółmi i sąsiadami na ognisku lub grillu. Usmażoną jajecznicę z kilkunastu lub nawet kilkudziesięciu jaj nakłada się na grube kromki chleba. Tradycja nakazuje, by nie jeść świątecznej jajeczniczy łyżką.

Gorali v Sliezskech Beskydách deň po sviatku Turíc robili sviatočnú praženicu. Pripravovali ju na vatre vonku, obyčajne so žihľavovým listím, a spoločne sa ju jedlo. Táto tradícia je na tomto území stále živá. Praženica sa pripravuje v rodinách, ale aj s priateľmi a so susedmi na vatre alebo grile. Upražená praženicu z niekoľkých, ba aj niekoľko desiatok vaje sa dáva na hrubšie krajce chleba. Tradícia prikazuje, aby sviatočná praženica nebola jedená lyžicou.

Znajdź pasujące do siebie połówki jaj - wykonaj działania, odszukaj właściwe wyniki i połącz obie skorupki.

Nájdite polovičky vaječných škrupín, ktoré sa k sebe hodia – splňte úlohu – nájdite správne riešenia a spojte obidve škrupinky.

Ponumeruj kolejno obrazki przedstawiające etapy przygotowania jajecznicy.

Očíslujte postupne obrázky ukazující etapy přípravy praženice.

Wieńce i mojki

Vence a mojki

Okres narzeczeństwa to dla przyszłej pary młodej wyjątkowy czas. Na Żywiecczyźnie dziewczęta przygotowywały swoim narzeczonym imieninowe wieńce z bibułkowych kwiatów. Wkładały w to wiele pracy. Pannom na wydaniu natomiast chłopcy stawiali przed domem **mojki** – przybrane wstążkami wierzchołki choinek na wysokich drągach

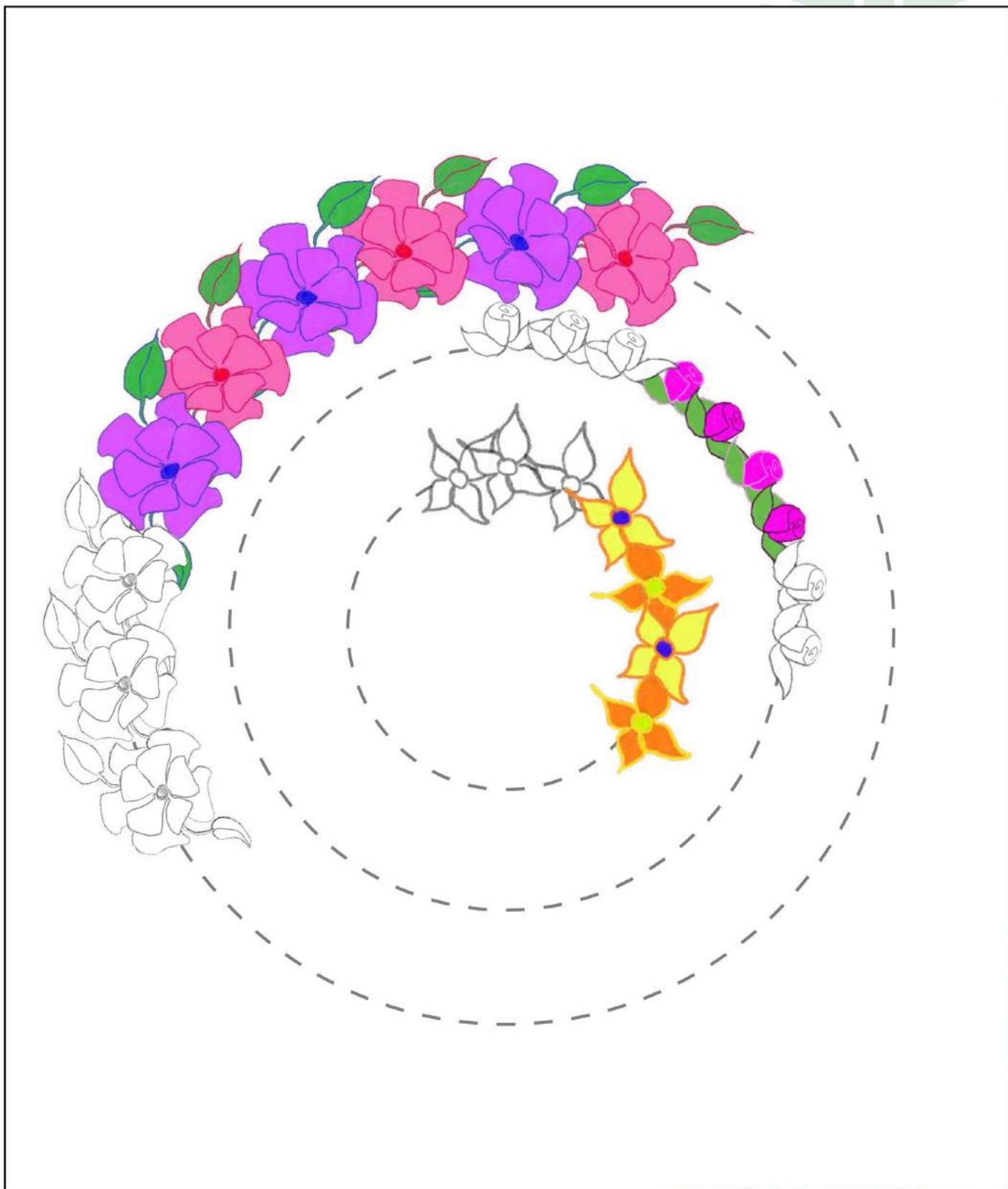
Doba zasnúb je pre budúcich mladomanželov výnimočným obdobím. V živeckom regióne dievčatá pripravovali svojim snúbencom meninové vence z krepových kvetov. Investovali do toho veľa práce. Mláden-ci zas dievčatám súcim na vydaj stávali pred domom **mojki** – ozdobené stuhami vrcholce stromčekov na vysokej tyči.

Dokończ rysować imieninowy wieniec według wzoru. Pamiętaj, że układ kwiatów musi się powtarzać. Pokoloruj całość, stosując kontrastowe barwy (np. jasno- i ciemnoróżowy lub żółty i fioletowy).

Podľa vzor dokreslite meninový veniec. Pamätajte, že sa musí opakovať kvetinový aranžmán. Vyfarbite celok, používajte kontrastné farby (napr. svetlo a tmavoružovú alebo žltú a fialovú).

Franciszka Uflant z Pewli Wielkiej
twórczyni bibułkowych kwiatów / tvorkyňa
papierových kvetov

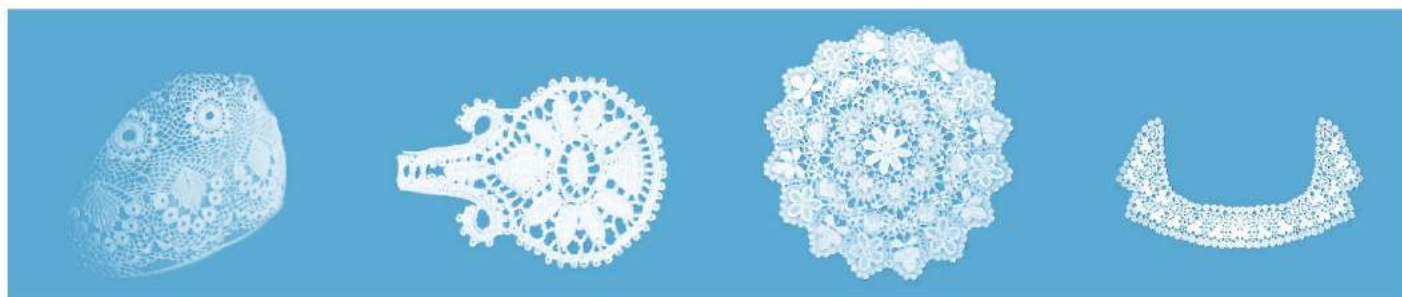
Góralskie koronki

Goralské čipky

Jednym z zajęć góralek było **heklowanie**, czyli robienie na szydełku. Miejscowością, która do dziś słynie z pięknych koronek robionych na szydełku, jest Koniaków. Do wykonywania tego typu elementów ubioru (np. czepców lub kołnierzyków) albo domowych ozdób (serwetek, nazywanych **różiczkami** czy obrusów) trzeba wiele cierpliwości.

Jednou z činnosti goraliek bolo **heklowanie**, čiže ručná práca s háčikom. Obcou, ktorá je do dnešného dňa je známa z krásnymi háčkovanými čipkami, je Koniaków. Na vyhotovenie tohto typu prvkov oblečenia (napr. čepcov alebo golierikov) alebo domácej výzdoby (obrúskov, nazývaných **rôžiczkami** alebo obrusov) je potrebné mať veľa trpezlivosti.

1 godzina = 60 minut
1 metr = 100 centymetrów

czepiec
czas wykonania: 350 minut
ilość zużytej nitki: 8 metrów

kwiatek:
czas wykonania: 280 minut
ilość zużytej nitki: 5 metrów

serwetka
czas wykonania: 3 godz. 30 min
ilość zużytej nitki: 650 cm

kołnierzyk
czas wykonania: 425 minut
ilość zużytej nitki: 925 cm

čepiec
čas vyhotovenia: 350 minút
dĺžka použitej nite: 8 metrov

kvietok:
čas vyhotovenia: 280 minút
dĺžka použitej nite: 5 metrov

obrúsok
čas vyhotovenia: 3 hod. 30 min
dĺžka použitej nite: 650 cm

golierik
čas vyhotovenia: 425 minút
dĺžka použitej nite: 925 cm

Do wykonania której ozdoby koronkowej zużyto najwięcej nitki? Otocz niebieską pętlą rysunek tej ozdoby. Która z nich pochłonęła najwięcej czasu? Otocz ją czerwoną pętlą.

Na vyhotovenie ktorej ozdoby z čipky sa využilo najviac nite? Obkreslite modrou slučkou obrázok tejto ozdoby. Ktorá z nich zabrala najviac času? Obkreslite ju červenou slučkou.

Koronki koniakowskie

Čipky z Koniakowa

Koronki w Koniakowie w Beskidzie Śląskim są wykonywane z białych lub kremowych nici bawełnianych. Wyjątkowość koronek koniakowskich polega na niestosowaniu wzorników. Dzięki temu każdy projekt wyróżnia się niepowtarzalnym wzorem, który zależy wyłącznie od wyobraźni koronczarki. Ten sposób szydełkowania nie jest stosowany w żadnym innym miejscu na świecie.

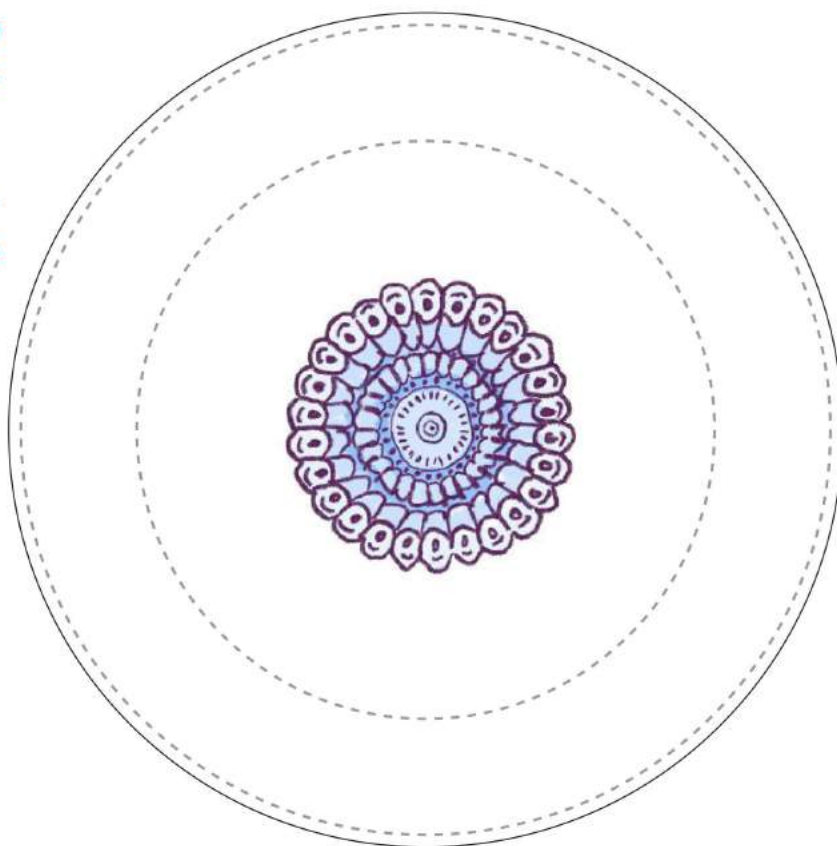
Čipky v Koniakove v Sliezskych Beskydách sa vyrábajú z bielych alebo krémových bavlnených niti. Výnimočnosť čipiek z Koniakowa spočíva v tom, že sa nepoužívajú šablóny. Vďaka tomu sa každý projekt sa vyznačuje neopakovateľnou vzorkou, ktorá závisí len a len od predstavivosti čipkárky. Tento druh háčkovania sa nepoužíva na žiadnom inom mieste na svete.

Koronczarka rozpoczęła heklowanie koronki. Pomóż jej skończyć pracę – wymyśl swoje wzory.

Čipkárka začala heklowanie čipky. Pomôžte jej skončiť prácu – vymyslite vlastné vzorky.

Zuzanna Gwarek z Koniakowa
twórczyni koronek koniakowskich /
tvorkyňa čipiek z Koniakowa

Zioła Bylinky

Dawniej na wsi zbierano zioła, które rosły na łąkach. Były one stosowane jako lekarstwa, ale służyły też do dekoracji. Na święto Matki Bożej Zielnej (Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny, 15 sierpnia) gospodynie święciły zioła. Poświęcony bukiet z ziół trzymano na izbie, czyli na strychu, i wykorzystywano przez cały rok w różnych okolicznościach. Ludzie wierzyli, że podobnie jak zioła z wianka święconego w oktawę Bożego Ciała mogą one chronić przed złymi mocami. Rośliny zielne miały także właściwości lecznicze – wyciągi lub napary podawano ludziom i zwierzętom. W góralskich wsiach ważną postacią była **zielorka** – kobieta znająca się na ziołach i ich leczniczych właściwościach. Była bardzo szanowana i ceniona, podobnie jak baca czy kowal.

Voľakedy sa na dedine zbierali bylinky, ktoré rástli na lúkach. Používali sa ako lieky, ale mali tiež okrasnú funkciu. Na sviatok Panny Márie zelnej (Nanebovzatie Panny Márie, 15. augusta) gazdinky nechávali požehnať bylinky. Požehnanú kyticu bylín držali na povale, čiže na pôjde, a používali ich po celý rok pri rozličných príležitostiach. Ľudia verili, že takisto ako bylinky z venca požehnaného v čase oktávy Božieho tela, môžu chrániť pred zlými mocami. Bylinné rastliny mali tiež liečebné účinky – odvary alebo inhalácie sa podávali ľuďom aj zvieratám.

V goralských dedinách bola dôležitou osobou **zielorka** – žena zaoberajúca sa bylinkami a ich liečivými účinkami. Veľmi si ju vážili a oceňovali, rovnako ako baču alebo kováča.

rzudmwieagntelkt
hzadrwmeagntčletka

mdiwęktlas
mdäwtlas

nwadsothudrgckjsax
kwadpturcjíxnhkeaz

lhuvbxciztyjkw
lhivgiutržčyenkc

rwodzkmyatrxylng
rwodzymbxalrvífnng

męeklsidswav
męekdsowvekiat

Jeśli chcesz dowiedzieć się, jak nazywają się zioła, które wykorzystano do zrobienia wianka, wykreśl co drugą literę w każdym z podpisów. Pozostałe litery utworzą nazwy ziół.

Keď chcete vedieť ako sa volajú bylinky, ktoré sa využívali na vitie venca, vyškrtnite každé druhé písmeno z dole uvedených slov. Ostatné písmená vytvoria pomenovania bylín.

Zielorka wiedziała, jakie zastosowanie ma rumianek, jakie mięta, a jakie pokrzywa lub dziurawiec. Sprawdź swoją wiedzę na ten temat. Przeczytaj opisy ziół, a potem rozwiąż quiz.

Zielorka vedela, aké použitie má harmanček, aké mäta, a aké žihľava alebo ľubovník bodkovaný. Overte si svoje znalosti z tejto oblasti. Prečítajte si popis bylín, potom vyriešte kvíz.

Dziurawiec / *Ľubovník bodkovaný* (ľudovo: trezalka, svätováňská tráva) – roślina lecznicza o żółtych kwiatach. Jest środkiem stosowanym w przypadku chorób wątroby. Popularność zyskał jako środek pomagający w walce ze skutkami długotrwałego stresu. / *liečivá bylina so žltými kvetmi. Používa sa pri ochoreniach pečene. Popularitu získal aj ako prípravok podporujúci boj proti účinkom dlhodobého stresu.*

Pokrzywa / *Žihľava* – roślina pospolita, spotykana na łąkach, w lasach i parkach. Lecznicze właściwości mają zarówno jej liście, jak i sok. Nazywana jest naturalnym antybiotykiem. Wyciąg z pokrzywy stosowany jest w kosmetykach do pielęgnacji włosów. / *trvácá bylina, vyskytujúca sa na lúkach, v lesoch a parkoch. Liečebné účinky má jej listie, ako aj šťava. Volajú ju aj prirodzením antibiotikum. Extrakt zo žihľavy sa používa v kozmetických prípravkoch na vlasy.*

Rumianek / *Harmanček* – ziele, którego lecznicze właściwości ma przede wszystkim kwiat (tzw. koszyczek rumianku). Działa przeciwzapalnie, dlatego herbatkę z rumianku poleca się w czasie przeziębienia. Doskonale nadaje się do robienia okładów na oczy, gdy cierpimy na zapalenie spojówek. / *bylinka, ktorej liečivé účinky má predovšetkým kvet (tzv. harmančekové kvety). Má protizápalový účinok, preto sa čaj z harmančeka odporúčajú v dobe prechladnutia. Je výborný na prípravu obkladov na oči, keď nás trápi zápal očných spojiviek.*

Mięta / *Mäta* – roślina pospolita, często hodowana w ogrodach lub doniczkach. Herbatka lub krople miętowe są dobrym lekarstwem na żołądek. Miętę stosuje się także jako środek przyspieszający gojenie się pęcherzy opryszczki. / *trvácá bylina, často pestovaná v záhradách alebo v kvetináčoch. Mätový čaj alebo kvapky sú výborným liekom na žalúdok. Mäta sa používa tiež ako prostriedok zrýchľujúci hojivé účinky pri pľuzgierikoch herpesu.*

1. Zielem stosowanym jako lek na żołądek jest / Bylinkou používanou ako liek na žalúdok je

- a) rumianek / harmanček
- b) pokrzywa / žihľava
- c) mięta / mäta

2. W preparatach do pielęgnacji włosów stosuje się wyciąg z / V prípravkoch určených pre starostlivosť o vlasy sa používa extrakt z

- a) mięty / mäty
- b) pokrzywy / žihľavy
- c) dziurawca / ľubovníka bodkovaného

3. Gdy ktoś chce wspomóc wątrobę, powinien sięgnąć po preparat z / Keď chce niekto posilniť pečeň, mal by používať prípravky z

- a) rumianku / harmančeka
- b) pokrzywy / žihľavy
- c) dziurawca / ľubovníka bodkovaného

4. Naturalnym antybiotykiem nazywa się / Za prirodzené antibiotikum sa pokladá

- a) miętę / mäta
- b) pokrzywę / žihľava
- c) rumianek / harmanček

5. Komuś cierpiącemu na zapalenie spojówek można polecić okład z / Niekomu chorľavejúcemu na zápal spojiviek môžeme odporučiť obklad zo

- a) pokrzywy / žihľavy
- b) rumianku / harmančeka
- c) dziurawca / ľubovníka bodkovaného

Wyniki / Výsledky

5 – super!

4 – bardzo dobrze! / veľmi dobre!

3 – dobrze! / dobre!

2 – pomyśl jeszcze! / rozmyšľajte si to ešte!

1 – przeczytaj jeszcze raz i zacznij od początku! / prečítajte si to ešte raz a začnite od začiatku!

Utopce

Jeśli podczas wieczornego spaceru brzegiem Olzy zobaczysz w pobliżu wody dziwnie zachowujące się zwierzę lub osobiście wyglądającą postać pykającą fajeczkę – masz szczęście, lecz uważaj... spotkałeś utopca we własnej osobie.

Dawniej wierzono w istnienie wielu fantastycznych postaci, opowiadano sobie o nich przeróżne historie. Na Śląsku Cieszyńskim takimi niezwykłymi istotami były utopce. Wierzono, że zamieszkiwały potoki, strumyki i stawy. Utopce pomagały dobrym ludziom, a tych, którzy zakłócali im spokój, wciągały do wody.

Keď počas večernej prechádzky brehom Olzy uvidíš v blízkosti rieky čudne sa správajúce zviera alebo zvláštne vyzerajúcu postavu bafkajúcu z fajky – máš šťastie, ale dávaj si pozor... stretol si utopca vo vlastnej osobe.

Voľakedy sa verilo na existenciu viacerých vymyslených postáv, rozprávali sa o nich rozličné príbehy. Na tešínskom Sliezsku takými to neobyčajnými bytosťami boli utopce. Verilo sa, že bývajú v potokoch, potôčikoch a rybníkoch. Vodníci pomáhali dobrým ľuďom a tých, ktorí im rušili pokoj, vťahovali do vody.

Przeczytaj fragment bajki Gustawa Morcinka „Jak Zuzanka poszła w kumy do utopców” i na jego podstawie narysuj rodzinę utopców.

Prečítajte si úryvok rozprávky Gustawa Morcinka „Jak Zuzanka poszła w kumy do utopców” (Ako sa Zuzanka išla skmotriť s vodníkmi) a na jeho základe nakreslite rodinu vodníkov.

Przez miasto Skoczów przepływa Wisła (...) W Wiśle pod Skoczowem mieszkali utopce. Tych utopców była spora gromada. Były stare utopce, (...) utopcule (...) i utopczęta (...). W słoneczny dzień utopczęta baraszkowały w Wiśle, fikały w niej koziołki, pluskały się i oblewały wzajemnie wodą (...). Piszczwały wtedy jak młode myszy i były ogromnie śmieszne. A stare utopce śmiały się i powiadały:

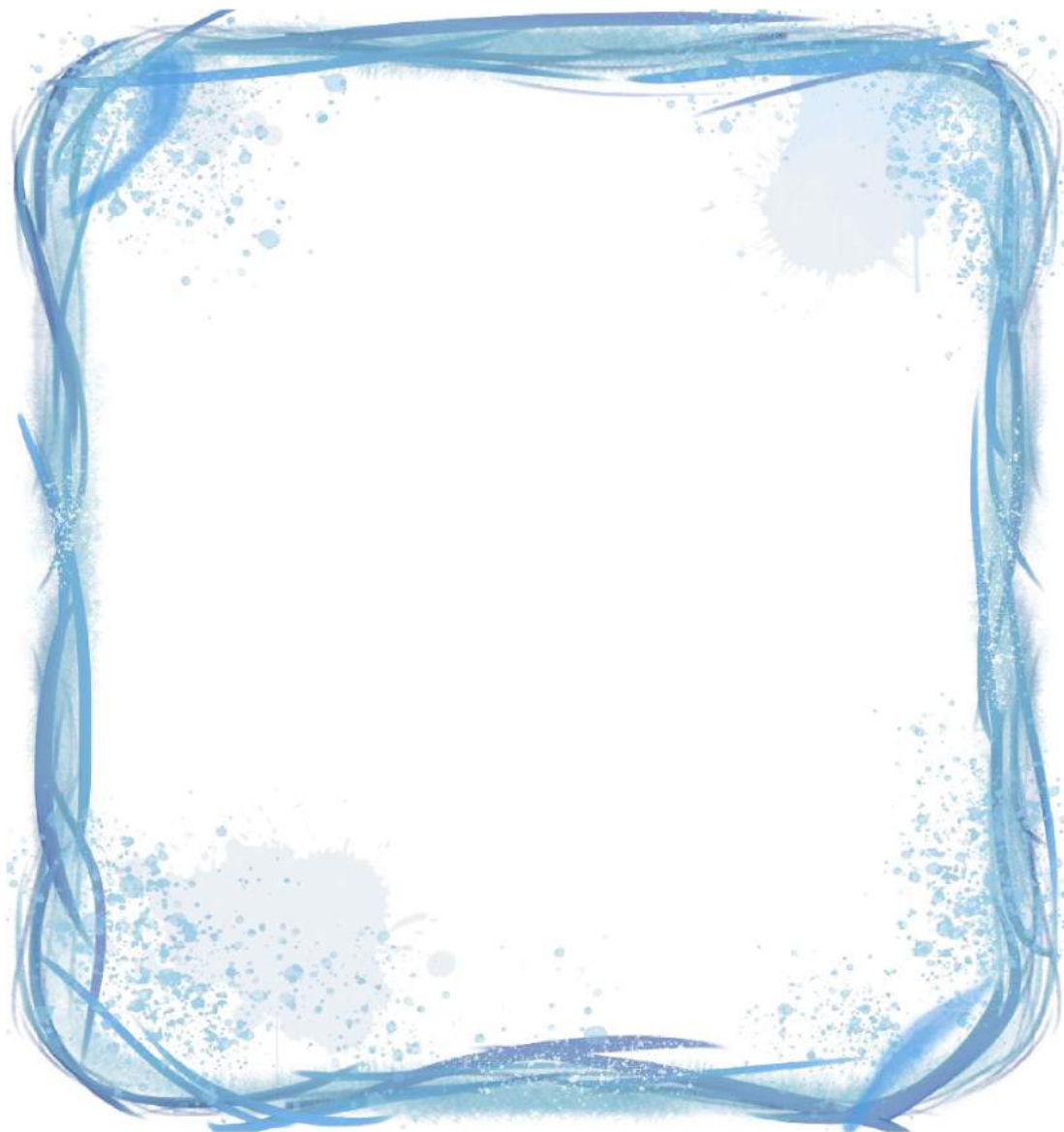
– Ha, nasze utopczęta są bardzo wiezgierne!

Rozmawiały bowiem ze sobą w gwarze śląskiej, a słowo „wiezgierny” oznacza tyle, co figlarny. Nie były one większe od krasnoludków. Miały małpie mordki (...), zadarte noski (...), palce u przednich łapek spięte błoną jak u kaczkę (...) i ubrane były w czerwone kabatki i porcięta albo w czerwone sukienki. Poza tym wszystkie miały wielkie brzuszki (...) i były tak grube jak kudłaty pies Karuś gazdy Kurzejki.

Cez mesto Skočov preteká Visla (...) Vo Visle pod Skočovom bývali utopce. Tých utopców bola veľká kopa. Boli starí utopce,(...) utopcule (...) a utopczęta (...). V slnečný deň sa utopczęta hrali vo Visle, robili v nej kotrmelce, člapkali sa i oblievali sa navzájom vodou (...). Pískali vtedy ako mladé myši a boli veľmi smiešne. A starí utopce sa usmievali a rozprávali:

– Ha, naše utopczęta sú veľmi wiezgierne!

Rozprávali sa v sliezskom nárečí, a slovo „wiegierne“ znamenalo to isté ako hravý. Neboli väčšie ako trpaslíci. Mali opičie tváre (...), ohrnuté nošteký (...), prsty na predných labkách boli spojené plávacou blanou ako u kačice (...) a oblečené boli v červených kožuštekoch a nohaviciach alebo červených šatách. Okrem toho všetky mali veľké bruška (...) a boli také tučné ako chlpatý pes Karuś gazdu Kurzejki.

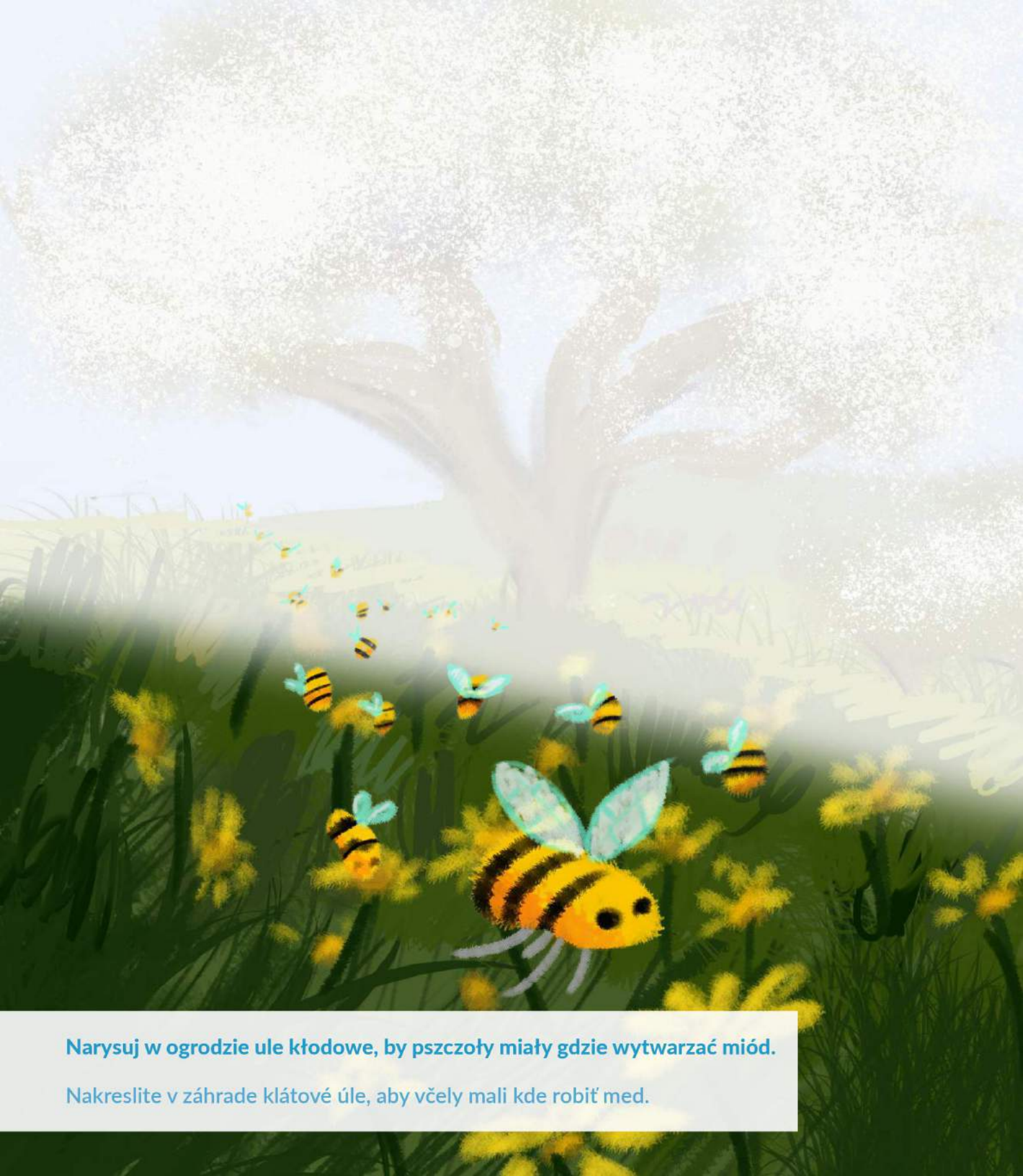
U Ú'

W sadach rozciągających się nieopodal góralskich chałup można było kiedyś zobaczyć rzędy uli wykonanych z kłody ściętego drzewa, dlatego też nazywanych kładowymi. To w nich pracowite pszczoły gromadziły miód – słodki przysmak i dzieci, i dorosłych, który w dawnych czasach zastępował cukier (i był o wiele zdrowszy!). Ule kładowe ustawiano pionowo lub poziomo. Pionowe nazywano stojakami, a poziome – leżakami. Górę stojaka zamykało się daszkiem z desek, gontów lub słomy. Mniej więcej w połowie pnia znajdował się niewielki okrągły otwór (w niektórych ulach były aż trzy). Ule mogły być rzeźbione tak, by przedstawiały konkretną postać, na przykład niedźwiedzia, wilka, sowy, żołnierza, diabła albo strachów-maszkara, których zadaniem była ochrona pasieki przed złem, a także zapewnianie spokoju i dobrobytu. Ponadto takie rzeźbione ule miały ściągać na siebie i rozładować „złe spojrzenie”, chroniąc tym samym żyjące w nich pszczoły.

V záhradách obklopujúcich goralské drevenice bolo možné voľakedy vidieť rady úľov vyrobených z drevených klátov zrezaných stromov, odvodil sa pre nich názov kláty. Práve v nich včely robotnice zhromažďovali med – sladkú pochúťku detí i dospelých, ktorá voľakedy nahrádzala cukor (a bola omnoho zdravšia!). Klátové úle boli postavené horizontálne alebo vertikálne. Horizontálne sa nazývali stojacími, a vertikálne – ležiacimi. Horná časť stojateho úľa sa uzatvárala strieškou z dosák, šindľov alebo slamy. Asi v polovici kláta sa nachádzal malý letáčový otvor (v niektorých úľoch boli až tri). Úle mohli byť vyrezávané tak, aby zobrazovali konkrétnu postavu, napríklad medveďa, vlka, sovu, vojaka, diabla alebo masky strašiakov, ktorých úlohou bola ochrana včelína pred zlými vplyvmi, ako aj zabezpečenie pokoja a prosperity. Okrem toho takéto vyrezávané úle mali za úlohu priťahovať zrak a odvrátiť od „zlého pohľadu“, chrániac takto žijúce v ňom včely.

Narysuj w ogrodzie ule kładowe, by pszczoły miały gdzie wytwarzać miód.

Nakreslite v záhrade klátové úle, aby včely mali kde robiť med.

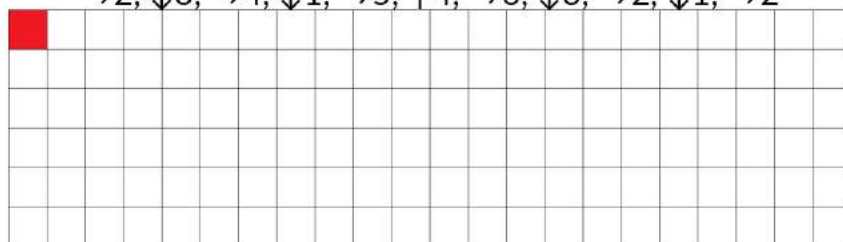

Każda z pszczoł leci do swojego ula. Droga do ula została zapisana kodem – odczytaj go i narysuj drogę każdej pszczoły „krok po kroku”.

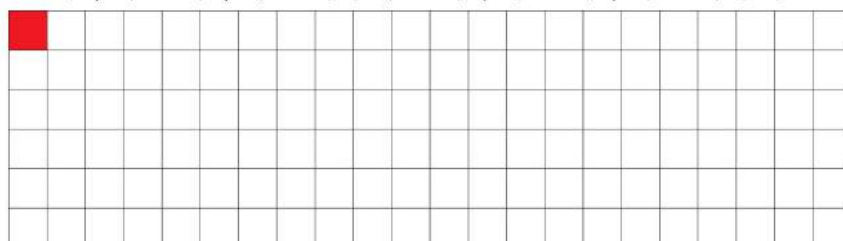
Každá včela letí do svojho úľa. Cesta do úľa bola zapísaná kódom – prečítajte tento kód a nakreslite cestu každej včely „krok po kroku”.

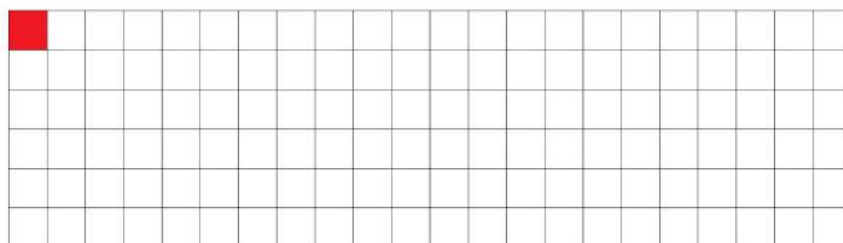
→2, ↓3, →4, ↓1, →5, ↑4, →6, ↓3, →2, ↓1, →2

→3, ↓1, →2, ↓3, →5, ↑1, →2, ↓1, →2, ↓1, →4, ↑1, →3

↓4, →4, ↓1, →2, ↑4, →6, ↓3, →6, ↓1, →3

Dzwonnica

Zvonica

Dzwonnica jest charakterystycznym elementem wiejskiego pejzażu. Dawniej pełniła różne zadania. Rano, w południe i wieczorem dzwoniono na modlitwę „Anioł Pański”. Dzwonienie rozlegało się także przed burzą – dźwięk dzwonu miał skutecznie odpędzić pioruny i nawałnicę. Dzwon wzywał też do gaszenia pożaru i żegnał zmarłych.

Zvonica je typickým prvkom vidieckej krajinky. Voľakedy spĺňala rozličné úlohy. Ráno, na obed a večer sa zvonilo na modlitbu „Anjel Pána”. Zvonilo sa aj pred búrkou – hlahol zvonu mal za úlohu odohnať blesky a víchrice. Zvon zvolával tiež k haseniu požiaru a odprevádzal zosnulých.

Znajdź dwa takie same dzwony i połącz je w pary.

Nájdite dva také isté zvony a spojte ich do dvojíc.

Huda

Wawrzyńcowe Hudy to stary zwyczaj palenia potężnych ognisk – w wigilię wspomnienia św. Wawrzyńca (9 sierpnia). Huda to ogromne ognisko, którego przygotowanie zajmuje sporo czasu i wysiłku. Trzeba bowiem wykopać głęboki dół, by wsadzić do niego cztery żerdzie utrzymujące hudę. Pomiędzy żerdziami układa się chrust, który należy mocno udeптаć, żeby huda dobrze i nie za szybko się paliła. Na szczycie tej niezwyklej piramidy ustawia się jeszcze kilka ściętych świerków. Wszystko ma około 20–30 metrów wysokości, a płomienie sięgają jeszcze wyżej. Zwyczaj nakazuje, żeby hudę podpalić tylko jedną zapałką. Ognisko zwyczajowo przygotowywali młodzi mężczyźni, a dziewczęta przystrajały konstrukcję gałązkami jedliny, czasem też bibułkowymi wstążkami. Hudy zapalano o zmierzchu i podsycano przez całą noc. Dziewczęta i chłopcy bawili się, śpiewali i tańczyli, a dźwięk heligonki rozchodził się szeroko.

Wawrzyńcowe Hudy je to starý zvyk zapáľovania obrovských vatier – na vigíliu spomienky na sv. Vavrinca (9. augusta). Huda je to obrovská vatra, ktorej príprava zaberá veľa času a námahy. Je potrebné vykopať hlbokú jamu, aby sa doň zmestili štyri žrde udržiavajúce hudę. Pomedzi žrde sa ukladá raždzie, ktoré je potrebné veľmi silno udupať, aby huda dobré a nepríliš rýchlo horela. Na vrchole tejto neobyčajnej pyramídy sa ukladá ešte pár zoťatých smrekov. Všetko má cca 20–30 metrov výšky a plamene siahajú ešte vyššie. Zvyk prikazuje, aby huda bola zapálená jednou zápalkou. Vatra obyčajne pripravovali mládenci, kým dievčatá zdobili celú konštrukciu haluzami z jedle, niekedy aj stuhami z krepového papiera. Hudy sa rozpaľovali po západe slnka a udržiavali celú noc. Dievčatá a chlapci sa zabávali, spievali a tancovali, a zvuk heligónky sa niesol široko-daleko.

huda – ogromne ognisko sięgające do 30 metrów, rozpalane w wigilię wspomnienia św. Wawrzyńca, tradycja żywa dotąd w Beskidzie Żywieckim / obrovská vatra siahajúca do 30 metrov, zapáľovaná na vigíliu spomienky na sv. Vavrinca, tradícia je stále živá v Živieckych Beskydách

Połącz ogniska z ich cieniami.

Spojte vatry spolu s ich tieňmi.

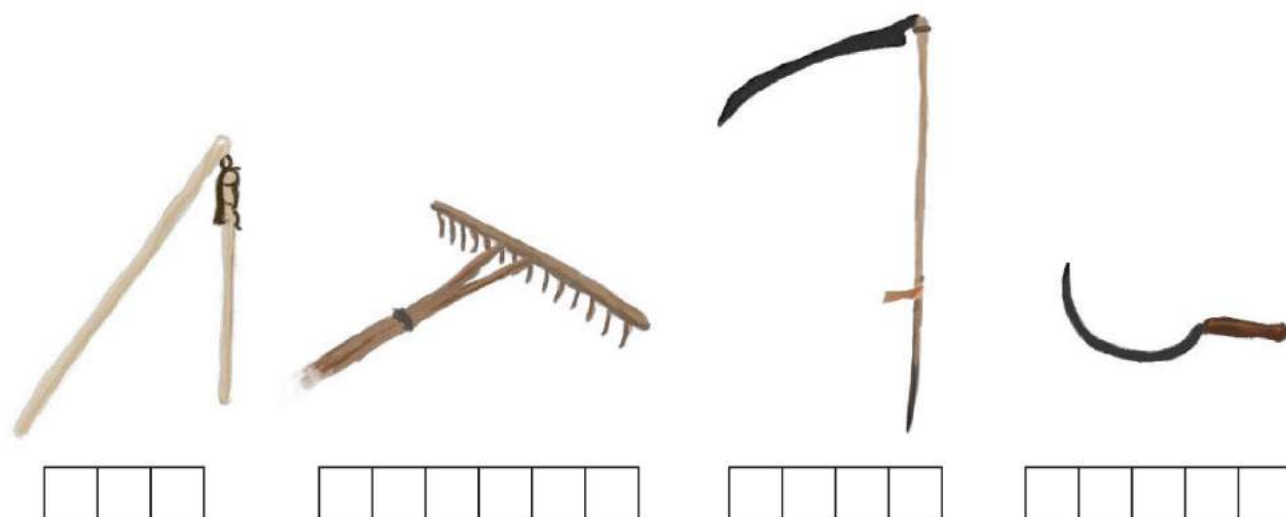
Žniwa – narzędzia rolnicze

Žatva – poľnohospodárske nástroje

Žniwa, które rozpoczynano po święcie Matki Boskiej Zielnej (15 sierpnia), to najbardziej pracowity okres na wsi. Dawniej zboże było koszone najpierw sierpem, który nazywano **kosokiem**, a później – kosą. Dziś robią to maszyny. Žniwiarze przed rozpoczęciem pracy w polu robili znak krzyża, prosząc o szczęśliwy zbiór plonów. Kosiarz kosił zboże i odkładał je w tzw. pokos. Odbieracz odbierał zboże z pokosu i formował z niego **snop**, który wiązał skręconym ze zboża powrośtem. Po skoszeniu i odebraniu kilku pokosów, związane snopki równo ustawiano w kopki. Przy okazji żniw można było zauważyć szacunek dla chleba i porządek na polu. Po zwózce zboża pole dodatkowo było grabione lub resztki zboża ze ścierniska były zbierane ręcznie tak, aby żaden ktoś się nie zmarnował.

Žatva, ktorá sa začínala po sviatku Panny Márie zelnej (15. augusta), je to najintenzívnejšie pracovné obdobie na dedine. Voľakedy sa obilie kosilo najskôr kosákom, ktorý volali **kosokiem**, a neskôr – kosou. Dnes to robia stroje. Žatevní robotníci pred začatím práce na poli prežehnali, a poprosili o šťastný zber úrody. Kosec kosil obilie a ukladal ho na tzv. pokos. Žnica brala za hrste obilia z pokosa a z odobraného obilia sa robil **snop**, ktorý sa viazal povrieslom skrútením zo slamy. Po kosení a pozbieraní niekoľkých pokosov, zviazané snopy sa ukladali do obilných kôp. Práve počas žatvy bolo možné pozorovať úctu voči chlebu a poriadok na poliach. Po odvoze obilia bolo pole dodatočne hrabané alebo zvyšky obilia zo strniska sa zbierali ručne tak, aby ani jeden klások neostal.

cep, grabie, kosa, sierp

cep, hrable, kosa, kosák

Dopasuj názvy dawnych narzędzi wykorzystywanych podczas żniw do schematów umieszczonych pod obrazkami (liczba krater odpowiada liczbie liter), a dowiesz się, jak wyglądały.

Priradte názvy starého náradia používaného v období žatvy v rámci schém, ktoré sa nachádzajú pod obrázkami a dozviete sa, ako vyzerali.

snop – to duża wiązka zżętego ręczną kosą zboża, wiązano go grubym powróstem skręconym ze skoszonych źdźbeł; kopa to kilka snopków ustawionych kłosami do góry, przykrytych rodzajem daszku; daszek chronił od deszczu schnące na ściernisku kopy; po zwiezieniu z pól snopki młócono cepami w stodole / sú to veľké náruče kosou pokoseného obilia, viazalo sa ho hrubším povrieslom skrútením z pokosených stebiel slamy; obilná kopa – je to pár snopov uložených kľasmi hore, prikrytých akýmsi druhom striešky; strieška chránila pred dažďom kopy schnúce na strnisku; po odvoze z poľa, snopy boli mlátené ručne cepmi v stodole

kosok – gwarowa nazwa sierpa / nářečový názov kosáka

Pasterstwo

Pastierstvo

Górale karpaccy od wiosny do późnej jesieni wypasali owce na górskich polanach i **halach**. Wypas organizował **baca** – uznany przez mieszkańców wsi doświadczony pasterz. Baca dbał o owce i całą gospodarkę. Do pomocy miał **pasterzy – łowczarzy** i pasterskie psy. W dzień owce pały się na hali, a wieczorem, po wydojeniu, w celu ochrony przed wilkami zamykano je w zagrodzie zwanej **koszar**. Z mleka owiec robiono różnego rodzaju sery: **oscypki** czy **bryndzę**.

Wyjście pasterzy z owcami na wypas to **redyk wiosenny**, podczas którego odbywały się ważne obrzędy, między innymi mieszanie owiec w jedno stado. Wypas trwał około 20 tygodni. W tym czasie górale mieszkali w drewnianych szałasach-bacówkach zwanych **kolibami**. Najważniejsze miejsce w szałasie zajmowała **watra**, czyli ognisko, które przez cały czas wypasu nie miało prawa zgasnąć. Bacówki służyły również do przerabiania owczego mleka na sery.

Zejście owiec z hal to **redyk jesienny**, który kończył się **łosodem**. Wtedy baca rozliczał się z powierzonych mu w opiekę owiec z ich właścicielami, płacił pasterzom oraz wygaszał watrę do następnej wiosny.

Karpatskí gorali od jari do neskorej jesene pásli ovce na horských pasienkoch a **halach**. **Baca** – uznávaný obyvateľmi obce skúsený pastier, organizoval celé pasenie oviec. Baca sa staral sa o zvieratá a gazdovanie na salaši. Vypomáhali mu **pasterze – łowczarze** (valasi) a pastierske psy. Cez deň sa ovce pásli na hali, a večer, po dojení boli zatvárané v ohrade nazývanej **koszar**, aby ich chránili pred vlkami. Z mlieka oviec sa robilo rozličného druhu syry: **oscypki** alebo **bryndzę**.

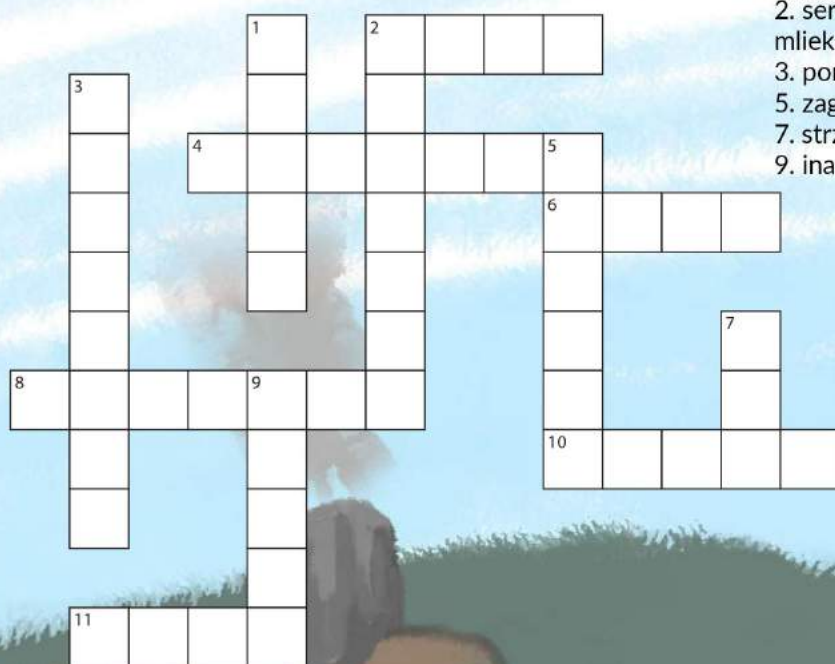
Pasenie oviec sa začínalo od **redyku wiosennego**, počas ktorého sa konali viaceré obrady okrem iného spojenie oviec do jedného stáda. Pasenie trvalo cca 20 týždňov. V tomto období gorali bývali v drevených salašoch – **kolibach**. Najdôležitejšie miesto v kolibe mal oheň čiže **watra**, ktorá cez celé obdobie pasenia nemohla zhasnúť. Bacówki sa používali aj na spracovanie ovčieho mleka na syr.

Ukončenie pasenia oviec sa volalo **redyk jesienny**, ktorý sa končil **łosodem**. Vtedy sa bača rozrátaval zo zverených mu oviec s ich majiteľmi, vyplácal valachov a zahasil watrę až do budúcej jari.

Jeżeli uważnie przeczytałeś tekst i obejrzałeś ilustrację, bez trudu rozwiążesz krzyżówkę. Powodzenia! A może byłeś kiedyś w bacówce na górskiej hali?

Keď ste pozorne prečítali text a prezreli ste si ilustrácie, bez ťažkosti vyriešite krížovku. Veľa šťastia! A možno ste niekedy boli v kolibe na hali?

Pionowo / zvislo

1. zakończenie wypasu owiec / ukončenie pasenia oviec
2. ser z owczego mleka o słonym smaku / syr z ovčieho mlieka so slanou príchuťou
3. pomocnik bacy / pomocník baču
5. zagroda dla owiec / ohrada pre ovce
7. strzegły owiec w zagrodach / strážili ovce v košiaroch
9. inaczey ognisko / inak táborák

Poziomo / vodorovne

2. główny gospodarz na szafasie / hlavný gazda na salaši
4. ser z owczego mleka / syr z ovčieho mlieka
6. pasły się na hali / pásli sa na hali
8. letni dom bacy i pasterzy / dom baču a valachov v lete
10. wypęd owiec na górskie pastwiska i ich powrót z wypasu / odtok oviec na horské pasienky a ich návrat z pasenia
11. górską łąka / horský pasienok

Owce

Ovce

Na kilka dni przed dniem **redyku** na wiosnę baba powiadamiał gospodarzy, kiedy odbędzie się tzw. mieszanie owiec. Każdy właściciel znaczył swoje zwierzęta (np. nacięciem na uchu, znakiem wypalonym na skórze), po czym dzień przed redykiem przypędzał je do zagrody bacy. Ważną czynnością było liczenie stada. Jesienią owce wracały do swoich gospodarzy, którzy mogli rozpoznać je według znaków.

Pár dni pred dňom redyku na jar bača oznamoval gazdom, kedy sa uskutoční tzv. miešanie oviec. Každý majiteľ poznačil svoje zvieratá (napr. zárezom na uchu, znakom vypaľovaným na koži), pričom deň pred miešaním oviec prihnať ich do bačovho košiaru. Dôležité bolo spočítanie ovčieho stáda. Na jeseň sa ovce vrátili k svojim majiteľom, ktorí ich mohli spoznať podľa znakov.

Na hali są owce należące do kilku gospodarzy. Każdy oznaczył je w inny sposób. Policz zwierzęta poszczególnych gospodarzy, a wyniki wpisz w kratki obok odpowiednich znaków.

Na holiach sú ovce patriace viacerým gazdom. Každý z nich ich poznačil iným spôsobom. Porátajte zvieratá jednotlivých gazdov a výsledky napíšte do poličiek vedľa znakov.

Kto ma owce, ten ma co chce!

Kto má ovce, ten má čo chce!

To stare góralskie powiedzenie głosi, jak ważnym i cennym zwierzęciem dla górali były owce. Dostarczały wełny, skór, mięsa, ale przede wszystkim mleka, z którego robiło się sery: oscypki i bryndzę. Można je było sprzedawać, a za pozyskane w ten sposób pieniądze kupić inne, potrzebne towary.

Toto staré goralské porekadlo hovorí, aké dôležité a vzácne zvieratá boli ovce pre goralov. Dávali vlnu, kožu, mäso, ale predovšetkým mlieko, z ktorého sa robili syry, oštiepky a bryndza. Bolo možné ich predávať a za peniaze takto získané sa nakupovali iné, potrebné tovary.

Oscypek to tradycyjny ser z masy parzonej, przygotowywany przez baców z mleka owczego w okresie letniego wypasu owiec (od maja do września).

Oryginalny oscypek ma kształt dwustronnego stożka – wrzeciona, a jego środkowa część jest walcowata, zdobiona wypukłymi i wklęsłymi wzorami. Po przekrojeniu ma lekko kremowy kolor, przy skórcie ciemniejszy – jasnobrązowy. Posiada wyraźny posmak wędzenia i jest nieco słony.

Oscypek je to tradičný syr z parenej hmoty, pripravovaný bačami z ovčieho mlieka v období letného pasenia oviec (od mája do septembra).

Originálny oscypek má tvar obojstranného kužeľového vretena a jeho stredná časť má valcovitý tvar, zdobený vypuklými a vyhlbenými ornamentmi. Keď ho prekrojíme má jemnú krémovú farbu, pod kôrkou je tmavší – svetlohnedý. Má výraznú chuť údenia a je trochu slaný.

Przyjrzyj się uważnie foremkom do oscypków i znajdź 10 szczegółów, którymi się różnią.
Pozrite si pozorne formy na oštiepky a nájdite 10 rozdielov medzi nimi.

Instrumenty pasterskie

Pastierske hudobné nástroje

Ważną rolę w kulturze pasterskiej odgrywały instrumenty, służyły one nie tylko do gry, ale też dawały możliwość porozumiewania się na znaczne odległości. Funkcjonowały „na sałaszach”, poczynając od wiosennego wyjścia na hale, aż do późnej jesieni, do redyku jesienno. Czas wolny podczas wypasu wypełniony był muzyką prostych instrumentów, takich jak piszczałki, rogi pasterskie i trombity. Trombita służyła jako narzędzie muzyczne do porozumiewania się pomiędzy jedną a drugą kolibą. W Beskidzie Śląskim znana była pod nazwą trąba owczarska albo trąba sałaszni-kowa.

Dôležitú úlohu v pastierskej kultúre zohrávali hudobné nástroje, používali sa nielen na hru, ale umožňovali aj dorozumievanie sa na väčšie vzdialenosti. Využívali sa „na salaši“, od jarného odchodu na hole až do neskorej jesene, do jesenného príchodu naspäť. Voľný čas bol naplnený hudbou jednoduchých nástrojov, ako napr. píšťalky, pastierske rohy, fujary trombity. Trombita sa používala ako signálny hudobný na dorozumievanie sa medzi jednou a druhou kolibou. V sliezskych Beskydách bola známa ako pastierska trúba alebo salašná trúba.

Podpisz instrumenty pasterskie, korzystając z modeli wyrazów. Dopasuj nazwę do modelu pod rysunkiem (liczba kretek odpowiada liczbie liter). Dowiesz się w ten sposób, jak nazywały się poszczególne instrumenty.

Podpíšte pastierske nástroje, využívajúc pritom uvedené slová. Priradíte názov k nástroju pod kresbou. Dozviete sa takto, ako sa volali jednotlivé nástroje.

piszcząta, fujara pasterska, róg pasterski, trombita

píšťala, pastierska fujara, pastiersky roh, fujara trombita

--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

☐ język polski / polský jazyk

☐ język słowacki / slovenský jazyk

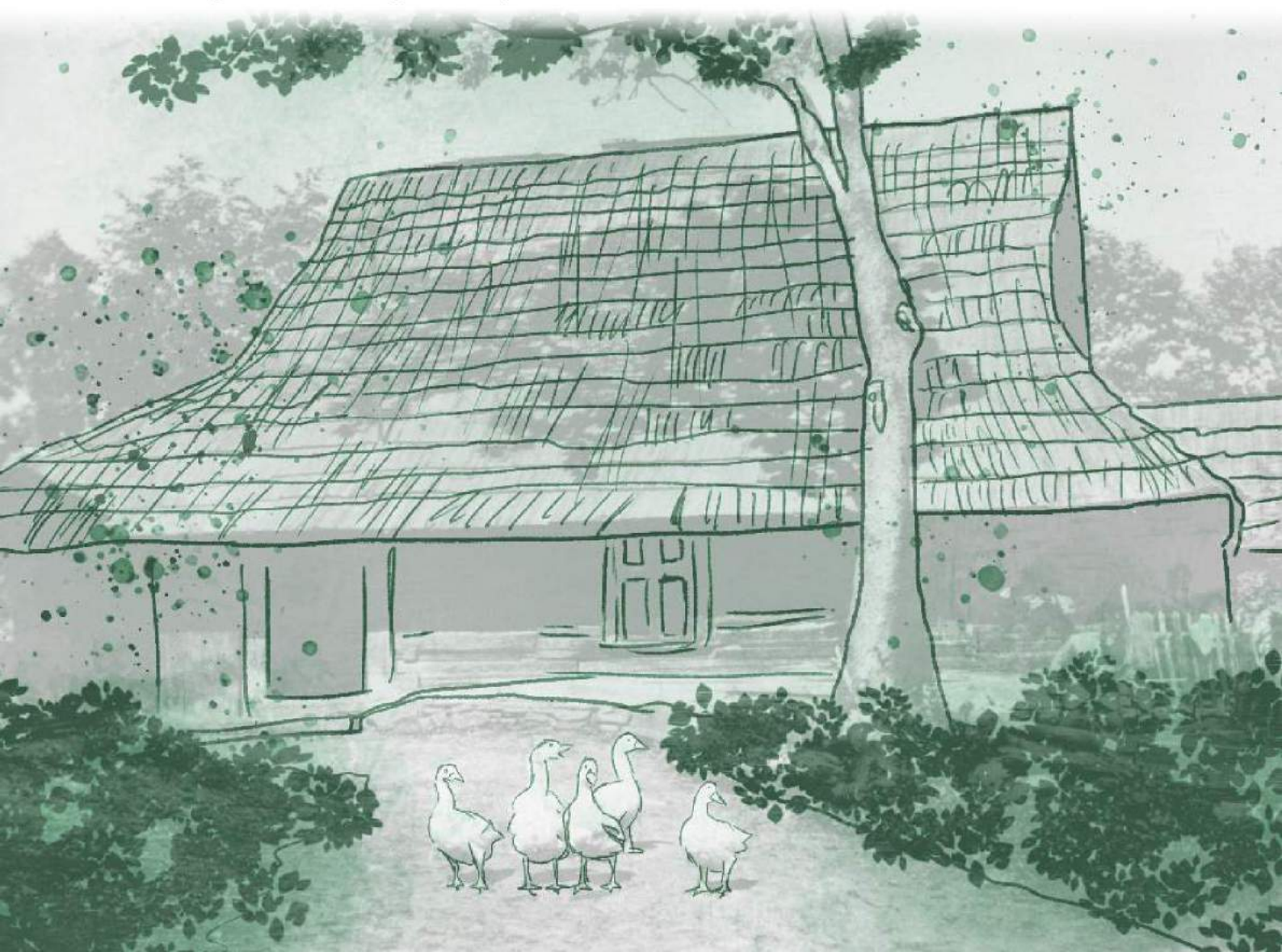

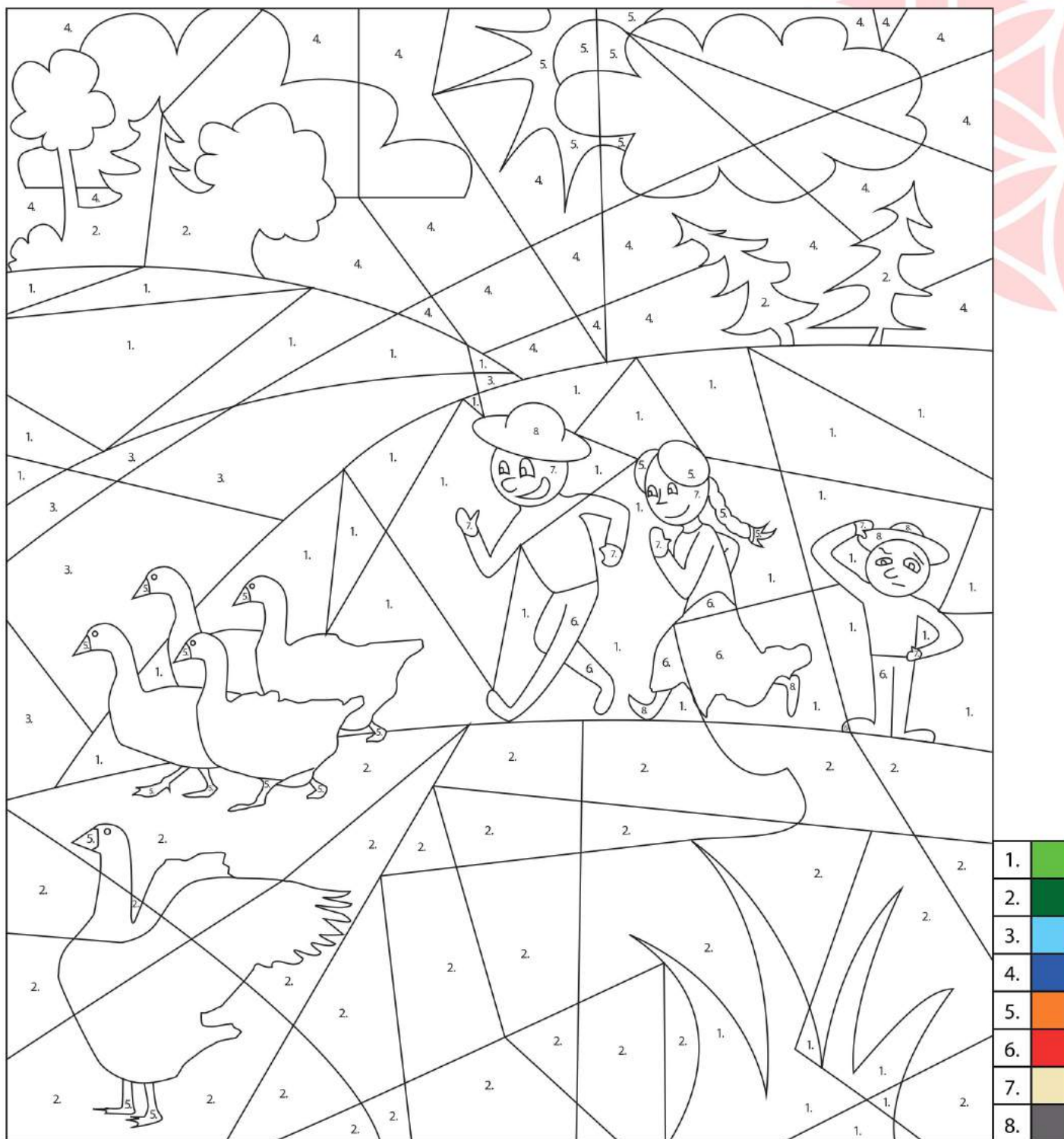
Gęsi Husi

Dawniej gęsi hodowane były prawie w każdym gospodarstwie domowym – przede wszystkim na pierze, z którego robiono poduszki i pierzyny. Z gęsi przygotowywano również potrawy. Małe gąski jadły chleb i jajka, a dorosłe karmione były owsem.

Voľakedy sa husi chovali skoro v každej domácnosti – predovšetkým na perie, z ktorého boli vyrobené vankúše a periny. Z husí pripravovali tiež jedlá.

Malé húsatá jedli chlieb a vajíčka, dospelé sa krmili ovsom.

Przed tobą łąka. Co na niej znajdziesz? Pokoloruj łąkę według kodu.

Pred vami je lúka. Čo na nej nájdete? Vyfarbite lúku používajúc pritom kód.

Grzebyki do włosów

Hrebienky do vlasov

Dawniej zarówno górale polscy, jak i słowaccy przywiązywali dużą wagę do wyglądu różnych przedmiotów używanych na co dzień i od święta. Zdobiono je na wiele sposobów. Kobiety używały na przykład grzebyków, które służyły do ułożenia włosów, ale należały też do biżuterii, podobnie jak sprzączki, guziki, korale, pierścionki, broszki. Grzebyki były drewniane, kościane albo metalowe. Ozdabiano je różnymi wzorami: kropkami, kwiatami, sercami, wachlarzami.

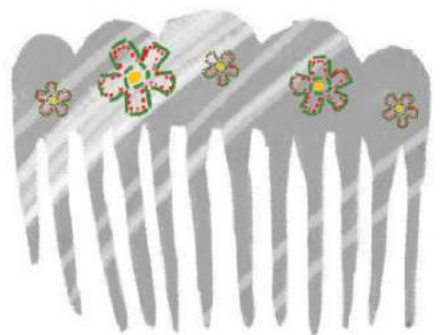
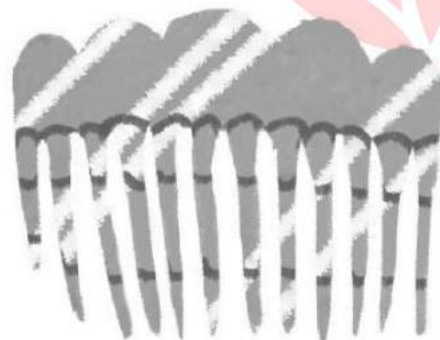
Volakedy polskí, ale aj slovenskí gorali kládli veľký dôraz na vzhľad rozličných predmetov používaných v bežnom živote a aj pri sviatkoch. Zdobili ich rozličnými spôsobmi. Ženy používali na príklad hrebienky, na úpravu účesu na vlasoch, avšak aj ony patrili tiež k šperkom, rovnako ako pracky, gombíky, korálky, prstene, brošne. Hrebienky boli drevené, z kosti alebo kovové. Zdobené boli rozličnými vzorkami: bodkami, kvetmi, srdcami, vejármi.

Przeczytaj uważnie opowieść o słowackich dziewczynkach, które szykują się na zabawę. Podpisz każdy grzebyk imieniem dziewczyny, do której należał.

Prečítajte pozorne rozprávanie o slovenských dievčatách, ktoré sa chystajú na zábavu. Podpíšte každý hrebienok menom dievčaťa, ktorému patril.

Dziewczynki wybierały się na potańcówkę. Słyszały już muzykę i chciały szybko wyjść z domu. Jeszcze tylko poprawić tu i ówdzie swój strój i zerknąć do szybki. Trzeba poszukać grzebyków, wpiąć je w splecione w warkocz włosy. Alžbetka miała grzebiczek metalowy z drucianymi kwiatuszkami. Agneška wybrała drewniany grzebyk malowany w kolorowe paski i kropki. Esterka – grzebień kościany bez wzorów, ale mienił się jak woda w słońcu. A Dáša drewniany ze wstążeczkami upiętymi w małe kwiatuszki.

Dievčatá sa chystali na zábavu. Počuli už hudbu a chceli rýchlo odísť z domu. Ešte si len tu a tam svoj odev poopravili a hodili rýchly pohľad do zrkadla. Je potrebné pohľadať hrebenčeky, upraviť nimi vlasy zapletené do vrkoča. Alžbetka mala kovový hrebienok s drôtenými kvetinkami. Agneška si vybrala drevený hrebienok maľovaný farebnými pásikmi a bodkami. Esterka – kostný hrebienok bez vzoriek, ale sa ligotal ako voda na slnku. A Dáša drevený s pripnutými stuhami a malými kvetinkami.

Dywany Koberce

Ozdobne bywały nie tylko części ubioru i biżuteria. Dbano także o wystrój wnętrza domów. Wieś Malatiná, położona na Dolnej Orawie na Słowacji, znana jest z wyrobu pięknych tkanych dywanów. Powstawały one z niepotrzebnych i znoszonych materiałów, które cięto na cienkie paski, a następnie zaplatano. Niektóre były jasne, inne ciemne, jeszcze inne kolorowe, miały też rozmaite wzory. Były wytwarzane zarówno na własny użytek, jak i na sprzedaż.

Ozdobné boli nielen časti odevu a šperky. Dôraz sa kládol aj na výzdobu interiéru domov. Dedina Malatiná, situovaná na Dolnej Orave na Slovensku, je známa výrobou krásnych tkaných kobercov. Vznikali z už nepotrebných a opotrebovaných odevov, ktoré sa strihali na tenké pásiky a následne ich zaplietali. Niektoré boli svetlé, iné tmavé, ďalšie farebné, mali tiež rozličné vzorky. V Malatinej boli vyrábané nielen pre vlastnú potrebu, ale predovšetkým na predaj.

Pokoloruj dywan, posługując się kodem kolorów i liter. Kiedy skończysz pracę, dowiesz się, gdzie m.in. sprzedawano takie kolorowe dywany.

Vyfarbite koberec, použite pritom kód farieb a písmen. Keď skončíte prácu, dozviete sa kde o. i. sa predáva tieto farebné koberce.

A	C	E	F	G	H

Jesienne ubiory

Jesenný odev

Jesienią robi się coraz chłodniej. Aby nie zmarznąć, góralki musiały się dobrze **łodzioć** i **łopasterzyć**.

Na jeseň je čoraz chladnejšie. Goralky, aby nezamrzli museli sa dobre **łodzioć** a **łopasterzyć**.

Które elementy współczesnej garderoby zastąpiły te tradycyjne? Połącz je w pary, prowadząc linie od jednej do drugiej. Pokoloruj oba rysunki.

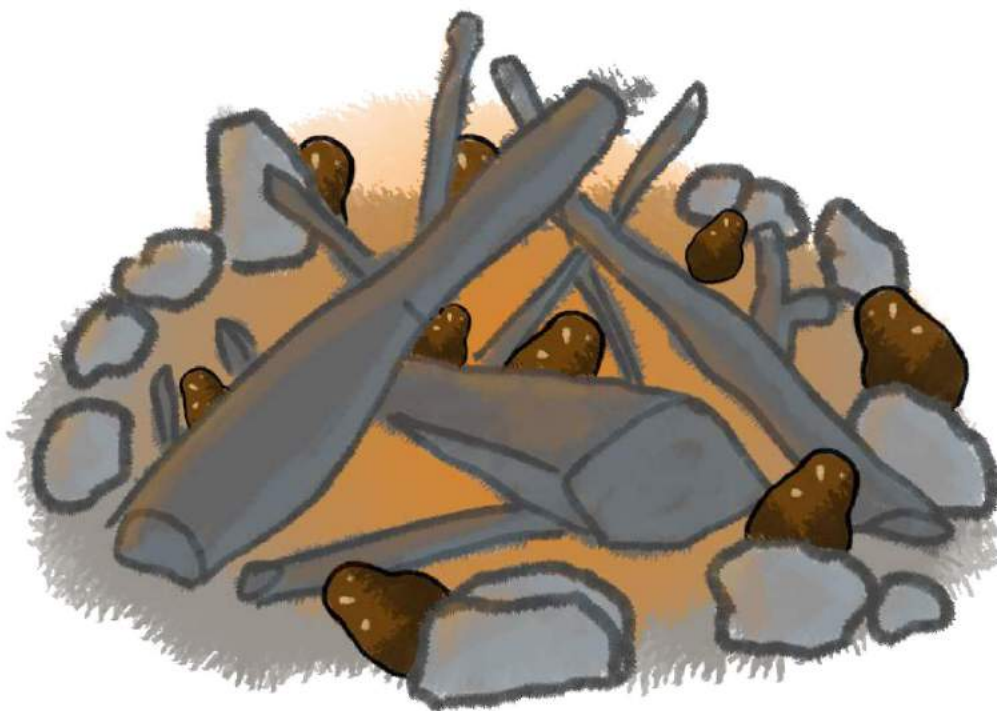
Ktoré doplnky súčasného šatníka nahradili tie tradičné? Spojte ich do dvojíc čiarami. Vyfarbite obidva obrázky.

łodzioć się – założyć na siebie wierzchnie ubranie, np. chustę łódziewackę / oblicć si vrchný odev, napr. tzv. šafolku łódziewackę
łopasterzyć się – zawiązać na głowie chustkę, krzyżując ją pod brodą i wiążąc na karku / dať si na hlavu šatku tzv. chustku, prekrížiť ju pod bradou zaväzujúc na krku

Pieczoki

Jesiennym przysmakiem nie tylko dzieci były **pieczoki**, czyli pieczone w ognisku jabłka i ziemniaki. Te ostatnie pyszne były zwłaszcza wtedy, gdy miały czarną opaloną skórkę. Po rozpotowaniu soliło się je i nakładało na nie kawałek masła. Pycha!

Jesennou pochútkou nielen pre deti boli **pieczoki**, čiže jablká a zemiaky pečené v pahrebe. Tie posledné boli chutné zvlášť vtedy, keď mali čiernu obhorenú škrupinu. Po rozpoltení sa ich posolilo a položilo sa na nich kúsok masla. Mňam!

Znajdź wszystkie ukryte w popiele ziemniaki. Otocz każdy pętlą.

Nájdite všetky zemiaky skryté v popole. Urobte na každom slučku.

pieczoki – pieczone w ognisku jabłka i ziemniaki / v pahrebe pečené jablká a zemiaky

Zapasy na zimę

Zásoby na zimu

Dawniej na wsiach jesień była przede wszystkim czasem gromadzenia zapasów na zimę. Zanim wymyślono lodówki do przechowywania żywności, wiele produktów wymagających niskiej temperatury trzymano w piwnicach wykopanych w ziemi, w **grapie**. Tam, na specjalnie przygotowanych półkach stały między innymi kamienne garnki z kwaśnym mlekiem (które zużywano na bieżąco), a po wykopkach, w **corkach**, leżały ziemniaki.

Voľakedy bola jeseň na dedinách predovšetkým obdobím zhromažďovania zásob na zimu. Skôr než boli vynájdené chladničky na uschovávanie potravín, viaceré výrobky vyžadujúce nízku teplotu sa držali v pivniciach vyhlbených do zeme v **grapie**. Tam, na špeciálne pripravených policiach boli vedľa seba poukladané okrem iného kamenné hrnce s kyslým mliekom (ktoré sa pravidelne používali), a po zbere, v corkach, boli tam zemiaky.

gliniak na mleko
hlinený hrniec na mlieko

corek

piwniczka
pivnica

Zapełnij piwniczkę na zimę. Narysuj na półkach garnki z mlekiem i stoiki z przetworami, w cor-
kach ziemniaki, kapustę, buraki, marchew. Dopytaj dorosłych, co jeszcze powinno się tam zna-
leźć, i uzupełnij rysunek.

Naplňte pivničku na zimu. Nakreslite na policiach hrnce s mliekom a poháre so zaváraninami,
v debnách zemiaky, kapustu, červenú repu, mrkvu. Opýtajte sa dospelých, čo by sa tam malo ešte
nachádzať a doplňte kresbu.

corek – skrzynka do przechowywania ziemniaków i warzyw / debna na uschovávanie zemiakov a zeleniny
grapa – gôrka, pagórek / kopček

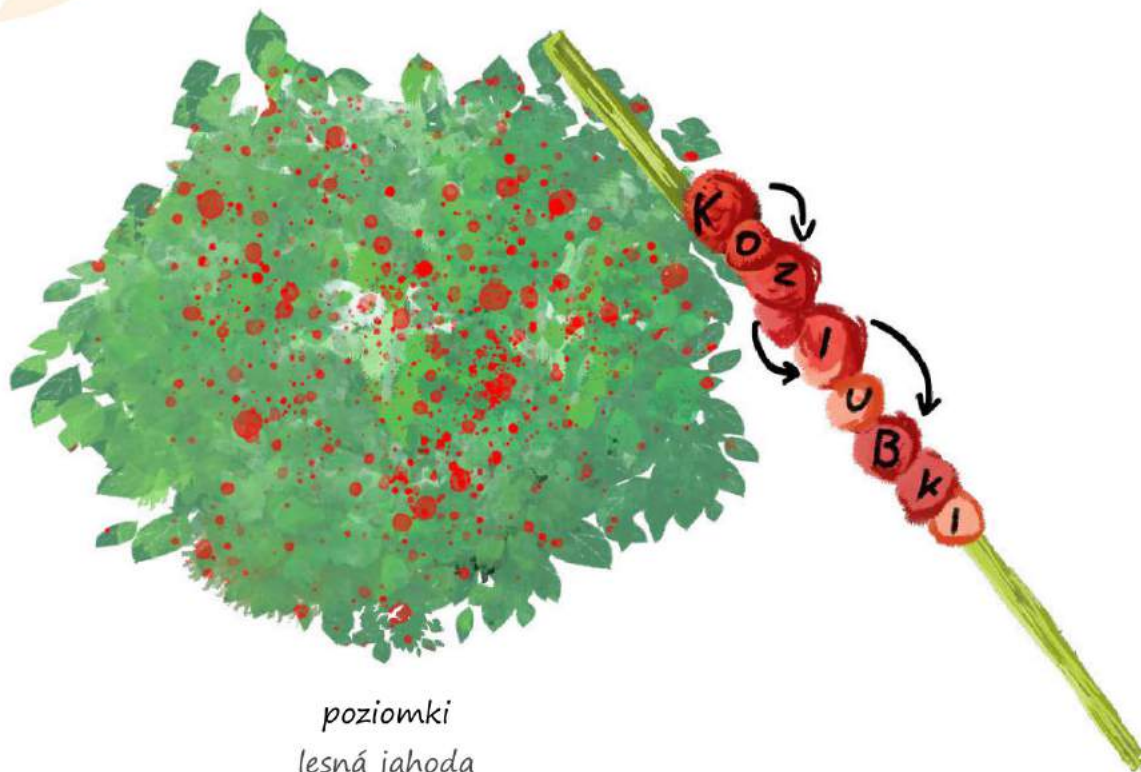

Owoce z lasu

Lesné plody

Z leśnych owoców także przygotowywano zapasy. Owoce miały swoje gwarowe nazwy.

Z lesného ovocia sa pripravovali tiež zásoby. Ovocie malo svoje nárečové pomenovania.

Rośliny przedstawione na ilustracjach mają swoje gwarowe, góralskie nazwy. Jeżeli chcesz je poznać, odczytaj litery zgodnie z kierunkiem, jaki pokazują strzałki. Odczytane nazwy wpisz pod ilustracjami.

Rastliny uvedené na obrázkoch majú svoje nárečové pomenovania, goralské názvy. Keby ste ich chceli spoznať, prečítajte písmená v súlade so smerom, ktorý ukazujú šípky. Prečítané názvy napíšte pod ilustrácie.

borówki – czarne jagody
brusnice – čučoriedky

jarzębina
jarabina

Kiszenie kapusty

Kvasenie kapusty

Dawniej na wsi wiele czynności wykonywano wspólnie. Jesienią kobiety kisiły kapustę. Do izby wtaczano olbrzymią beczkę. Na dwóch taboretach ustawiano szatkownicę i przywiązywano do niej od spodu prześcieradło. Kobiety **krązoły** kapustę na szatkownicy i wsypywały do beczki. A gdy ta została wypełniona na odpowiedniej wysokości, najcięższa z kobiet lub rostry mężczyzna bosymi (wcześniej porządnie umyтыми) stopami deptali kapustę. Na bieżąco dokładano kapustę z prześcieradła, posypywano solą i czerpano garnuszkami wydeptywany sok. Co jakiś czas wrzucano gałązki kopru, czosnek, a nawet małe jabłuszka. Na koniec wkładano do beczki wielki kamień i przykrywano ścierką.

Kapusty nie można było kisić przez dzień Wszystkich Świętych, kiedy to – jak wierzono – dusze najbliższych zmarłych odwiedzają domy. Nieopatrzenie można było je zdeptać, zmoczyć wylewaną wodą czy niechcący uderzyć. To mogłoby spowodować, że cały wysiłek wszystkich zebranych przy kiszeniu poszedłby na marne...

Volakedy sa viaceré práce na dedine robili spoločne. Na jeseň ženy kvasili kapustu. Do izby sa vktúlal obrovský sud. Na dvoch stoličkách sa uložilo rezačku a pod ňu sa uviazalo plachtu. Ženy **krázoły** kapustu na rezačke a vsypávali ju do suda. A keď bol sud naplnený do vhodnej výšky, najťažšia zo žien alebo urastený muž začal bosými (skôr dobre umyтыми) chodidlami tlačiť kapustu. Celý čas sa vsypávalo z plachty kapustu, posypávalo sa ju soľou a hrnčekom sa zas vyčerpávalo vzniknutú šťavu. Občas sa pridávali kôprové vetvičky, cesnak, ba aj malé jabĺčka. Nakoniec sa do sudu uložil obrovský kameň a prikrylo sa ho utierkou.

Kapusta sa nesmela kvasiť pred sviatkom Všetichsvätých, keďže sa verilo, že duše blízkych navštevujú domy. Omylom by sa ich mohlo pošliapať, zamočiť vylievanou vodou alebo nechtiac udrieť. Zmarilo by sa tým celé úsilie všetkých zhromaždených pri kvasení kapusty.

Przeczytaj informacje o tradycyjnej metodzie kiszenia kapusty. Odszukaj na końcu książki obrazki podpisane: Kiszenie kapusty. Przyjrzyj się im i ponumeruj je według kolejności wykonywanych czynności. Następnie wytnij i wklej w wolne miejsca.

Prečítajte si informácie o tradičnej metóde kvasenia kapusty. Nájdite a konci knihy umiestnené obrázky s popisom: Kvasenie kapusty. Pozrite si ich a očísľujte ich podľa postupu úkonov, ktoré po sebe nasledujú. Následne ich vystrihnite a nalepte na prázdne miesta.

Także na Słowacji uprawiano kapustę. Mieszkańcy Orawy kisili ją w beczkach. Przed szatkowaniem oddzielano zielone liście od białych główek. Poszatowane białe główki ładowały w beczkach, które nazywano **sudkami**. Z tej części kapusty przygotowywano odświeżające potrawy. W innych beczkach kiszone wcześniej silnie udeptane, pocięte zielone liście i pokrojone główki kapusty. Stanowiły one podstawę codziennych dań. Do kiszenia kapusty używano pieprzu, kopru i soli. Czasami kiszone ją w garnku, do którego wkładano kawałek ciasta z żytniej mąki, koper, liście chrzanu, poszatowane główki kapusty i wszystko zalewano wodą, w której gotowały się ziemniaki. Kiszone kapusta była podstawą takich dań, jak **kwaśnica** – syta zupa, na co dzień z suszonymi grzybami, a od święta z dodatkiem mięsa, wędzonych żeberek, słoniny lub boczku. Przygotowywano ją także z dodatkiem wody (z ugotowanych ziemniaków) podprawionej mąką.

Także na Slovensku sa pestovala kapusta. Oravci ju kvasili v sudoch. Pred rezaním sa odstránili zelené listy zelené listy od bielej hlávky. Narezané hlávky kapusty sa ukladali do sudov, ktoré nazývali **sudkami**. Z tejto časti kapusty sa pripravovali sviatočné jedlá. V iných sudoch sa kvasili predtým silno natlačené, narezané zelené listy a narezané hlávky kapusty. Ony tvorili základ pre každodenné jedlá. Na kvasenie kapusty sa používalo čierne korenie, kôpor a soľ. Niekedy sa kvasila aj v hrnci, do ktorého sa dávalo kus cesta z ražnej múky, kôpor, chrenové listie, narezaná kapusta a všetko sa zalialo vodou, v ktorej sa skorej varili zemiaky. Kvasená kapusta bola základom pre také jedlá, ako **kvašnica** – plná polievka so sušenými hribkami, do ktorej sa na sviatky pridávalo mäso, údené rebierko, slanina alebo bôčik. Pripravovala sa aj s vodou (z uvarených zemiakov) zahustených múkou.

krájať – kroić np. kapustę czy zioła / krájať napr. kapustu alebo bylinky

sudki – beczki do kiszenia kapusty / sudy na kvasenie kapusty

kvašnica – syta zupa z kyslej kapusty z suszonymi grzybami lub z dodatkiem mięsa, wędzonych żeberek, słoniny lub boczku / plná polievka z kyslej kapusty so sušenými hribkami alebo s prísadou mäsa, údeného rebierka, slaniny alebo bôčiku

kwaśnica

bigos

bigos (pol'ské jedlo s kyslou
kapustou, sušenými hříbmi,
mäsom, bôčikom)

zasmažona kapusta
zasmažená kapusta

groch z kapustą
hrach s kapustou

gotąbki

plnená kapusta

surówka z kapusty
i marchwi

šalát z kapusty a mrkvy

kapusta z grzybami
kapusta s hříbmi

řazanki

řazanki (kapusta s rezancami
a mäsom alebo bôčikom
alebo šampiňónmi)

.....

.....

.....

.....

Uporządkuj w kolejności alfabetycznej nazwy potraw (nie tylko regionalnych), do przyrządzenia których potrzebna jest kapusta. Zapisz je w odpowiedniej kolejności w wyznaczonym miejscu.

Usporiadajte v abecednom poradí názvy jedál (nielen regionálnych), na varenie ktorých je potrebná kapusta. Zapište ich v správnom poradí na vyznačenom mieste.

Pieczenie chleba

Pečenie chleba

Dawniej gospodyni sama piekla chleb w domu. Wymagało to od niej sporo czasu i pracy, więc od razu piekla go tyle, aby wystarczyło dla całej rodziny na tydzień. Najpierw przygotowywała zakwas i czekała, aż sfermentuje on w cieple. Potem dodawała go do dużej porcji mąki z solą i wodą. Pozwoliła mu urosnąć, czyli powiększyć swoją objętość. Wyrośnięte ciasto formowała w bochenki i kładła do słomianych koszyczków. Specjalną łopatą wkładała bochenki do nagrzanego pieca. Smaczny i zdrowy chleb piekło się z mąki żytniej.

Voľakedy gazdiná sama piekla chlieb doma. Vyžadovalo to od nej veľa času a námahy, preto naraz piekla toľko chleba, aby stačilo pre celú rodinu na celý týždeň. Najskôr pripravila kvások a čakala, kým sa začne v teple kvasiť. Potom ho pridávala k väčšej časti múky so soľou a vodou. Nechala ho vykysnúť, čiže zväčšiť jeho objem. Z vykysnutého cesta formovala bochníky a ukladala ich do slamených košíkov. Špeciálnou lopatou vkladala bochníky do vyhriatej chlebovej pece. Chutný a zdravý chlieb sa piekol z ražnej múky.

dzieża – drewniane naczynie, w którym przygotowywano ciasto na chleb / drevená nádoba, v ktorej sa pripravovalo chlebové cesto

pucierka – beczułka z drewnianych klepek (deszczułek) do przechowywania np. bryndzy / vedierko z drevených dielcov (doštičiek) na uskladnenie napr. bryndze

bryndza – miękki, biało-kremowy ser z owczego mleka o lekko słonym smaku / mäkký, bielo-krémový syr z ovčieho mlieka s jemnou slanou príchuťou

zakwas / kvások – mąka wymieszana z wodą; pozostawia się go w cieple, aby sfermentował, czyli się ukisił; dobrze sfermentowany zaczyn poznaje się po lekko kwaśnym zapachu i bąbelkach w cieście / múka zmiešaná s vodou; necháva sa ho v teple, aby vykysol, čiže sa vykvasil; dobre vykysnutý kvások spoznáme po jemnej kyslej vôni a bublinách v ceste

winszować – składać życzenia z różnych okazji / blahoželať pri rozličných príležitostiach

Dzisiaj w wielu domach wraca tradycja pieczenie chleba, ale używa się do tego zupełnie innych sprzętów.

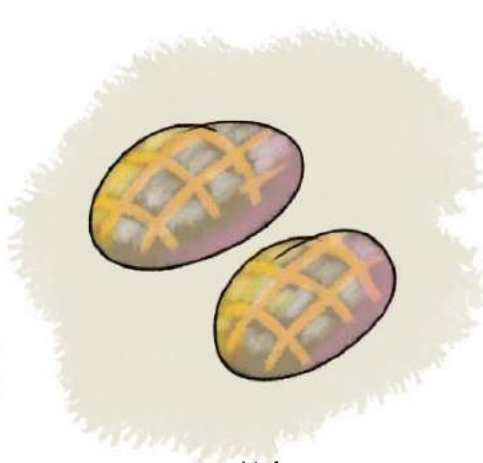
Dnes sa vo viacerých domácnostiach ožiuje opäť tradícia pečenia chleba, ale používa sa na to už úplne iné náradie.

Przeczytaj opis pieczenia chleba przez góralskie gospodynie. Obejrzyj historyjkę obrazkową na ten temat i ponumeruj obrazki we właściwej kolejności. Sylaby, które znajdują się na ilustracjach, wpisz kolejno we wskazane miejsce, a dowiesz się, jak nazywały się bryndzowe bułeczki, pieczone z chlebowego ciasta, którymi obdarowywano winszujące przy okazji świąt dzieci.

Prečítajte si opis pečenia chleba goralskou gazdinou. Pozrite si obrázkový príbeh k tejto téme a očísľujte obrázky v správnom poradí. Slabiky, ktoré sa nachádzajú na ilustráciách, napíšte postupne na určené miesto, dozviete sa takto, ako sa volali bryndzové žemle pečené z chlebového cesta, ktorými sa ponúkali detskí vinšovníci pri príležitosti sviatkov.

WE

KA

NO

LAT

.....

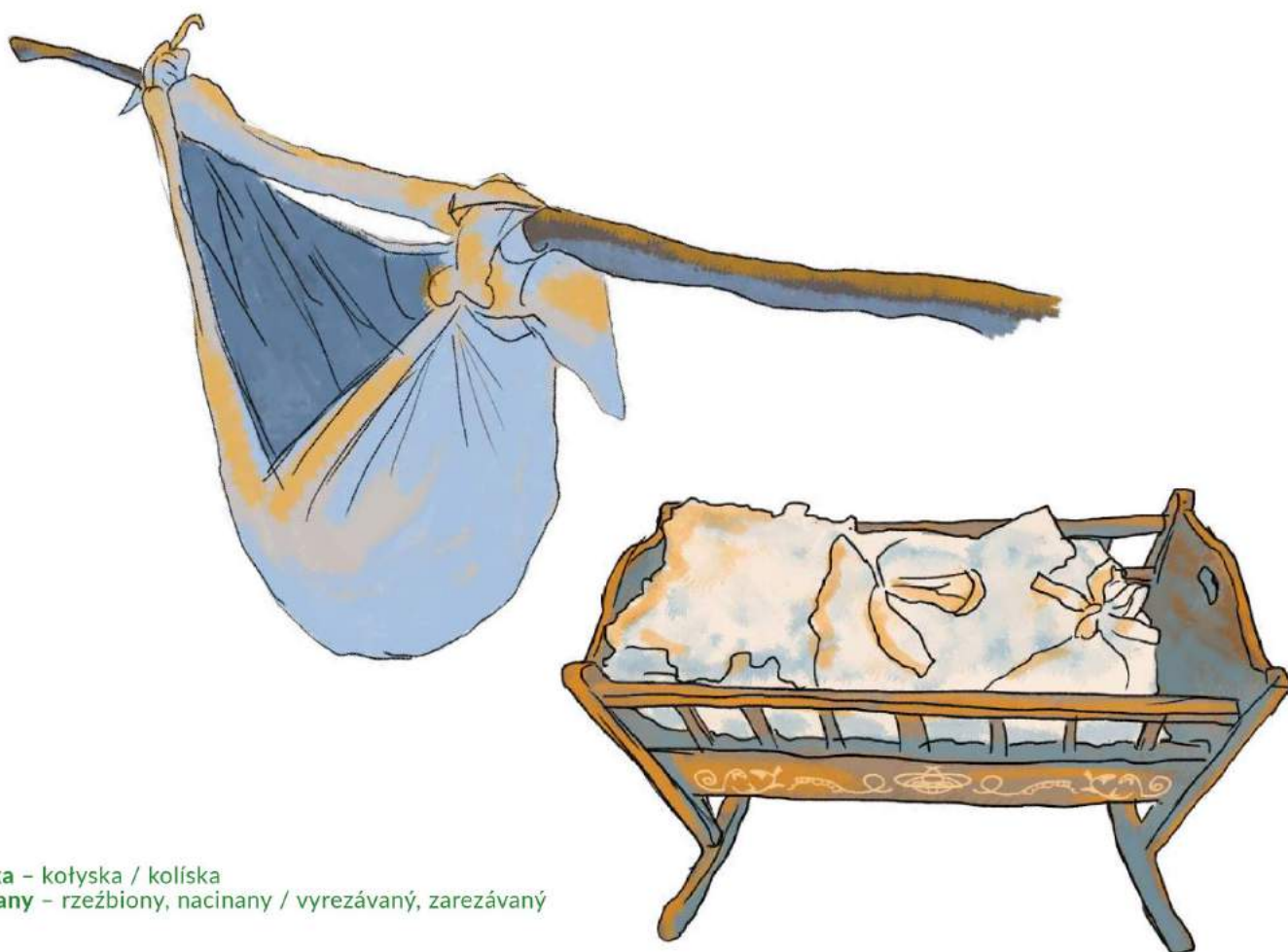

Opieka nad małymi dziećmi

Opatera malých detí

Malutkimi dziećmi często opiekowało się starsze rodzeństwo. Takiego maluszka można było huśtać do snu w hamaku zrobionym z prześcieradła, które wieszało się na gałęzi drzewa. Tę „kołyskę” nazywano koniem. W domu niemowlęta kołysano w drewnianych **kolybkach**, pięknie **ryzowanych** na bokach.

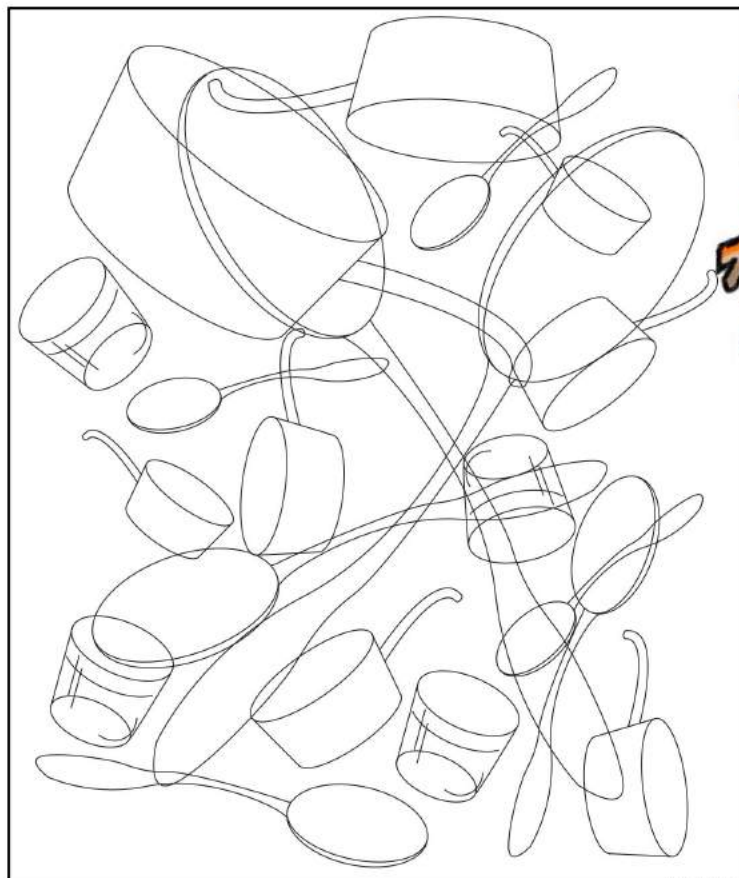
O maličké deti sa najčastejšie starali starší súrodenci. Takéto maličké dieťa, aby zaspalo, bolo možné hojdať v hojdacej sieti zhotovenej z plachty, ktorá sa zavesila na konar stromu. Takúto „kolísku” volali koňom. Doma sa bábätká kolísali v drevených **kolybkach ryzovaných** po bokoch.

kolybka – kołyska / kolíska
ryzowany – rzeźbiony, nacinany / vyrezávaný, zarezávaný

Gospodynie dla swoich dzieci gotowały papinek, każda dla jednego dziecka w jednym rondelku, każda miała też swoją łyżkę. Tylko garnuszki do odmierzania wody, herbatki i mleka miały wspólne – po jednej na dwie osoby. Przyjrzyj się łamigłówce i policz łyżki, rondelki i szklanki. Czy już wiesz, ile dzieci oczekiwało na posiłek?

Gazdiné pre svoje deti varili papinek, každá pre jedno dieťa v jednom kastróliku, každé maľo tiež svoju lyžicu. Len hrnčeky na odmeranie vody, čajíku a mlieka mali spoločné – po jednom pre dve osoby. Pozrite si hlavolam a zráťajte lyžice, kastróliky i poháre. Viete už koľko detí čakalo na jedlo?

(8 dztel) 8

Oto stary góralski przepis na papinek, czyli coś sytego i słodkiego dla dzieci:

- roztopić w rondelku pół kostki masła,
- dodać 2 łyżki mąki i zrumienić na złoty kolor,
- posłodzić 2 łyżeczkami cukru,
- do papinka dla niemowląt wlać pół garnuszka wody lub herbatki z rumianku albo koperku, dla starszych dzieci dodać mleko.

Túto je starý goralský recept na papinek, čiže niečo výdatného a sladkého pre deti:

- rozpustiť v kastróliku polovicu kocky masla,
- pridať 2 lyžice múky a speniť to do zlatista,
- osladiť 2 lyžičkami cukru,
- do „papinka“ pre bábätko pridať polovicu hrnčka vody alebo harmančekového, či kôprového čaju, pre staršie deti pridať mlieko.

Zabawki

Hračky

Dzieci lubią zabawki! Czym dawniej bawili się mali górale i małe góralki? Bawili się zabawkami samodzielnie wykonanymi z rzeczy znalezionych w domu czy obejściu gospodarskim. Były to na przykład patyki, drewnienka, skrawki materiałów, nieużywane naczynia, kamyki lub rośliny. Zabawki dla dzieci robili także dorośli. Najczęściej wykonane były one z drewna i pięknie zdobione.

Deti milujú hračky! Akými sa voľakedy hrali malí Gorali a malé Goralky? Hrali sa hračkami vyrobenými samostatne z vecí nájdených doma alebo na gazdovskom dvore. Boli to napríklad palice, kusy dreva, kúsky materiálov, nepoužívané nádoby, kamienky alebo rastliny. Hračky pre deti vyrábali aj dospelí. Najčastejšie boli vyrobené z dreva a pekne vyzdobené.

ptaszek na kóteczkach machający skrzydełkami podczas jazdy – **klepok** / vtáčík na kolieskach pohybujúci krídelkami za jazdy – **klepok**

grzechotka – **scyrkowka**, pudełeczko, często drewniane, wypełnione w środku grochem, wydawało dźwięk, kiedy się nim poruszało / hrkáľka – **scyrkowka**, škatuľka, najčastejšie drevená, naplnená hrachom vo vnútri, vydávajúca pri zatrasení hrkotavý zvuk

koniki / koníky

bryczka z konikami / brička s koníkmi

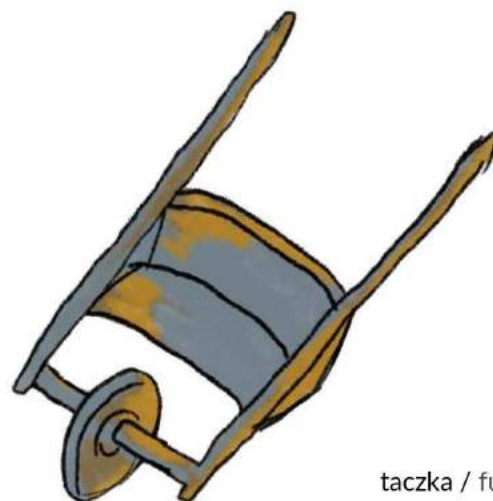
wózek drabiniasty / rebrinák

karuzelka / kolotoč

szmaciana lalka / handrová bábika

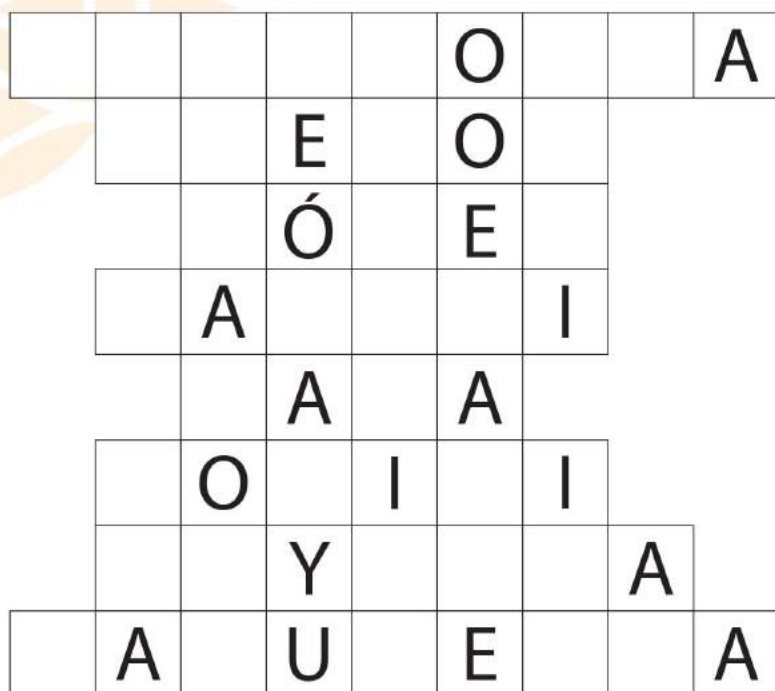

tacza / fúrik

Wpisz nazwy zabawek w kratki krzyżówki – dla ułatwienia zostały już wpisane samogłoski.

Dopiszcie nazwy zabawek do pól krzyżówki – pre uľahčenie boli už doplnené samohlásky.

karuzelka

koniki

bryczka

scyrkowka

wózek

klepok

lala

taczki

klepać – uderzać np. skrzydełkami o siebie, wydając przy tym dźwięk / udierać napr. kródekami o seba, wydając przy tym dźwięk

scyrkać – dzwonić, brzęczeć, grzechotać / zvonit', štrkať, hrkotať

strugać – rzeźbić / vyrezávať

ryzować – nacinać powierzchnię np. drewna, tak by powstał ciekawy wzór

Ptaszki ze Stryzawy

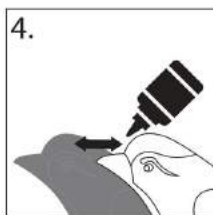
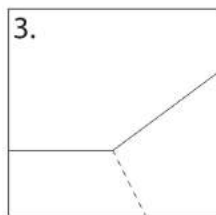
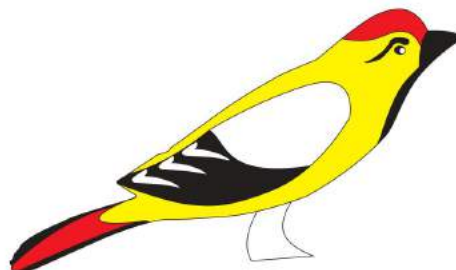
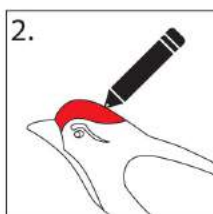
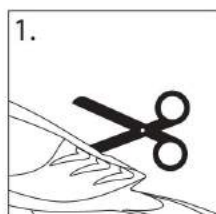
Vtáčiky zo Stryzawy

Ciekawe drewniane ptaszki były strugane, malowane i **ryzowane** w Stryzawie. Czasami służyły do ozdoby domów, a czasami dzieciom do zabawy. Rzeźbione były z drewna sosny lub lipy i malowane jaskrawymi farbami zrobionymi z roślin.

Drewniane zabawki i kolorowe ptaszki ze Stryzawy można obejrzeć i kupić podczas Tygodnia Kultury Beskidzkiej. Święto to odbywa się co roku na przełomie lipca i sierpnia w Beskidzie Śląskim i Żywieckim.

Zaujímavé drevené vtáčiky boli vystrúhané, maľované a **ryzované** v Stryzawe. Niekedy sa používali ako ozdoby v domácnosti, inokedy zasa ako hračky pre deti. Vyrezávané boli z borovického dreva alebo lipy a maľované krikľavými farbami vyrobenými z rastlín.

Drevené hračky a pestrofarebné vtáčky zo Stryzawy je možné si pozrieť a kúpiť v priebehu Týždňa beskydskej kultúry. Tento sviatok sa koná každý rok na prelome júla a augusta v Sliezskych a Žovieckych Beskydách.

1. Wytnij ptaszka / Vystrihnite vtáčika
2. Pokoloruj z dwóch stron / Vyfarbíte z obidvoch strán
3. Zagnij wzdłuż przerywanej linii / Ohnite pozdĺž prerušovanej čiary
4. Sklej głowę z dwóch stron / Zlepte hlavu z obidvoch strán

Na końcu książki znajdziesz szablon ptaszka ze Stryzawy. Wytnij go i pokoloruj jaskrawymi kredkami lub flamastrami. Złóż według instrukcji. Możesz ozdobić nim swój pokój.

Na konci knihy nájdete šablónu vtáčika zo Stryzawy. Vystrihnite ho a vyfarbíte krikľavými ceruzkami alebo fixkami. Poskladajte ho podľa návodu. Môžete ním ozdobiť svoju izbu.

Dziecięce gry

Detské hry

Obejrzij ilustrację. To zabawa w cicioka. Czy domyślasz się, na czym polega?

Pozrite si ilustrácie. Je to hra na cicioka. Viete asi, o čo sa v nej jedná?

.....

A tutaj? W co bawią się dzieci? To ciympióńčka.

A tu? Na čo sa hrajú deti? To je ciympióńčka.

.....

Wskazuj co drugą sylabę i od-
hajcie każdú druhu słabiku

Haft krzyżykowy

Křížiková výšivka

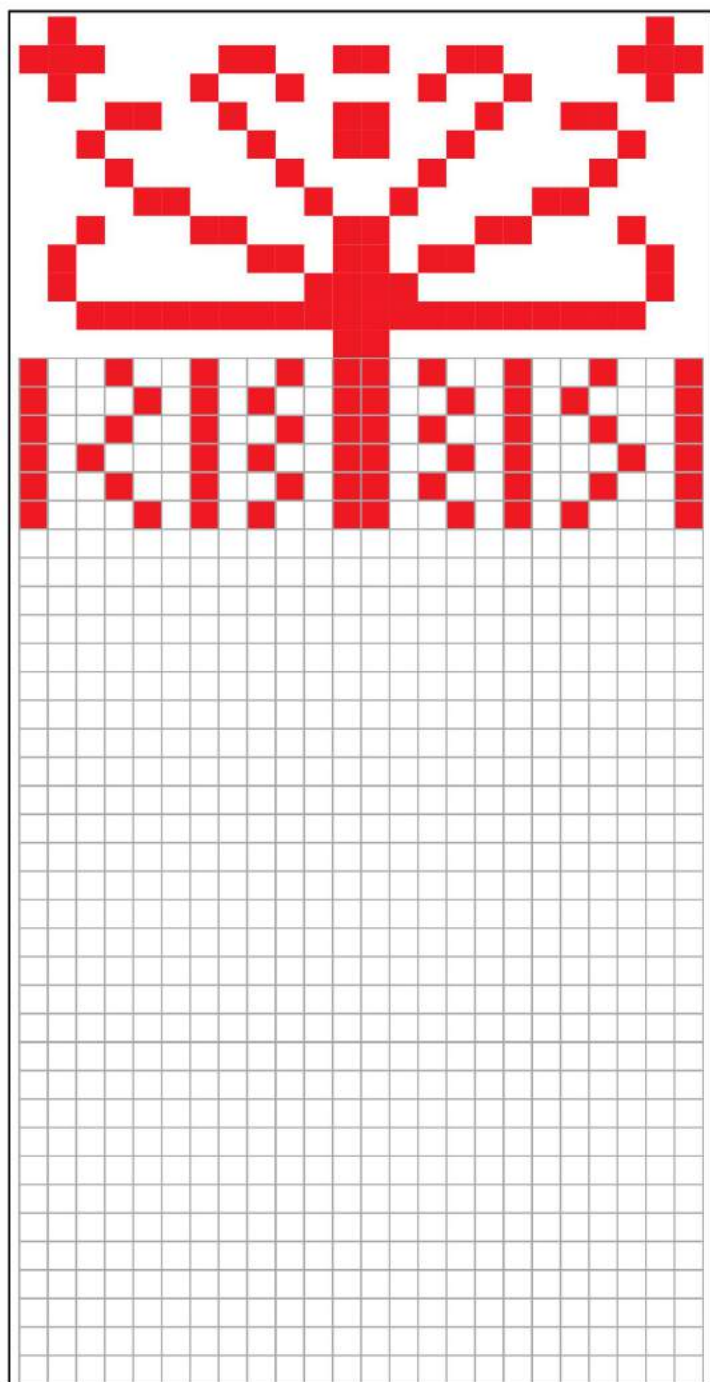
W wolnym czasie kobiety zajmowały się haftowaniem – to zdobienie igłą i nitką, wykonywane na tkaninie. Wśród góralek Beskidu Śląskiego popularny był haft krzyżykowy. Początkowo zdobiono nim tylko odzież, ale z czasem również obrusy, serwety, chusty lub ręczniki. Dzisiaj takim haftem wyszywa się również torebki, kosmetyczki, paski czy ozdobne poduszki. Do haftowania używa się cienkiej nici wełnianej lub bawełnianej, w jednym kolorze (czerwonym, bordowym i czarnym) – zwanej **harasem**. Charakterystyczną cechą tego haftu jest to, że rzędy ściegu krzyżykowego stanowią tło dla motywu, który tworzą (zawsze białe) niepokryte wyszyciami kawałki tkaniny.

Vo voľnom čase sa ženy zaoberali výšivkou – je to výzdoba ihlou a niťou vyhotovovaná na látke. Medzi Goralkami Sliezskeho Beskyd bola rozšírená krížiková výšivka. Na začiatku sa nimi zdobil len odev, ale postupne aj obrusy, obrúsky, veľké šatky alebo uteráky. V súčasnosti sa takáto výšivka používa tiež na tašky, kozmetické tašky, opasky alebo dekoratívne vankúšiky. / Na výšivanie sa používa tenká vlnená alebo bavlnená niť, jednofarebná (červená, vínová a čierna) – nazývaná **ha-ras**. Typickou črtou tejto výšivky je to, že riadky krížikového stehu tvoria pozadie pre motív, ktorý tvoria (vždy biele) kúsky látky nezakryté výšivkou.

Jest wiele rodzajów ściegu w haftcie krzyżykowym i mają one ciekawe, często gwarowe nazwy, np. warkoczykowy, dwustronny krzyżykowy, **godek** czy **kurzo stopka**.

Existujú viaceré druhy stehov v krížikovej výšivke a majú zaujímavé, veľmi často nárečové pomenovania, napr. vrkôčikový, obojstranný krížikový, **godek** alebo **kurzo stopka**.

Dokończ zdobienie zakładki do książki haftem krzyżykowym według podanego wzoru.

Dokončíte výzdobu záložky do knihy krížikovou výšivkou podľa uvedeného vzoru.

haras – cienka nić wełniana lub bawełniana używana do haftowania / šnurovanie, tenká vlnená alebo bavlnená niť používaná na výšivku

godek, kurzo stopka – gwarowe nazwy ściegów w haftcie krzyżykowym / nárečové pomenovania stehu v krížikovej výšivke

Modrotlacz

Modrotlač

Ubrania i tkaniny zdobiono na różne sposoby. Na Orawie tradycyjna technika farbowania tkanin, głównie płótna, z nadrukowanym wzorem zwana była **modrotlaczem**. Z modrotlacza robiono spodnice, fartuchy, chusty, a także pościel i obrusy. Wykorzystywano głównie wzory roślinne wyrzeźbane w drewnie albo wykonane z drucików lub blachy.

Wzory tworzone za pomocą formy, na którą nanosiło się podkład. Po naniesieniu i wysuszeniu podkładu tkaninę zanurzano w kadzi z niebieskim barwnikiem indygo, a następnie prano w roztworze kwasu siarkowego. Dziś na Słowacji są twórcy, którzy postanowili wrócić do tego starego, pięknego rzemiosła. Nie tylko kopiuje tradycyjne wzory, ale również przenoszą modrotlacz na współczesną odzież.

Odev a látky sa vyzdobovali rozličným spôsobom. Na Orave tradičná technika farbenia látky, hlavne plátna, s potlačou sa volala **modrotlač**. Z modrotlače sa šili sukne, zástery, veľké šatky, ale aj postielaná bielizeň a obrusy. Využívali sa pritom hlavne rastlinné vzorky vyrezané v drevenej forme alebo vyhotovené z kovových vlákien či plechu.

Vzory sa nanášali s pomocou formy, na ktorú sa nanášala krycia zmes, tzv. pap. Po nanesení a vysušení papu sa látka ponorila do nádoby s modrou farbiacou látkou indigom, neskôr sa tkanina oprala v roztoku kyseliny sírovej. V súčasnosti sú na Slovensku tvorcovia, ktorí sa rozhodli vrátiť sa k tomuto krásnemu starému remeslu. Nielen kopírujú tradičné vzory, ale aplikujú tiež modrotlač na súčasný odev.

Matej Rabada z Párnicy
dizajner, tvorca modrotlaczu / dizajnér, tvorca modrotlačou

Poniżej widzisz fragment materiału wykonanego metodą modrotlacza. Dokończ wzór, a następnie „zafarbuj” (pokoloruj) materiał na kolor indygo. Pamiętaj, aby wzór pozostał biały, a tło było ciemnoniebieskie.

Dole vidíte kúsok materiálu vyrobeného metódou modrotlače. Dokončíte vzorku a potom „zafarbíte” (vyfarbíte) materiál indigom. Pamätajte, aby vzorka ostala biela a pozadie bolo tmavomodré.

modrotlacz / modrotlač – technika farbowania tkanin z nadrukowanym wzorem / technika farbenia látky s potlačou
wyrzeżane – wyrzeźbione / vyrezávané

Flisactwo

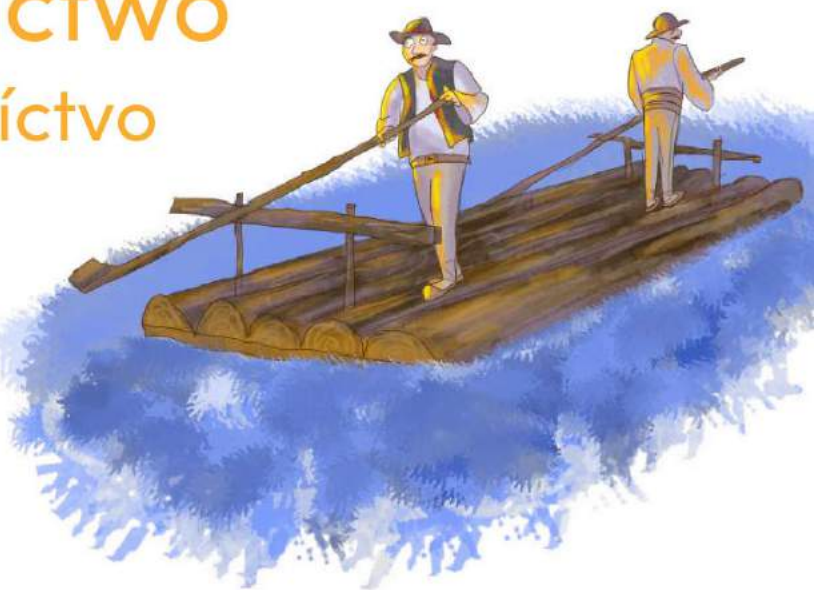
Pltníctvo

Jednym z tradycyjnych zajęć w górach było flisactwo. Flis, czyli rzeczny spław, był częstą formą transportu w górzystych regionach Słowacji i odbywał się przy pomocy tratw. Przewożono, czyli spławiano różnego rodzaju towary, np. drewno, piasek czy żywność. Najczęściej do spławu wykorzystywano takie rzeki jak Orawa, Wag, Poprad czy Dunajec. Niektórymi z nich można było spławiać towary przez cały rok, innymi tylko od wiosny do jesieni.

Obowiązki na tratwie były podzielone między kapitana, sternika i wioślarzy. Charakterystycznym elementem flisackiego stroju był góralski kapelusz ozdobiony ptasim piórem i muszelkami. Skąd wzięły się muszelki na góralskim kapeluszu? Rzeką Orawa wpada do Wagu, Wag do Dunaju, który płynie do morza. Tak orawscy flisacy na swoich szlakach handlowych docierali nad morze. Tam kupowali lub wymieniali za inne towary między innymi właśnie muszelki. Dzisiaj możemy zobaczyć flisaków na tratwach przewożących turystów na krótkich odcinkach rzeki Orawy czy Wagu. W Polsce spotkasz ich na Dunajcu.

Jedným z tradičných remesiel v horských oblastiach bolo pltníctvo. Pltníctvo, čiže splav po rieke, bolo častým druhom dopravy v horských regiónoch Slovenska a realizovalo sa za pomoci plti. Dopravované, čiže splavované boli tovary rozličného druhu, napr. drevo, piesok alebo potraviny. Najčastejšie sa na splavovanie používali také rieky ako Orava, Váh, Poprad či Dunajec. Po niektorých bolo možné splavovať tovary po celý rok, inými len od jari do jesene.

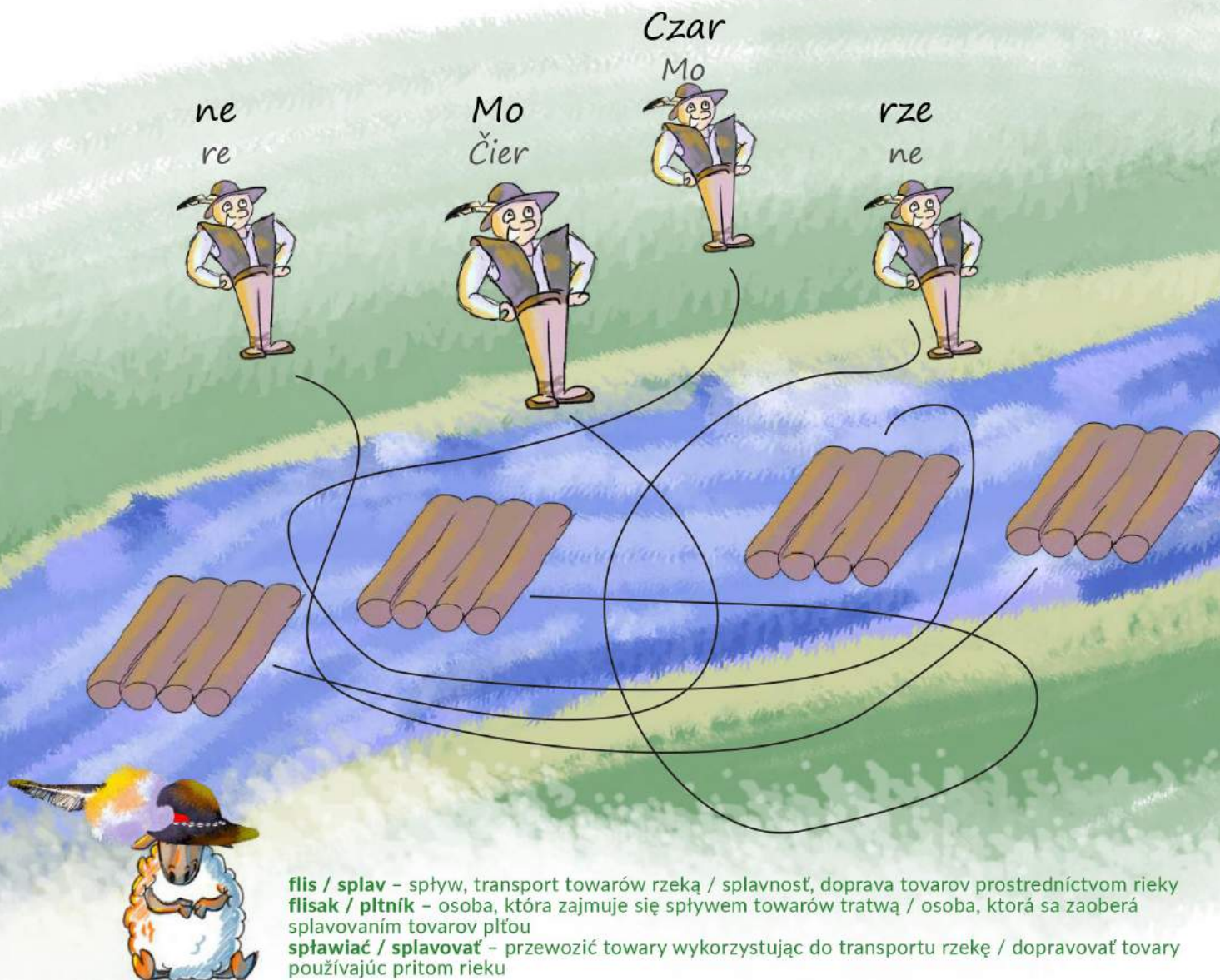
Povinností na plti boli zadelené medzi faktora, predníka a zadníkov. Charakteristickým prvkom obliečenia pltníkov bol goralský klobúk ozdobený vtáčím perom a mušličkami. Odkiaľ sa vzali mušličky na goralskom klobúku? Rieka Orava sa vlieva do Váhu, Váh do Dunaja, ktorý ústí do mora. Takto oravskí pltníci na svojich obchodných cestách priplávali až k moru. Tam kupovali alebo vymieňali tovar za iné tovary, okrem iného aj mušličky. Dnes sa môžeme stretnúť s pltníkmi na pltiach prevážajúcich turistov na krátkych úsekoch riek Oravy či Váhu. V Poľsku sa s nimi stretnete na Dunajci.

Na którą tratwę wsiada każdy z flisaków? Wpisz sylaby na odpowiednie tratwy, a dowiesz się, do jakiego morza spławiali się flisacy z Orawy.

Na którą płtę nastąpi który płtnik? Vpíšte slabiky na správne plte a dozviete sa, do akého mora sa splavili pľtníci z Oravy.

Garncarze

Hrnčiar

Dawniej na wsiach, nie tylko w górach, wiele przedmiotów wyrabiano samodzielnie na miejscu. Gospodynie same szyły i zdobiły ubrania, rzemieślnicy robili meble czy buty. Wygląd tych przedmiotów różnił się w zależności od regionu, w którym powstały. Słowacy słynęli jako garncarze. To spod ich ręki wychodziły miski, dzbanki, talerze, garnki, formy do pieczenia, kubki, kształtowane najpierw tylko w dłoniach, a dopiero potem na kole garncarskim. Aby były trwałe, należało je wypalić w piecu, w wysokiej temperaturze. Zazwyczaj miały one bardzo praktyczne zastosowanie – jako naczynia do codziennego użytku. Jednak wiele z nich było pięknie zdobionych wzorami geometrycznymi lub roślinnymi (np. linie faliste, kropki, serca, liście, kwiaty).

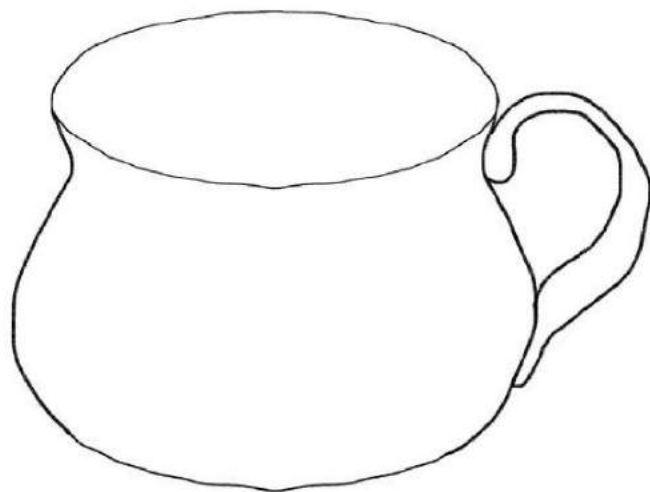
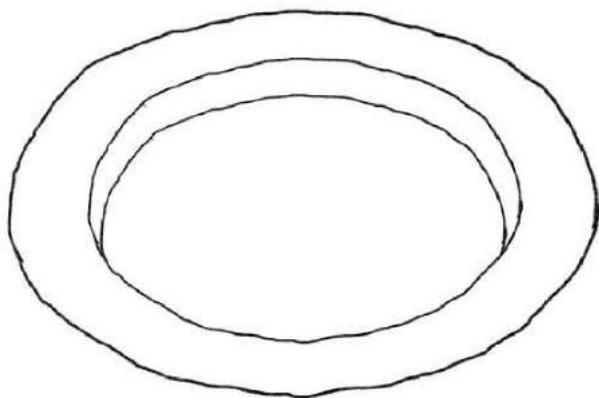
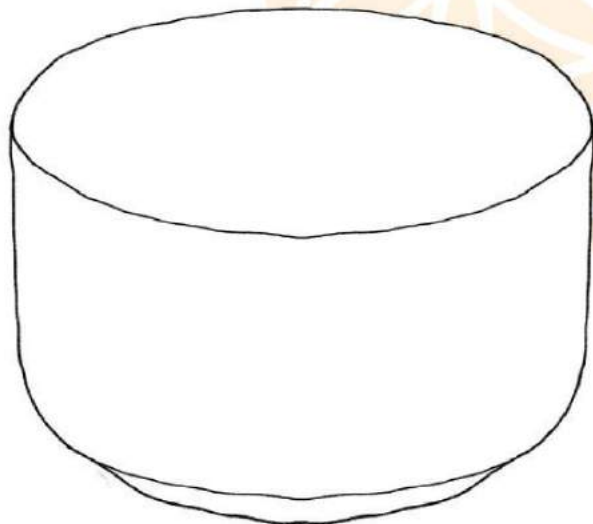
Voľakedy na dedinách, nielen v horských oblastiach, boli viaceré predmety vyrábané samostatne na mieste. Gazdiné samé šili a ozdobovali oblečenie, remeselníci vyrábali nábytok alebo topánky. Výzor týchto predmetov sa líšil v závislosti od regiónu, v ktorom vznikli. Slováci boli známi hrnčiari. Práve spod ich rúk vychádzali misy, džbány, tanier, hrnce, formičky na pečenie, šálky, tvarované najskôr v rukách a až neskôr na hrnčiarskom kruhu. Aby boli trvácnejšie, bolo potrebné vypáliť ich

vo vysokej teplote v peci. Obyčajne mali veľmi praktické určenie – ako nádoby každodennej potreby. Predsa viaceré z nich boli krásne zdobené geometrickými alebo rastlinnými vzorkami (napr. vlnité línie, bodky, srdcia, listy, kvety).

Zabaw się w garncarza, który stara się, aby jego dzieło było wyjątkowo piękne – dokończ ozdabianie naczynia. Wybierz kolory, które najbardziej Ci się podobają.

Zahrajte sa na hrnčiara, ktorý chce, aby jeho dielo bolo krásne – dokončíte výzdobu nádoby. Vyberte farby, ktoré sa vám najviac páčia.

Zaprojektuj własny wzór i ozdób nim wszystkie gliniane naczynia.

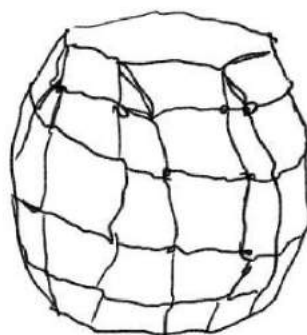
Navrhňte vlastný vzor a vyzdobte nim všetky hlinené nádoby.

Druciarze

Drotári

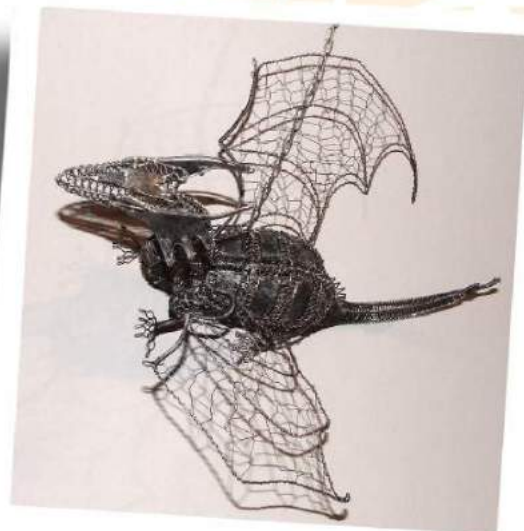
Gliniane naczynia bardzo długo służyły gospodyniom. Gdy zaczynały pękać, wypatrywano przybywających ze Słowacji druciarzy. Oni bowiem umieli opleść je umiejętnie drutem, by jeszcze można było z nich korzystać. Z czasem druciarze coraz bardziej specjalizowali się w swoim fachu. Nie tylko zabezpieczali naczynia drucianą siatką, ale też tworzyli proste przedmioty, a ich rzemiosło nabrało charakteru artystycznego. Niekiedy pochodzili z najbiedniejszych i odległych osad, a kołyską druciarstwa były okolice Trenčyna (Trenčín) i Kisuc (Kysuce). Druciarze niekiedy odchodzili na wędrowniki na dwa lub trzy lata. Druciarskich uczniów nazywano džarkami. Niekiedy z nich stali się bogatymi przedsiębiorcami.

Połącz w pary druciane wzmocnienie i pasujące do niego naczynie.

Nájdite drôtené zosilnenie pre každú nádobu. Spojte nádobu s jeho drôtenou kostrou.

Hlinené nádoby slúžili gazdinám veľmi dlho. Keď začali praskať, z domov netrpelivo vyzerali drotárov, prichádzajúcich zo Slovenska. Oni ich totiž vedeli šikovne opliesť drôtom, aby sa ich dalo ešte dlho používať. Postupne sa drotári vo svojom remesle špecializovali. Vedeli nielen zručne obdrôťovať nádoby drôtenou sieťkou, ale vytvárali aj jednoduché predmety a ich remeslo nadobudlo umelecký charakter. Drotári pochádzali z biednych a vzdialených kopaníc, kolískou drotárstva bolo okolie Trenčína a Kysúc. Drotári išli voľakedy na potulky za prácou na dva alebo tri roky. Drotárskych učňov volali džarkmi. Niektorí z nich sa napokon stali bohatými podnikateľmi.

Pokoloruj według wzoru obrazek przedstawiający druciarza.

Vyfarbite podľa vzoru obrázok zobrazujúci drotára.

Szumi jawor, szumi i szumi osika,
Nigdy nie zaginie góralsko muzyka,
Góralsko muzyka i góralskie grani,
Nigdy nie zaginie w Beskidach śpiewani.

Jak zaszumią smreki na wysokiej skale,
To zaraz tańczą beskidzcy górale,
Jak zaszumią jedy na wysokiej hali,
To jakby śpiewani beskidzkich górali.

Mało nam, mało nam do szczęścia potrzeba,
Byle była praca i kawałek chleba,
Byle nasze góry i nasze doliny,
Pełne były śpiewu i śwarnej dziewczyny.

Andrzej Niedoba

Góral ska wioska
Goralská dedina

Góral ska izba
Goralská izba

Kolędy i pastorałki
Koledy a vianočné piesne

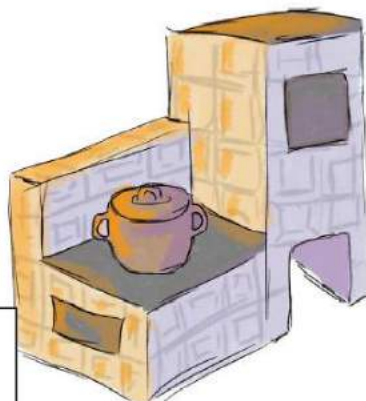
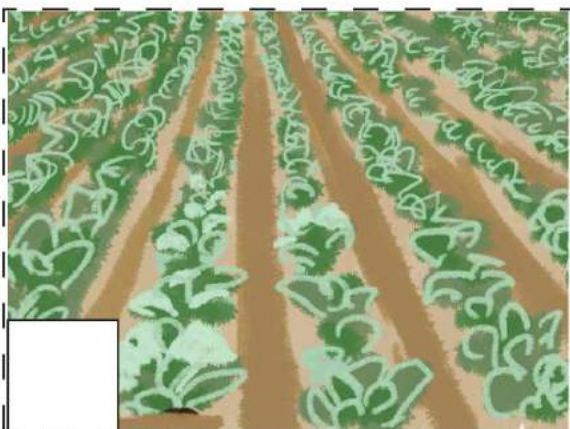

Kiszenie kapusty

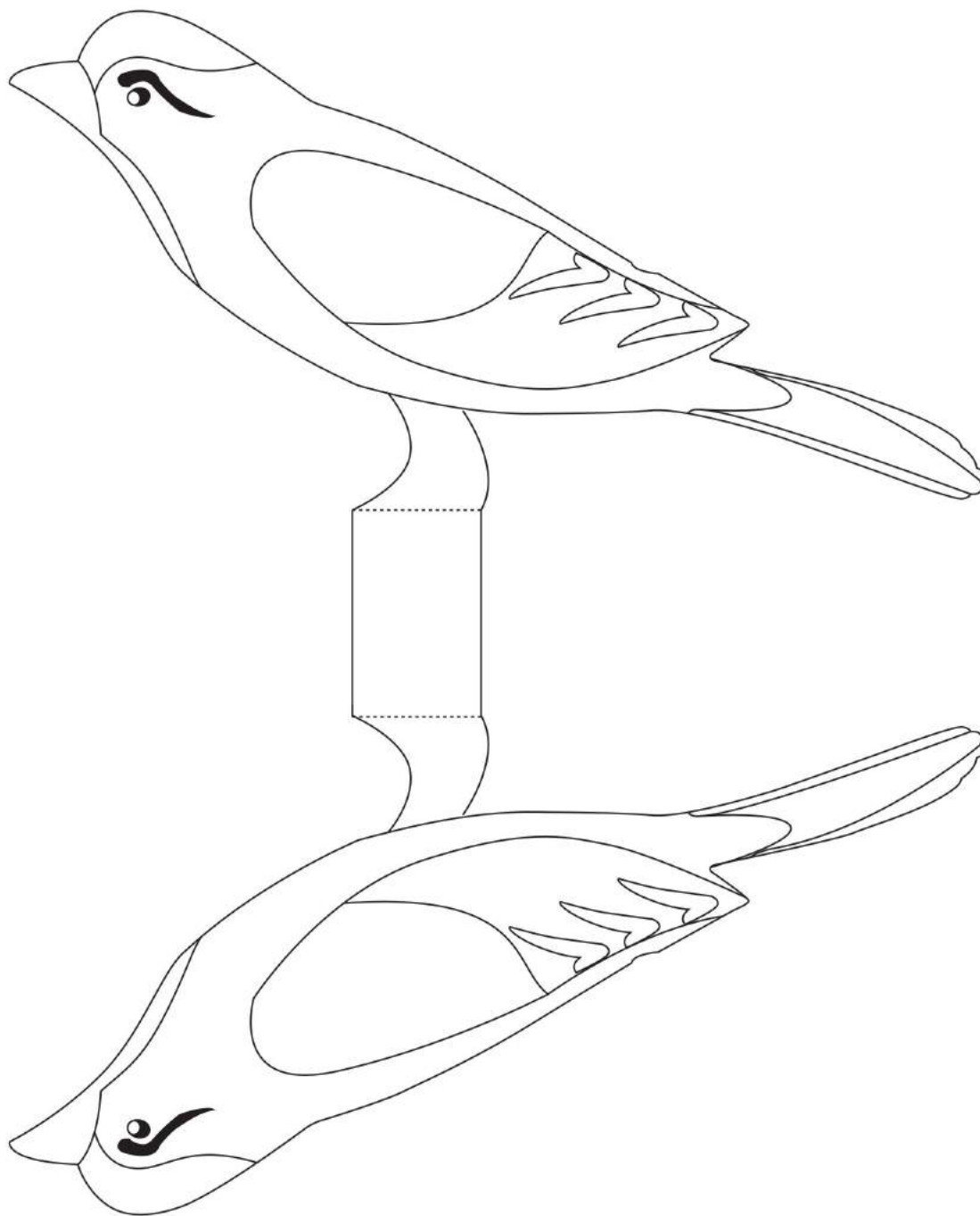
Kvasenie kapusty

Ptaszki ze Stryzawy
Vtáčiky zo Stryzawy

Polska

Česká
Republika

Slovensko

Suszec

Pszczyna

Bestwina

Bielsko-Biała

Cieszyn

Beskid Mały

Łękawica

Stryszawa

Ślemień

Żywiec

Istebna

Milówka

Beskid Żywiecki

Koniaków

Jaworzynka

Oravské Beskydy

Oravská Polhora

Babrov

Vychylovka

Babin

Podbiel

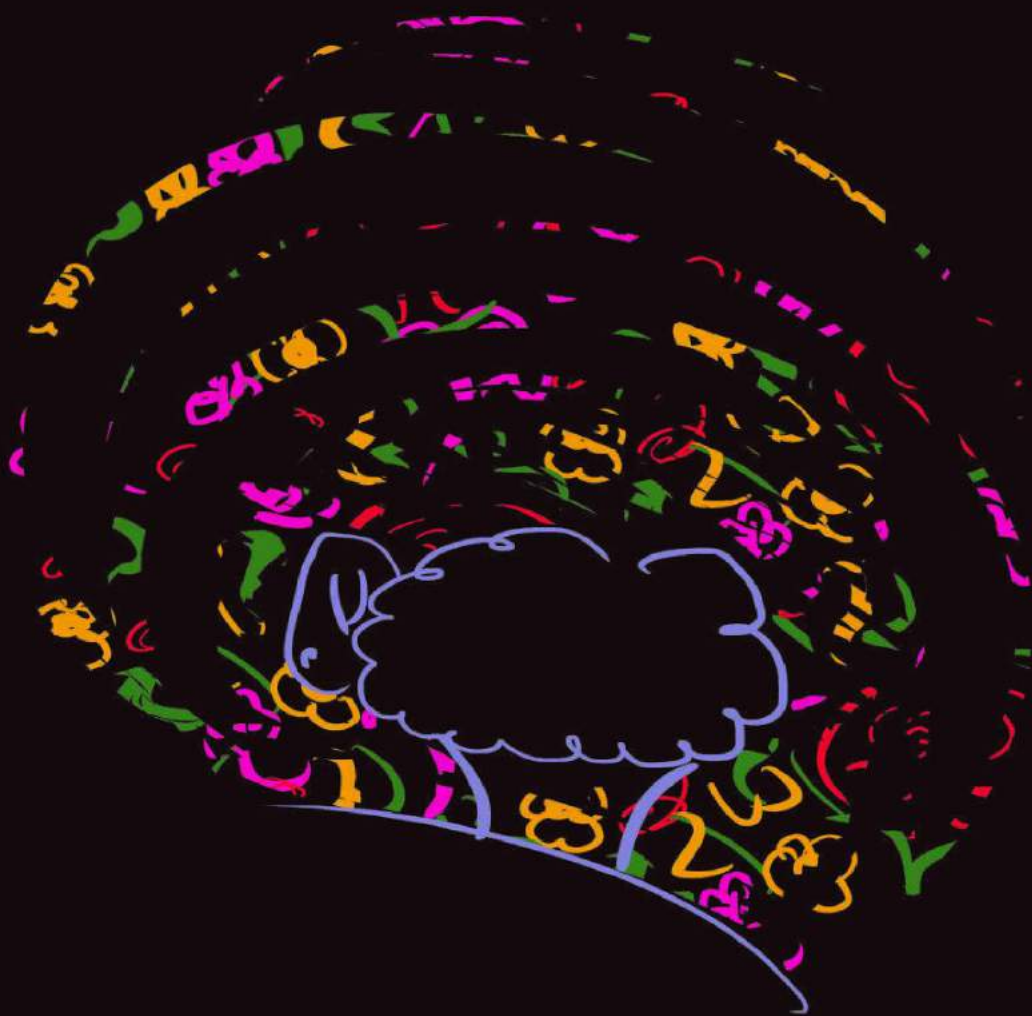
Oravský Biely Potok

Zuberec

Dolný Kubín
Párnica

Žilina

Publikacja wydana w ramach projektu pn. „TransEtno – spotkania z tradycją polsko-słowackiego pogranicza” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Współpracy Transgranicznej INTERREG V-A Polska – Słowacja 2014–2020 oraz z budżetu państwa.

Publikácia vydaná v rámci projektu „TransEtno – stretnutia s poľsko-slovenskou pohraničnou tradíciou” spolufinancovaného z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu cezhraničnej spolupráce INTERREG V-A Poľsko – Slovensko 2014–2020 ako aj zo štátneho rozpočtu.

Egzemplarz bezpłatny
Bezplatný exemplár